

ISSN 2146-7684

eJOVOC

**ELECTRONIC
JOURNAL
OF VOCATIONAL
COLLEGES**

Cilt / Volume 13

Yıl / Year 2023

Haziran / June

ISSN 2146-7684

eJOVOC

**ELECTRONIC
JOURNAL
OF VOCATIONAL
COLLEGES**

Cilt / Volume 13

Yıl / Year 2023

Haziran / June

Haziran 2023

June 2023

Cilt / Volume: 13

Sayı / Number: 1

Yıl / Year: 2023

ISSN 2146-7684

Yayın Sahibi

Publisher

Serkan Çalışkan

Editörler

Editors

Serkan Çalışkan

İffet Kesimli

Kapak Tasarım

Cover Design

Ferrah Nur Dünder

Yayın İdare Merkezi

Headquarter

Kırklareli Üniversitesi

Lüleburgaz Meslek

Yüksekokulu

Lüleburgaz/Kırklareli

Yılda 2 kere yayınlanır

Semi Annual

Tel & Faks: +90 288 417 49 96

ejovoc.dergi@gmail.com

**ELECTRONIC
JOURNAL
OF VOCATIONAL
COLLEGES**

YAYIN DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Doç. Serkan ÇALIŞKAN, Kırklareli Üniversitesi

Prof. Dr. Alin STANCU, Bükreő Üniversitesi

(PhD Professor of Corporate Social Responsibility and Public Relations Bucharest University of Economic Studies)

Dr. Abu NASER, Londra Metropolitan Üniversitesi (London Metropolitan University)

Doç. Dr. İffet Kesimli, Kırklareli Üniversitesi

Haziran 2023 SAYISI BİLİM HAKEM LİSTESİ / LIST OF REVIEWERS FOR JUNE 2023 ISSUE

Ali SEYYAR

Arif AKÇAY

Bahar DOĞRAMACI YALÇIN

Betül YILMAZ

Engin ASLAN

Ergün METİN

Hakan ÇİLOĞLU

Halil İbrahim AKYÜZ

Harun M. TÖLE

Kaan Zulfikar DENİZ

Oğuz BAŐOL

Özgür VELİOĞLU METİN

Serkan KONYA

Sevgi AYDIN

İÇİNDEKİLER / CONTENT

GIDA SEKTÖRÜNÜN GIDA TEKNİKERLERİNDEN BEKLENTİLERİ: TEKİRDAĞ ÖRNEĞİ EXPECTATIONS OF THE FOOD INDUSTRY FROM FOOD TECHNICIANS: THE EXAMPLE OF TEKIRDAG Hasan METE, Gürcan UZAL, Erdal KILIÇ, Aytekin ERDEM	1-26
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER İLE ÖRGÜTSEL SESSİZLİK İLİŞKİSİ: ÖZEL SEKTÖR İNSAN KAYNAKLARI BİRİMİ ÇALIŞANLARI ÜZERİNDE ALAN ARAŞTIRMASI THE RELATIONSHIP BETWEEN DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS AND ORGANIZATIONAL SILENCE: A FIELD STUDY ON PRIVATE SECTOR HUMAN RESOURCES UNIT EMPLOYEES Bahar DOĞRAMACI YALÇIN	27-45
DİJİTAL ORTAMLARDA KİŞİSEL VERİ GÜVENLİĞİ KAVRAMI ÜZERİNE BİR DERLEME ÇALIŞMASI A REVIEW STUDY ON THE CONCEPT OF PERSONAL DATA SECURITY IN DIGITAL ENVIRONMENTS Soner ALTINTAŞ, Fatma BARKUŞ	46-69
MUHAFAZAKÂR REFAH REJİMİ KAPSAMINDA ALMAN SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN DÖNÜŞÜMÜ TRANSFORMATION OF THE GERMAN SOCIAL SECURITY SYSTEM UNDER THE CONSERVATIVE WELLNESS REGIME Belemir ŞENGÜL, Gökhan MURAT	70-94
YEMEK MASALARINDA FEMİNİST MANİFESTO: JUDY CHİCAGO TABAKLARI FEMINIST MANIFESTO AT DINING TABLES: JUDY CHICAGO PLATES Burcu Kaya KARADUMAN	95-112
HAYVANLAR ÜZERİNDE KURULAN TAHAKKÜMÜN VİDEO SANATI ÖRNEKLERİYLE İNCELENMESİ EXAMINATION OF DOMINATION ON ANIMALS WITH VIDEO ART EXAMPLES Aslı Nur ADIGÜZEL	113-128

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
 Dr. Öğr. Üyesi Gürcan UZAL
 Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
 Doç. Dr. Aytekin ERDEM
 Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
 Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

GIDA SEKTÖRÜNÜN GIDA TEKNİKERLERİNDEN BEKLENTİLERİ: TEKİRDAĞ ÖRNEĞİ

Hasan METE¹ Gürcan UZAL² Erdal KILIÇ³ Aytekin ERDEM⁴

ÖZ

Bu çalışmada amaç; Meslek Yüksekokullarının Gıda Teknolojisi Programlarından mezun olan Gıda Teknikerlerinin sahip olması gereken özelliklerinin gıda sektörü temsilcileri tarafından tespit edilmesidir. Araştırmada; Tekirdağ ilinde faaliyet gösteren ve Gıda Teknikeri istihdam eden kurum ve firma temsilcilerine uygulanan anket kullanılmıştır. Çalışma nicel ve nitel analizin birlikte kullanıldığı karma modelinde olup verilerin analizi SPSS istatistik programı ile gerçekleştirilmiştir. Nicel analiz sonuçlarına göre sektör temsilcilerinin; yenilikleri yakından takip eden, insanlarla iletişimi güçlü olan ve geleceğe yönelik planları konusunda işyerini bilgilendiren gıda teknikerlerine ihtiyaç duydukları belirlenmiştir. Nitel analiz sonuçlarına göre ise, Mesleki Bilgi ve Beceriler kategorisinde sektörün gıda teknikerinden 11 beklentisi bulunduğu ortaya çıkmıştır. Elde edilen bulgular dikkate alınarak, gıda tekniker adaylarının hizmet öncesinde Meslek Yüksekokullarında ve gıda teknikerlerinin ise sektörde çalışırken hizmet içinde geliştirilmeleri önerilmektedir. Bu çalışmaya katılan katılımcılara sorulan sorular, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından 30.05.2022 tarihinde onaylanmıştır.

JEL: I20

Anhtar Sözcükler: Gıda Sektörü, Gıda Teknikeri, Meslek Yüksekokulu, Sektör Beklentisi

EXPECTATIONS OF THE FOOD INDUSTRY FROM FOOD TECHNICIANS: THE EXAMPLE OF TEKIRDAG

ABSTRACT

The aim of this study is the determination of the characteristics of Food Technicians, who graduated from the Food Technology Programs of Vocational Schools, by the representatives of the food sector. In the research the questionnaire applied to the representatives of institutions and companies operating in Tekirdağ and employing Food Technicians was used. The study is in a mixed model in which quantitative and qualitative analysis are used together, and the analysis of the data was carried out with the SPSS statistical program. According to the results of the quantitative analysis, it has been determined that they need food technicians who follow innovations closely, have strong communication with people and inform the workplace about their future plans. According to the results of the qualitative analysis, it has revealed that the sector has 11 expectations from the food technician in the category of Professional Knowledge and Skills. Considering the findings, it is suggested that food technician candidates should be developed in Vocational Schools before service and food technicians should be developed in-service while working in the sector. The questions asked to the participants participating in this study were approved by Tekirdağ Namık Kemal University Scientific Research and Publication Ethics Committee on 30.05.2022.

JEL: I20

Keywords: Food Sector, Food Technician, Vocational School, Sector Expectation

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, hmete@nku.edu.tr, orcid: 0000-0002-8701-379X

² Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, guzal@nku.edu.tr, orcid: 0000-0002-2029-8612

³ Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, ekilic@nku.edu.tr, orcid: 0000-0001-8212-5533

⁴ Doç. Dr. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, aerdem@nku.edu.tr, orcid: 0000-0002-1760-4789

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
Dr. Öğr. Üyesi Gürçan UZAL
Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
Doç. Dr. Aytekin ERDEM
Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

1.GİRİŞ

Gıda sektöründe dünya ile rekabet edilebilmesinin temel şartlarından biri alanında iyi yetişmiş, üretim şartlarını bilen, karşılaşılan problemleri en hızlı ve pratik bir şekilde çözebilen teknikerlerin sektörlerce istihdam edilmesidir. Teknikerler, mühendis ile teknisyen arasında görev üstlenen ara elemanlardır. Meslek yüksekokulu mezunları çalışma alanlarındaki görevleri itibariyle üst düzey yönetici ile usta/kalifiye işçi arasında bulunan, usta/kalifiye işçiden daha fazla teorik bilgiye sahip, lisans mezunlarından daha çok uygulama becerisi ile donanmış bir meslek ara elemanıdır. Bilindiği gibi meslek yüksekokulları uygulama ağırlıklı eğitim öğretim yapan, el becerisi ve uygulama yeteneği yüksek ara eleman yetiştiren yüksekokullardır. Bu bağlamda meslek yüksekokullarındaki eğitimin amacına ulaşması için ders programlarında staj ve uygulamalara teorik dersler kadar önem verilmesi gerekmektedir (Özgüler 2016, 50–51). Teknikerler alanlarındaki mühendisleri anlayabilecek kadar bilgiye sahip olmalıdırlar. Bilgilerini uygulama becerilerini göstermeli ve altlarında görev yapacak teknisyen ve diğer çalışanları sevk ve idare edebilmelidirler (Erdem ve Uzal 2001, 370). Bu nedenle gıda sektörünün Meslek Yüksekokullarından mezun gıda teknikerlerinden beklentilerinin belirlenmesi önem kazanmaktadır.

Tüm alt sektörleriyle birlikte dünyadaki gıda sektörünün 2021 yılı gıda ticaret hacmi 2 trilyon dolar olup, dünya ticaretinin yaklaşık %10'una karşılık gelmektedir (United Nations, 2023). Bu verinin, dünyadaki gıda sektöründe istihdam edilecek çalışan sayısının önemlenecek bir miktarı temsil ettiği düşünülmektedir. Türkiye’de 2020 yılında gıda ürünleri imalatı yapan işyerlerinde sigortalı çalışan sayısı 489.386’dır. 2022 yılında ise gıda ürünleri imalatında sigortalı olarak çalışan sayısı 540.775’e yükselmiştir. Bu veriler, 2020 yılından 2022 yılına kadar gıda ürünleri imalatı yapan işyerlerinde sigortalı olarak çalışan sayısının arttığını göstermektedir. Bu durumda gıda teknikeri istihdamının da geliştiği düşünülmektedir (SGK 2022). 2017 yılı baz alındığında TR21 Trakya Bölgesi gıda ürünlerinin imalatı alanında faaliyet gösteren 1319 firma mevcut olup, bu firmalarda çalışan sigortalı sayısı 15.506 olarak verilmiştir (Trakya Kalkınma Ajansı [TR21] 2017, 10). Bu veri nedeni ile bölgede gıda teknikerlerinin istihdam potansiyelinin yeterli olduğu düşünülmektedir.

Türk Dil Kurumu [TDK] (2022) sözlüğünde “beklenti” kelimesinin genel anlamı “Gerçekleşmesi beklenen şey, bireyin belli şart ve durumların alacağı biçimler veya kendisinden beklenenler konusundaki öngörü” olarak belirtilmektedir. Gıda sektörü temsilcilerinin gıda teknikerlerinden beklentilerini sektörün ulaştığı teknolojik altyapı, üretimde meydana gelen değişimler ve gelişmeler şekillendirmektedir. Doğal olarak sektörün mevcut durumuna ve gelecekte bulunabilecekleri seviyelerine kolayca adapte olabilecek bilgi

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
Dr. Öğr. Üyesi Gürçan UZAL
Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
Doç. Dr. Aytekin ERDEM
Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

ve beceriye sahip teknikerler sektörde daha kolay istihdam edilebileceklerdir. Ülkemizde gıda sektöründe faaliyet gösteren firma ve kurumların sayısı giderek artmaktadır. Bu artışa paralel olarak günümüzde gıda teknikeri yetiştiren meslek yüksekokulu ve bölümlerinin sayısı da çoğalmaktadır.

Yükseköğretim Kurulu'nun 2022 yılı istatistik verilerine göre, ülkemizde toplam 1032 meslek yüksekokulu mevcuttur. Bu okullardan 11'i pasif konumda (10'u Devlet ve 1'i Vakıf üniversitesine bağlı) olup 1021 meslek yüksekokulu eğitim ve öğretime devam etmektedir. Aktif olan 1021 meslek yüksekokulunun 897'si devlet, 120'si Vakıf üniversitesine bağlı olup, 4'ü de herhangi bir üniversiteye bağlı olmayıp doğrudan doğruya Vakıf Meslek Yüksekokulu olarak faaliyet göstermektedir (Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi [YBYS], 2022). Yükseköğretim Kurulu [YÖK] (2022) verilerine göre; ülkemizde halen Devlet Üniversitelerinin Meslek Yüksekokullarında 261, Vakıf Üniversitelerinin Meslek Yüksekokullarında 59 adet olmak üzere toplamda 320 adet Gıda Teknolojisi Programı mevcuttur. İstatistiklerden anlaşılacağı üzere, ülkemizde yeterli sayıda meslek yüksekokulu faaliyet göstermektedir. Mevcut meslek yüksekokullarındaki eğitim kalitesinin artırılmasına yönelik çalışmaların nitelikli tekniker yetiştirilmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Meslek yüksekokulları iki yıl süre ile eğitim ve öğretim veren eğitim kurumlarıdır. Bu eğitim ve öğretim sürecinde yürütülen teorik ve uygulamalı derslerin içerikleri ve haftalık ders saatlerinin yoğunluğu, öğrencilerin eğitim sırasında edindikleri teorik ve pratik bilgiler son derece önem taşımaktadır. Öğrencilerin edindikleri bilgi ve becerilerin alandaki sektörün ihtiyaçları paralelinde öğrencilere kazandırılması; eğitim-öğretim sürecinin sonunda öğrencilerin iş bulma imkânlarını arttırabileceği gibi, iş çevrelerine uyum gösterebilen ve yüksek özgüvenli elemanların çoğalmasına neden olacaktır (Erdem ve Uzal 2001, 370).

Yurtdışı literatürde genel olarak teknikerlerden ve gıda teknikerlerinden beklentiler incelenmesine karşın; yurtiçi literatürde gıda sektörünün gıda teknikerlerinden beklentilerini ayrıntılı olarak inceleyen, nicel ve nitel analizin birlikte kullanıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmanın bu yönüyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.1.Literatür

Gıda sektöründen beklentiler konusunda literatürde aşağıdaki araştırmalara rastlanmıştır. Sarı ve diğerlerinin (2017, 6) gıda sektörünün teknikerlerden beklentileri ve memnuniyet düzeylerini değerlendirmek amacıyla, Aydın ilinde faaliyet gösteren 33 gıda firmasının işverenleriyle yüz yüze görüşme yöntemi ile yaptıkları anket çalışmasında; 2-4 kişi arasında tekniker çalıştıran firma sayısı 17

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
Dr. Öğr. Üyesi Gürçan UZAL
Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
Doç. Dr. Aytekin ERDEM
Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

olup bu sayı araştırmaya katılan firmaların % 51,5'ini oluşturmaktadır. Bir kişi çalıştıran 12 firmada ise tekniker çalıştırma oranı % 36,4 olarak belirlenmiştir. Firma temsilcilerince teknikerlerin mesleki eğitim dışında geliştirmeleri gereken yönleri; mevzuat bilgisi (% 54,5), yöneticilik bilgisi (% 27,5), yabancı dil bilgisi (% 15,2) ve pazarlama bilgisi (% 3) olarak belirlenmiştir.

Özgüler'in (2016, 54) gerçekleştirdiği araştırmada; öğrencinin, araştırmaya katılanların işyerlerinde staj yapmış olmasının işe alınmasında tercih edilip edilmediğine ait sorulan bir soruyu işverenler "Evet" (% 65) şeklinde cevaplandırmışlardır. Teknikerlerin sahip olması gereken genel bilgisayar bilgisine "Kesinlikle Evet" ve "Evet" tercihinde bulunarak toplamda % 96 oranında katılmışlardır. "Teknikerin yabancı dil bilmesi sizce önemli mi?" sorusunu "Kesinlikle Evet" ve "Evet" şeklinde değerlendirenlerin oranı toplamda % 47'dir. Yeni mezun teknikerlerin mesleki bilgilerinin yeterli olup olmadığı sorusuna "Kesinlikle Evet" ve "Evet" şeklinde tercih belirten işverenlerin oranı toplam % 30 olarak belirlenmiştir.

Kağızmanlı ve diğerlerinin (2017, 24-25) İnönü Üniversitesi Malatya Meslek Yüksekokulu teknik bölümlerinde okuyan öğrencilerin, teorik derslerinde kullanılan teknolojik materyaller ile uygulamalı derslerinde kullandıkları teknolojik teçhizatın, konuları öğrenme becerilerini ne derece etkilediği ve bunları kullanma becerilerinin düzeyini belirlemek için yaptıkları araştırmada; "Atölye ve laboratuvarlarda bulunan cihazları aktif kullanıyor musunuz?" sorusuna "Evet" ve "Kısmen" şeklinde cevap verenlerin oranı % 82 şeklinde bulunmuştur. "Atölye ve Laboratuvarlarda Teknolojik Aletlerin Kullanımının İş Bulmada Avantaj Sağlayacağını Düşünüyor musunuz?" sorusuna "Evet" ve "Kısmen" şeklinde cevap veren öğrencilerin toplam oranı % 91'dir.

Gıda teknikerlerinin gıda sektörünün beklentileri doğrultusunda eğitim almaları, pratik yapmaları ve alanlarına uygun sektörlerde görev alarak gıda üretimine katkı sağlamaları önem arz etmektedir. Bu nedenle sektör-üniversite işbirliğinin sürekli olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Bu işbirliğinin sağlıklı olabilmesi için öncelikle Meslek Yüksekokulunun ilgili sektörün beklentilerini belirli aralıklarla belirlemesi ve elde edilen bulgular doğrultusunda ilgili alanın müfredatında değişiklikler yapılarak beklentilere uygun teknikerlerin yetiştirilmesi önem kazanmaktadır. Sektörün beklentilerine uygun meslek elemanının yetiştirilmesi işletmelerin verimliliği açısından çok önemlidir.

Yurt dışı literatürde gıda sektöründe istihdam edilecek gıda teknikerlerinden beklentiler ile ilgili az sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Gıda sektöründe görevlendirilecek elemanlarda bulunması gereken becerileri inceleyen tek bir çalışma bulunmuştur. Jack ve diğerlerinin (2014, 280) "Tarım-Gıda Sektörü için Yenilik ve Beceriler ile İlgili Tespitler" başlıklı araştırmalarında araştırmacılar; %50'si 300'den fazla eleman

---

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
Dr. Öğr. Üyesi Gürcan UZAL
Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
Doç. Dr. Aytekin ERDEM
Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

çalıştıran Tarım-Gıda sektöründe faaliyet gösteren 30 firmadaki yöneticilere, orta kademe yöneticilere ve çalışanlara uyguladıkları anketler ile yenilikçi becerileri belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın bulguları arasında uzman/profesyonel/teknik statülerinde çalışan elemanların görüşleri incelendiğinde; % 14 oranında İnsan Yönetimi Becerileri, % 13 oranında Planlama ve Organizasyon Becerileri, % 11 oranında Problem Çözme ile Sözlü ve Yazılı İletişim Becerileri, % 8 oranında ise Ekip Çalışması Becerilerine sahip olunması gerektiğini düşündükleri bulunmuştur.

Gıda sektörü dışındaki işlerde çalışanların beceri gereksinimlerini ortaya çıkarmaya çalışan başka araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bennett (2002, 470), “İşverenlerin Mezunlarda Kişisel Transfer Edilebilirlik Becerileri İçin Talepleri: 1000 İş İlanı İle İlgili İçerik Analizi ve Deneysel Bir Çalışma” konu başlıklı araştırmasında Pazarlama, Genel Yönetim, Finans ve İnsan Kaynakları-Yönetim şeklindeki dört meslekte 1000 iş ilanının içerik analizi yapılarak, bu mesleklerde çalıştırılacak elemanların sahip olmaları gereken becerilerinin neler olduğu araştırılmıştır. 1000 iş ilanı örneğinde belirtilen en önemli beceri gereksinimleri; İletişim, Ekip Çalışması, Bilişim Teknolojisi ve Organizasyon olurken; en az önemli beceri gereksinimleri Yabancı Dil, Özgüven, Girişimcilik ve Sayısal Yetenek olarak belirlenmiştir. Üretim ve finans sektöründeki işverenlerin ve bu alanlarda öğrenim görüp mezun olan öğrencilerin beceri beklentilerinin karşılaştırılması konusundaki araştırma Lisa ve diğerleri (2019, 77) tarafından gerçekleştirilmiştir. “Üniversite Mezunlarının İstihdam Edilebilirlik Becerileri Açısından İşverenlerin ve Öğrencilerin Beklentilerinin Karşılaştırılması” başlıklı çalışmalarında işverenlerin mezunlardan beklentileri olarak; işe bağlılık, ekstra iş yapma isteği, geri bildirimden düzeltme (hatalardan ders çıkarma), yüksek sorumluluk duygusuyla işini yapma, moral ve etik davranışı yüksek ve esneklik ile işe uyum sağlama özellikleri ortaya çıkmıştır.

Zenner-Höffkes ve diğerleri (2021, 130–135), Almanya, Avustralya ve Amerika Birleşik Devletlerinde otelcilik ve otomotiv alanında faaliyet gösteren KOBİ’lerdeki işverenlerin teknisyenlerden beklentileri üzerine bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada ön büro hizmetlerinde kişiler arası iletişim becerileri beklentisi ön plana çıkmıştır. Kişiler arası iletişim becerilerinden en önemlilerinin ekip çalışması ve problem çözme olduğu görülmüştür. Ön büro personelinin müşterilere karşı dürüst ve açık olması ile, bir konuda eleştirel düşünebilme yeteneğine sahip olması gerektiği belirlenmiştir. Aynı çalışmada otomotiv teknisyeninden beklenen özellikler olarak da; çalışanlar, amirler, yöneticiler ve müşteriler ile iletişim kurabilme, insanlar ile ilgili fikirleri iş arkadaşlarına ve müşterilerine net bir şekilde iletme, birbiriyle iyi geçinme ve bir ekibin parçası olma, işte dakiklik (Almanya’da inanılmaz derecede önemli), güvenilirlik,

---

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
Dr. Öğr. Üyesi Gürçan UZAL
Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
Doç. Dr. Aytekin ERDEM
Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

öğrenmeye/çalışmaya yönelik pozitif tutum, problem çözme, eleştirel ve yaratıcı düşünme yeteneği, düşünce sürecini yönetme, işe duyulan tutku (her üç ülkede de önemli bulunmuştur), mekanik beceriler (Almanya’da az önemli, Avusturalya ve ABD’de ise çok önemli), yazma yeterliliği için okuryazarlık becerisi (ABD’li işverenler bu becerilere odaklanıyor), aritmetik ve teknik beceriler (Almaya ve Avustralya’daki işverenler bu beceriye odaklanıyor) ortaya konmuştur. Yukarıdaki araştırmalar gıda sektörünü de kapsayan çeşitli sektörlerdeki orta kademe elemanlardan beklenen özellikleri belirlemek amacını taşımaktadır. Akyazi ve diğerlerinin (2020, 1) gerçekleştirdikleri çalışma ise yalnızca gıda sektöründeki elemanlardan beklentileri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Akyazi ve diğerleri (2020, 7) “Gıda Endüstrisinin Endüstri 4.0 ile Ortaya Çıkan Geleceğin Beceri Gereksinimlerini Karşılmasına Yönelik Bir Kılavuz” başlıklı araştırmalarında Endüstri 4.0’ın gerektirdiği becerileri belirlemeye çalışmışlardır. Bu araştırmada gıda teknik elemanlarının günümüzde sahip olmaları gereken beceriler; temel bilgiler, beceri/yetkinlik ve isteğe bağlı özellikler olarak sıralanmıştır. Gelecekteki beceriler kategorisinde ise temel bilgiler (veri analizi ve matematiksel beceriler, sayısal ve istatistiksel beceriler, temel dijital beceriler, siber güvenlik, uyum sağlama ve sürekli öğrenme, eleştirel düşünme ve karar verme vb.), nesnelere interneti teknolojisi (iş birliği/otonom robotlar, büyük veri, bulut bilişim, sensör teknolojisi, makine öğrenmesi ve izlenebilirlik), isteğe bağlı beceriler (başkalarına öğretme ve başkalarını eğitme, etkin dinleme ve süreç analizi) belirlenmiştir. Alford ve diğerleri (2020, 36), “Haiti Tarım Üniversitelerinden Mezunlar için İşveren Beklentileri” başlıklı çalışmalarında işverenlerin Haiti Tarım Üniversitelerinden mezun olan teknik elemanlardan beklentilerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Bu çalışmadaki işverenler, mezunların sosyal becerileri ve kişisel yeterliklerinin teknik becerileri kadar önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Yurtiçi literatürde Gıda sektörünün gıda teknikerlerinden beklentileri konusunda çok fazla sayıda araştırmaya rastlanmamış ancak, Sarı ve diğerlerinin (2017, 1) “Gıda Sektöründe İşverenlerin Teknikerlerden Beklentileri” başlıklı araştırmaları makale olarak yayınlanmıştır. Makalenin yayınlandığı 2017 yılından bu yana yurt içinde bu konuda bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Çalışmamızın alandaki boşluğu kapatabileceği düşünülmektedir. Bu amaçla çalışma, Tekirdağ ilinde gıda üretimi alanında faaliyet gösteren işletme ve kurumlardaki yetkili kişilerin gıda teknikerinden beklentileri konusundaki görüşlerini tespit etmek amacıyla yapılmıştır.

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
Dr. Öğr. Üyesi Gürcan UZAL
Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
Doç. Dr. Aytekin ERDEM
Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Tekirdağ ilindeki gıda sektörü temsilcilerinin gıda teknikerinden beklentileri ile ilgili görüşleri nelerdir?
2. Sektör temsilcilerinin kişisel özellikleri (cinsiyet, eğitim düzeyi, yaş, kıdem, görev unvanı, görev statüsü ve çalışma alanı) ile gıda teknikerinden beklentilerine yönelik görüşlerini etkilemekte midir?
3. Gıda sektörü temsilcilerinin gıda teknikerlerinden beklentileri konusundaki diğer görüş ve önerileri nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Tekirdağ ilindeki gıda sektörü temsilcilerinin gıda teknikerinden beklentileri ile ilgili görüşlerinin tespit edilmesi amaçlanan çalışmada nicel ve nitel yöntemler birlikte kullanılmıştır. Nicel araştırma tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Tarama modelleri geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu mevcut şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Büyüköztürk 2012; Karasar 2015). Nitel yöntemde ise araştırmaya katılan bazı sektör temsilcileri teknikerlerden beklentiler anketindeki maddeler dışında görüş belirttikleri için, bu grup amaçlı örneklem grubu olarak dikkate alınmış olup, belirttikleri görüşler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek 2008).

Bu çalışmaya esas olan araştırma Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu 30.05.2022 tarih ve T2022-933 sayılı kararı ile onaylamış olup, araştırmada katılımcılardan bilgilendirilmiş onam da alınmıştır.

2.2. Evren-Örneklem/Çalışma Grubu

Tekirdağ ilinde faaliyet gösteren gıda sektöründeki firmalarda yönetici konumunda çalışanların sayısı bilinmediğinden, evren belirlenmemiştir. Bu nedenle, araştırmanın evrenini 2022 yılında Tekirdağ ilindeki gıda sektöründe faaliyet gösteren özel ve kamu işletmelerinde görev yapan işçi ve teknisyenler dışındaki çalışanlar oluşturmaktadır. Gıda işletmelerinden rastgele seçilen 10 işletme ve bir kamu kurumunda görevli 97 temsilci araştırmanın örnekleme olarak belirlenmiştir.

2.3. Çalışma Grubunun Kişisel Bilgileri

Araştırmaya katılan sektör temsilcilerine ait kişisel bilgiler; cinsiyet, eğitim düzeyi, yaş aralığı, firmadaki kıdem yılı, firmadaki görev unvanı, görev yaptığı firmanın statüsü ve firmaların çalışma alanları aşağıda belirtilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
 Dr. Öğr. Üyesi Gürcan UZAL
 Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
 Doç. Dr. Aytekin ERDEM
 Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
 Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

Tablo 1. Sektör Temsilcilerinin Cinsiyeti

Cinsiyet	f	%
Erkek	67	69,1
Kadın	30	30,9
Toplam	97	100,0

Araştırmaya katılan sektör temsilcilerinin 67'si (% 69,1) erkek, 30'u (% 30,9) kadındır.

Tablo 2. Sektör Temsilcilerinin Eğitim Düzeyi

Eğitim Düzeyi	f	%
Genel Lise	12	12,4
Meslek Lisesi	15	15,5
Ön lisans	15	15,5
Lisans	41	42,3
Yüksek Lisans ve Doktora	14	14,4
Toplam	97	100,0

Bilgi formuna cevap verenlerin 12'si Genel Lise (% 12,4), 15'i Meslek Lisesi (% 15,5), 15'i Ön Lisans (% 15,5), 41'i Lisans (% 42,3), 14'ü Yüksek Lisans-Doktora (% 14,4) mezunudur.

Tablo 3. Sektör Temsilcilerinin Yaşı

Yaş	f	%
29 ve daha düşük yaş	11	11,3
30-39 yaş	34	35,1
40-49 yaş	37	38,1
50 ve daha yukarı yaş	15	15,5
Toplam	97	100,0

Sektör yöneticilerinin 11'i 29 ve daha düşük (% 11,3), 34'ü 30-39 (% 35,1), 37'si 40-49 (% 38,1), 15'i 50 ve daha yukarı (% 15,5) yaş grubunda bulunmaktadır.

Tablo 4. Sektör Temsilcilerinin Firmadaki Kıdemleri

Kıdem Yılı	f	%
0-5 yıl	28	28,9
6-11 yıl	21	21,6
12-17 yıl	25	25,8
18-23 yıl	12	12,4
24 ve üstü yıl	11	11,3
Toplam	97	100,0

Bilgi formunu dolduranların 28'i (% 28,9) 0-5 yıl, 21'i (% 21,6) 6-11 yıl, 25'i (% 25,8) 12-17 yıl, 12'si (% 12,4) 18-23 yıl, 11'i (% 11,3) 24 ve üstü yıl kıdeme sahiptir.

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
 Dr. Öğr. Üyesi Gürcan UZAL
 Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
 Doç. Dr. Aytekin ERDEM
 Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
 Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

Tablo 5. Sektör Temsilcilerinin Firmadaki Görev Unvanları

Görev Unvanı	f	%
İşyeri Sahibi	2	2,1
Teknik Müdür	1	1,0
İşletme Müdürü	4	4,1
İnsan Kaynakları Sorumlusu	4	4,1
Şef	14	14,4
Diğer	72	74,2
Toplam	97	100,0

Bilgi formunu dolduranların 2'si (% 2,1) işyeri sahibi, 1'i (% 1,0) teknik müdür, 4'ü (% 4,1) işletme müdürü, 4'ü (% 4,1) insan kaynakları sorumlusu, 14'ü (% 14,4) şef ve 72'si (% 74,2) diğer unvanı ile görev yapmaktadırlar.

Tablo 6. Sektör Temsilcilerinin Görev Yaptığı Firmanın Statüleri

Firmanın Statüsü	f	%
Devlet	5	5,2
Özel	90	92,8
Diğer	2	2,0
Toplam	97	100,0

Bilgi formunu dolduranların görev yaptıkları firmaların 5'i (% 5,2) devlet, 90'ı (% 92,8) özel ve 2'si (% 2) diğer statüdedir.

Tablo 7. Sektör Temsilcilerinin Çalıştığı Firmanın Çalışma Alanları

Firmanın Çalışma Alanı	f	%
Süt	75	77,2
Meyve ve Sebze	2	2,1
Yağ	5	5,2
Tahıl	10	10,3
Fırıncılık-Pastacılık	2	2,1
Diğer	3	3,1
Toplam	97	100,0

Bilgi formunu dolduranların çalıştıkları firmaların 75'i (% 77,2) süt, 2'si (% 2,1) meyve ve sebze, 5'i (% 5,2) yağ, 10'u (% 10,3) tahıl, 2'si (% 2,1) fırıncılık-pastacılık ve 3'ü (% 3,1) diğer alanda çalışmaktadır.

2.4. Veri Toplama Araçları

2.4.1. Gıda Sektörünün Gıda Teknikerlerinden Beklentileri İle İlgili Görüşleri Ölçeği

Araştırma kapsamında Gıda Sektöründe yönetici olarak görev yapanlardan veri toplamak için kullanılan veri toplama aracı araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olup, ölçeğin özellikleri şunlardır:

GSGTBİİG (Gıda Sektörünün Gıda Teknikerlerinden Beklentileri İle İlgili Görüşleri) Ölçeği:

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
 Dr. Öğr. Üyesi Gürcan UZAL
 Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
 Doç. Dr. Aytekin ERDEM
 Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
 Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

Sektörün iletişimsel ve yönetsel beceriler ile ilgili görüşleri faktörü altında altı madde ve bireysel yetkinlikleri hakkındaki görüşleri faktörü altında da üç madde bulunmaktadır. Birinci faktörde yer alan maddelerin faktördeki yük değerleri 0,548-0,848 arasında değişmektedir. Aynı değerler ikinci faktörde yer alan üç madde için 0,583-0,836 arasındadır. Uyum indeksleri GFI= 0,926; AGFI=0,871; NFI=0,875, NNFI=0,933; CFI=0,951; RMSEA=0,073'tür. Bu ölçekte, Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı birinci faktör için $\alpha=0,85$, ikinci faktör için $\alpha=0,65$ ve tüm ölçek için $\alpha=0,85$ katsayısına sahip olan, olumlu toplam 9 maddeden oluşan beşli Likert tipi bir ölçektir. Bu maddelerin ayırt etme gücü 0,346 ile 0,682 arasında değişmektedir.

Ölçeğin aralık genişliği, "*aralık genişliği = dizi genişliği / yapılacak grup sayısı*" formülü ile oluşturulmuş olup, seçenekler ve sınırlar Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Seçenekler Ve Sınırlar

Ağırlık	Seçenekler	Sınırlar
5	Tamamen Katılıyorum	4,20 – 5,00
4	Katılıyorum	3,40 – 4,19
3	Fikrim Yok	2,60 – 3,39
2	Katılmıyorum	1,80 – 2,59
1	Kesinlikle Katılmıyorum	1,00 – 1,79

2.4.2. Nitel Analiz Ölçeği

Araştırma verilerini zenginleştirmek amacıyla anket formunun altına: "Gıda teknikerlerinden beklentileriniz hakkındaki belirtmek istediğiniz diğer görüş ve önerileriniz nelerdir?" sorusu eklenmiştir. Nicel analizden sonra sektör temsilcilerinin bu soruya verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular içerik analizi ile değerlendirilmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Nicel veriler için hazırlanan ölçekten elde edilen verilerin analizinde betimsel ve yordamalı istatistik teknikleri kullanılmıştır. Nitel veriler ise içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
 Dr. Öğr. Üyesi Gürçan UZAL
 Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
 Doç. Dr. Aytekin ERDEM
 Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
 Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

3. BULGULAR

Bu bölümde Gıda sektöründe görev yapmakta olan işyeri temsilcilerinin bilgi formuna verdikleri cevaplar değerlendirilmiştir.

3.1. Betimsel İstatistik

Tablo 9. Gıda Sektörünün Gıda Teknikerlerinden Beklentileri İle İlgili Görüşlerinin Betimsel İstatistikleri

Görüşler	n=97	$\bar{x}$	S	Görüşlere Katılım Düzeyi
İletişimsel ve Yönetsel Beceriler				
Çalıştıkları sektördeki yenilikleri yakından takip etmeleri gerekmektedir.		4,39	0,72	Tamamen
İnsanlarla iletişimi güçlü olmalıdır.		4,29	0,56	Katılıyorum
Geleceğe yönelik planlarını yapmalı ve çalıştığı iş yerini açık yüreklilikle bilgilendirmelidir.		4,25	0,72	
Gıda sektöründe yöneticilik yapabilecek becerileri kazanmaları gerekmektedir.		4,14	0,66	Katılıyorum
Daha fazla girişken olmalıdırlar.		4,13	0,75	
Üretimdeki elemanları sevk ve idare etme bilgi ve becerilerini kazanmaları gerekmektedir.		4,07	0,77	
Bireysel Yetkinlikler				
Yabancı dil bilmeleri gerekmektedir.		3,69	1,06	
İhracat ve ithalat konularında bilgili olmaları gerekmektedir.		3,46	0,98	Katılıyorum
Sürücü belgesine sahip olmalıdır.		3,50	1,04	

Tablo 9'da işyeri temsilcilerinin, iletişimsel ve yönetsel beceriler faktörü altındaki "Çalıştıkları sektördeki yenilikleri yakından takip etmeleri gerekmektedir" ($\bar{x}=4,39$) ve "İnsanlarla iletişimi güçlü olmalıdır" ($\bar{x}=4,29$) görüşlerine *tamamen katıldıkları*, "Geleceğe yönelik planlarını yapmalı ve çalıştığı iş yerini açık yüreklilikle bilgilendirmelidir" ($\bar{x}=4,25$), "Gıda sektöründe yöneticilik yapabilecek becerileri kazanmaları gerekmektedir" ($\bar{x}=4,14$), "Daha fazla girişken olmalıdırlar" ($\bar{x}=4,13$) ve "Üretimdeki elemanları sevk ve idare etme bilgi ve becerilerini kazanmaları gerekmektedir" ($\bar{x}=4,07$) görüşlerine ise *katıldıkları* görülmektedir.

İşyeri temsilcilerinin, iletişimsel ve yönetsel beceriler faktörü altındaki üç maddeye tamamen katıldıkları anlaşılmaktadır. Bu maddelerden birincisi teknikerin "sektördeki yenilikleri ve gelişmeleri yakından takip etmeleri gerekmektedir" ($\bar{x}=4,39$), şeklindedir. Teknikerlerin alanlarındaki değişim ve gelişimleri yakından takip etmelerinin kendi kişisel gelişimlerini sağlamalarına ve dolayısıyla sektördeki üretim ve pazarlamanın daha kaliteli olmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Faktördeki ikinci madde ise

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
 Dr. Öğr. Üyesi Gürcan UZAL
 Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
 Doç. Dr. Aytekin ERDEM
 Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
 Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

teknikerin “insanlarla iletişiminin güçlü olması gerektiği” ($\bar{x}=4,29$) ile ilgilidir. Bu nedenle gıda teknikerlerinin girişimci ve iletişimi güçlü bireyler olarak yetiştirilmeleri gerekmektedir.

Faktördeki üçüncü madde olan, tekniker “Geleceğe yönelik planlarını yapmalı ve çalıştığı iş yerini açık yüreklilikle bilgilendirmelidir” ($\bar{x}=4,25$) maddesine de işyeri temsilcilerinin tamamen katıldıkları görülmektedir. Gıda Teknikerlerinin mesleki gelişimlerini sağlayabilmeleri için işyerlerinin planlamalar yaparak gerekli eğitimleri verdikleri ancak kendilerinden gerekli verimi alamadan teknikerlerin işyerlerinden ayrıldıkları düşünülmektedir. Bu nedenle işyerlerinin gelecek planlarını iyi yapan, kararlı olan ve açık yüreklilikle planlarını çalıştığı işyeri temsilcileri ile paylaşabilen teknikerlere ihtiyaç duydukları yorumu yapılabilir.

Katılımcıların, teknikerlerin “Gıda sektöründe yöneticilik yapabilecek becerileri kazanmaları gerekmektedir” ($\bar{x}=4,14$) maddesine katıldıkları anlaşılmaktadır. Temsilcilerin mevcut durumda teknikerlerin yeterli düzeyde yöneticilik becerilerine sahip olmadıklarını, fakat teknikerlerin daha fazla yönetsel becerilere sahip olmaları gerektiğini düşünmeleri nedeniyle bu maddeye katıldıkları yorumu yapılabilir.

Katılımcıların, teknikerler “Daha fazla girişken olmalıdırlar” ($\bar{x}=4,13$) maddesine katılmaları, teknikerlerin mevcut durumda yeteri kadar girişimci olmadıklarını ancak girişimcilik yeteneklerinin daha da geliştirilmesi yönünde görüş belirttikleri düşünülebilir.

Sektör temsilcilerinin, teknikerlerin “Üretimdeki elemanları sevk ve idare etme bilgi ve becerilerini kazanmaları gerekmektedir” ($\bar{x}=4,07$) maddesine katılma konusunda görüş bildirdikleri anlaşılmaktadır. Mevcut durumda teknikerlerin altlarında görev yapan elemanları yönlendirme ve yönetme konusundaki bilgi ve becerilerine yeteri kadar sahip olmadıklarını, ancak yeni yetişecek teknikerlerin bu konuda daha yetkin olarak yetiştirilmeleri konusunda gerekli özenin gösterilmesinin beklendiği yorumu yapılabilir.

Tablo 9’da işyeri temsilcilerinin, bireysel yetkinlikler faktörü altında teknikerlerin “Yabancı dil bilmeleri gerekmektedir” ($\bar{x}=3,69$) maddesine katılıyorum düzeyinde katıldıkları görülmektedir. İşyeri temsilcilerinin, gıda teknikerlerinin mevcut durumda yabancı dil düzeylerinin yeterli olmadığını, ancak yabancı dillerinin daha fazla geliştirilmesini düşündükleri söylenebilir. Gıda sektörünün, teknolojik altyapılarını sürekli olarak yenilemeleri ve çoğu yeni teknolojinin yurt dışından ithal edilmesi nedeniyle yabancı dil bilgisine sahip olan elemanlara ihtiyacı giderek artmaktadır. Bu nedenle teknikerlerin ileri denebilecek seviyede yabancı dil bilgisine sahip olmaları beklenmektedir.

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
 Dr. Öğr. Üyesi Gürçan UZAL
 Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
 Doç. Dr. Aytekin ERDEM
 Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
 Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

Katılımcıların, teknikerlerin “İhracat ve ithalat konularında bilgili olmaları gerekmektedir” ($\bar{x}=3,46$) maddesine katıldıkları anlaşılmaktadır. Son yıllarda gıda sektörünün ithalat ve ihracatının artışı nedeniyle, sektörde çalışacak gıda teknikerlerinin ihracat yapılacak ülkenin gıda mevzuatı ve ithal edilecek ürünlerin standartları hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları gerektiği şeklinde değerlendirilebilir.

Gıda sektörü temsilcilerinin, gıda teknikeri “Sürücü belgesine sahip olmalıdır” ($\bar{x}=3,50$) görüşüne katılıyorum düzeyinde katıldıkları görülmektedir. İşyerlerinin personel tasarrufu yapabilmeleri için çalıştıracakları teknikerlerin mutlaka sürücü belgesine sahip olmaları gerektiğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Bu nedenle, tekniker adaylarının işe başvurmadan önce sürücü belgesi edinmelerinin yararlı olacağı yorumu yapılabilir.

3.2. Yordamalı (Inferential) İstatistik

Bu bölümde, Gıda Sektörünün Gıda Teknikerlerinden Beklentileri ile ilgili görüşleri arasında bireysel özelliklere göre farklılık olup olmadığı ile ilgili bulgulara yer verilmiştir. Tablo 10'da ölçek puanlarının cinsiyete göre normallik testi sonuçları görülmektedir.

Tablo 10: Gıda Sektörünün Gıda Teknikerlerinden Beklentileri İle İlgili Görüşleri Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre Normallik Testi Sonuçları

	Cinsiyet	Kolmogorov-Smirnov(a)			Shapiro-Wilk		
		İstatistik	sd	p	İstatistik	sd	p
GSGTBİİG	Erkek	,087	67	,200(*)	,977	67	,260
	Kadın	,105	30	,200(*)	,970	30	,539

* Gerçek öneme sahip bir alt sınırdır.

a Lilliefors Anlamlılık Düzeltmesi

Tablo 10'a göre erkeklerin ($D_{(67)}=0,087$; $p=0,200$) ve kadınların ($D_{(30)}=0,105$; $p=0,200$) GSGTBİİG Ölçeği puan dağılımının normal dağılıma uygun olduğu anlaşılmaktadır.⁵ Bu nedenle parametrik bir test olan ilişkisiz örneklem t-testi uygulanmıştır. Test sonuçları Tablo 11'de verilmiştir.

⁵ Seçilen grup büyüklüğü göz önüne alındığında ($n \geq 51$) normallik testi sonuçlarından Kolmogorov-Smirnov, ($n \leq 50$) ise Shapiro-Wilk testi sonuçları dikkate alınmalı (Büyüköztürk 2012).

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
 Dr. Öğr. Üyesi Gürcan UZAL
 Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
 Doç. Dr. Aytekin ERDEM
 Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
 Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

Tablo 11: GSGTBİİG Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{x}$	S	sd	t	p
Kadın	30	51,86	8,37	95	0,66	0,514
Erkek	67	50,71	7,81			

Gıda sektörünün teknikerlerden beklentileri ile ilgili görüşleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(95)}=0,66$; $p>0,05$].

Tablo 12: Gıda Sektörünün Gıda Teknikerlerinden Beklentileri İle İlgili Görüşleri Ölçeği Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre Normallik Testi Sonuçları

Eğitim Düzeyi	Kolmogorov-Smirnov(a)			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	sd	p	İstatistik	sd	p
Genel Lise	,184	12	,200(*)	,910	12	,212
Meslek Lisesi	,135	15	,200(*)	,930	15	,273
Ön lisans	,183	15	,189	,954	15	,593
Lisans	,118	41	,166	,971	41	,370
Yüksek Lisans- Doktora	,139	14	,200(*)	,894	14	,093

* Gerçek öneme sahip bir alt sınırdır.

a Lilliefors Anlamlılık Düzeltmesi

Tablo 12'den, eğitim düzeyi Genel Lise olanların ($D_{(12)}=0,184$; $p=0,200$), Meslek Lisesi olanların ($D_{(15)}=0,135$; $p=0,200$), Ön Lisans olanların ($D_{(15)}=0,183$; $p=0,189$), Lisans olanların ($D_{(41)}=0,118$; $p=0,166$), Yüksek Lisans ve Doktora olanların ($D_{(14)}=0,139$; $p=0,200$) GSGTBİİG Ölçeği puan dağılımının, normal dağılıma uygun olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle parametrik bir test olan ANOVA testi uygulanmıştır. Test sonuçları Tablo 13'de verilmiştir.

Tablo 13: GSGTBİİG Ölçeği Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	192,402	4	48,100	,751	,560	YOK
Gruplarıçi	5891,071	92	64,033			
Toplam	6083,473	96				

Analiz sonuçları, Gıda sektörünün teknikerlerden beklentileri ile ilgili görüşleri arasında mezuniyetleri bakımından anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir [$F_{(4-92)}=0,751$; $p>0,05$].

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
 Dr. Öğr. Üyesi Gürçan UZAL
 Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
 Doç. Dr. Aytekin ERDEM
 Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
 Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

Tablo 14: Gıda Sektörünün Gıda Teknikerlerinden Beklentileri İle İlgili Görüşleri Ölçeği Puanlarının Yaş Aralığına Göre Normallik Testi Sonuçları

	Yaş	Kolmogorov-Smirnov(a)			Shapiro-Wilk		
		İstatistik	sd	p	İstatistik	sd	p
GSGTBlİİG	29 ve daha düşük yaş	,134	11	,200(*)	,969	11	,873
	30-39 yaş	,143	34	,077	,933	34	,039
	40-49 yaş	,103	37	,200(*)	,980	37	,738
	50 ve daha yukarıya yaş	,191	15	,147	,927	15	,250

* Gerçek öneme sahip bir alt sınırdır.

a Lilliefors Anlamlılık Düzeltmesi

Tablo 14'ten, yaş aralığı 29 ve daha düşük yaş ($D_{(11)}=0,134$; $p=0,200$), 30-39 yaş ($D_{(34)}=0,143$; $p=0,077$), 40-49 yaş ($D_{(37)}=0,103$; $p=0,200$), 50 ve daha yukarıya yaş olanların ($D_{(15)}=0,191$; $p=0,147$) GSGTBlİİG Ölçeği puan dağılımının, normal dağılıma uygun olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle parametrik bir test olan ANOVA testi uygulanmıştır. Test sonuçları Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15: GSGTBlİİG Ölçeği Puanlarının Yaş Aralığına Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler		F	p	Anlamlı Fark
			Ortalaması				
Gruplararası	91,680	3	30,560		,474	,701	YOK
Gruplarıçi	5991,793	93	64,428				
Toplam	6083,473	96					

Analiz sonuçlarından, Gıda sektörünün teknikerlerden beklentileri ile ilgili görüşleri arasında yaşları bakımından anlamlı bir fark olmadığı anlaşılmaktadır [$F_{(3;93)}=0,474$; $p>0,05$].

Tablo 16: Gıda Sektörünün Gıda Teknikerlerinden Beklentileri İle İlgili Görüşleri Ölçeği Puanlarının Firmadaki Kıdemlerine Göre Normallik Testi Sonuçları

	Firmadaki Kıdemi	Kolmogorov-Smirnov(a)			Shapiro-Wilk		
		İstatistik	sd	p	İstatistik	sd	p
GSGTBlİİG	0-5 yıl	,074	28	,200(*)	,971	28	,613
	6-11 yıl	,155	21	,200(*)	,940	21	,221
	12-17 yıl	,127	25	,200(*)	,960	25	,419
	18-23 yıl	,125	12	,200(*)	,967	12	,880
	24 ve üstü yıl	,159	11	,200(*)	,894	11	,154

* Gerçek öneme sahip bir alt sınırdır.

a Lilliefors Anlamlılık Düzeltmesi

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
 Dr. Öğr. Üyesi Gürcan UZAL
 Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
 Doç. Dr. Aytekin ERDEM
 Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
 Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

Tablo 16'daki analiz sonucundan, firmadaki kıdemi 0-5 yıl ($D_{(28)}=0,074$, $p=0,200$), 6-11 yıl ($D_{(21)}=0,155$, $p=0,200$), 12-17 yıl ($D_{(25)}=0,127$, $p=0,200$), 18-23 yıl ($D_{(12)}=0,125$, $p=0,200$), 24 ve üstü yıl olanların ($D_{(11)}=0,159$, $p=0,200$) GSGTBİİG Ölçeği puan dağılımının, normal dağılıma uygun olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle parametrik bir test olan ANOVA testi uygulanmıştır. Test sonuçları Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17: GSGTBİİG Ölçeği Puanlarının Firmadaki Kıdemlerine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	543,551	4	135,888	2,257	,069	YOK
Gruplarıçi	5539,922	92	60,217			
Toplam	6083,473	96				

Tablo 17'den, Gıda sektörünün teknikerlerden beklentileri ile ilgili görüşleri arasında firmadaki kıdemleri bakımından anlamlı bir fark olmadığı anlaşılmaktadır [$F_{(4-92)}=2,257$; $p>0,05$].

3.3. İçerik Analizi

Çalışma grubunun yarı yapılandırılmış form ile alınan görüşleri içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. "İçerik analizinde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirme ve bunları okuyucunun anlayacağı bir biçimde düzenleyip yorumlamaktır" (Yıldırım ve Şimşek 2008). Görüşme sorusundan elde edilen veriler iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı değerlendirilerek önce kodlar, ardından temalar oluşturulmuştur (Tablo 18). Daha sonra iki araştırmacının birbirinden bağımsız olarak elde ettikleri kodlamalar karşılaştırılmış; görüş birliği ve görüş ayrılığını içeren kodlar sayılarak Miles ve Huberman'ın (1984) içerik analizinin güvenilirliğini belirlemek için kullandıkları formül ile çalışmanın güvenilirliği %88 olarak bulunmuştur. Fikir birliğine varılan kodlar ve temalar düzenlenerek bulgularda sunulmuştur.

Tablo 18. Gıda Sektörü Temsilcilerinin Gıda Teknikerleri Hakkındaki Diğer Görüş Ve Önerileri

Kategori/TEMA	Kod	Sektör Temsilcileri	f
İletişimsel ve Yönetsel Beceriler	İletişim becerisine sahip olma	K7	1
	Empati kurabilme	K6	1
	Yönetsel becerilere sahip olma	K7	1
	Emrinde çalışanları motivasyon yeteneğine sahip olma	K17	1
Mesleki Bilgi ve Beceriler	Hızlı laboratuvar analizi yapabilme	K1	1
	Yeni laboratuvar sistemlerini öğrenme	K3	1
	İş yetkinliğini geliştirme	K7	1
	El becerilerini geliştirme	K11	1
	Pratik olma	K11	1
	Üretimin her aşamasında çalışabilme	K14	1
	Okulda iki yıldan fazla eğitim alma	K19	1
	Gıda sektörünün farklı dallarında çalışabilme	K15	1
	Bir alanda uzmanlaşma	K17,K18	2
Sektörde daha fazla uygulamalı eğitim	K18	1	
Bireysel Yetkinlikler	Sürücü belgesine sahip olma	K2	1
	İhracat konularında yetkinleşme	K16	1
	Pazarlama bilgisine sahip olma	K16	1
	Orta düzeyde İngilizce bilgisi	K2	1
	Yenilikleri taşıma	K3	1
	Mesleki kurs ve seminerlere katılma	K4,K5	2
	Yüksek düzeyde özgüvene sahip olma	K7	1
	Hızlı iş yapabilme	K6	1
	İşe istekli olma	K6	1
	Dijital bağımlı olmama	K8	1
	Laboratuvar temizliğine dikkat etme	K9	1
	Laboratuvarda titiz çalışma yapma	K9	1
	İşe geliş ve gidiş saatlerine uyma	K10	1
	Sürekli değişim ve yenilenme eğiliminde olma	K13	1
	Fiziksel yapılarını güçlendirme	K17	1
	Bilişsel gelişime açık olma	K17	1
	Araştırmacı olma	K18	1
	Kitap okuma alışkanlığına sahip olma	K6	1
	Numuneleri drone ile laboratuvara ulaştırabilme	K12	1

Sektör katılımcıları gıda teknikerlerinin iletişim becerisine sahip olma (f=1), empati kurabilme (f=1), yönetsel becerilere sahip olma (f=1) ve emrinde çalışanları motivasyon yeteneğine sahip olma (f=1) özellikleri ile donanmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. İletişimsel ve yönetsel beceri boyutunda yer alan bu faktörleri oluşturan katılımcı görüşlerinin bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

K6: "Empati kurma özelliklerini geliştirmeleri gerekiyor"

K7: "Yönetsellik becerilerini geliştirmelidirler"

K17: "Yanında ve altında çalışanları motive etme yeteneğine sahip olmalıdırlar"

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
 Dr. Öğr. Üyesi Gürcan UZAL
 Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
 Doç. Dr. Aytekin ERDEM
 Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
 Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, sektör temsilcilerinin gıda teknikerlerinin iletişim becerisine sahip olma, empati kurabilme, yönetsel becerilere sahip olma ve emrinde çalışanları motive edebilme özelliklerini taşımaları görüşünü bildirdikleri ortaya çıkmıştır.

Sektör katılımcıları, bir alanda uzmanlaşma (f=2), hızlı laboratuvar analizi yapabilme (f=1), yeni laboratuvar sistemlerini öğrenme (f=1), iş yetkinliğini geliştirme (f=1), el becerilerini geliştirme (f=1), pratik olma (f=1), üretimin her aşamasında çalışabilme (f=1), okulda iki yıldan fazla eğitim alma (f=1), gıda sektörünün farklı dallarında çalışabilme (f=1), tekniker adayının sektörde daha fazla uygulamalı eğitim alması (f=1) gerektiğini açıklamışlardır. Mesleki Bilgi ve Beceri boyutunda yer alan bu faktörleri oluşturan katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir.

K17; K18: “Tıpta olduğu gibi gıda teknikerleri de bir alanda uzmanlaşmalıdırlar, örneğin süt ürünleri uzmanı, et ürünleri uzmanı vb.”

K1: “Laboratuvar analizlerini daha seri yapmaları gerekir”

K3: “Yeni laboratuvar sistemlerini takip etmeleri gerekiyor”

K14: “Çalıştıkları işyerinde üretimin her aşamasını bilmeli ve ihtiyaç halinde her bir birimde bizzat çalışarak üretimin aksamasını engelleyebilmelidirler”

K11: “İşlerinde daha pratik olmaları gerekiyor”

Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, gıda sektörünün; hızlı laboratuvar analizi yapabilen, yeni laboratuvar sistemlerini öğrenmeye istekli, iş yetkinliğini ve el becerilerini geliştiren, işinde pratik olan, gıda sektörünün farklı dallarında ve üretimin her aşamasında çalışabilen, pazarlama bilgisine sahip, ihracat konularında yetkinleşmeye açık ve gıda sektörünün bir alanında uzmanlaşabilen gıda teknikerlerine ihtiyaç duydukları söylenebilir.

Sektör katılımcıları, gıda teknikerlerinin; sürücü belgesine sahip olma (f=1), ihracat konularında yetkinleşme (f=1), pazarlama bilgisine sahip olma (f=1), orta düzeyde İngilizce bilgisi (f=1), yenilikleri taşıma (f=1), mesleki kurs ve seminerlere katılma (f=2), yüksek düzeyde özgüvene sahip olma (f=1), hızlı iş yapabilme (f=1), işe istekli olma (f=1), dijital bağımlı olmama (f=1), laboratuvar temizliğine dikkat etme (f=1), laboratuvarında titiz çalışma (f=1), işe geliş ve gidiş saatlerine uyma (f=1), sürekli değişim ve yenilenme eğiliminde olma (f=1), fiziksel yapılarını güçlendirme (f=1), bilişsel gelişime açık olma (f=1), araştırmacı olma (f=1), kitap okuma alışkanlığına sahip olma (f=1), numuneleri drone ile laboratuvara ulaştırabilme (f=1) yetkinliklerine sahip olmaları gerektiğini belirtmişlerdir.

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
 Dr. Öğr. Üyesi Gürçan UZAL
 Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
 Doç. Dr. Aytekin ERDEM
 Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
 Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

Bireysel yetkinlik boyutunda yer alan bu faktörleri oluşturan katılımcı görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

K9: “Cep telefonlarında geçirecekleri zamanı azaltmalıdırlar”

K12: “Drone kullanmayı bilmeleri ve drone ile numuneleri laboratuvara daha hızlı ulaştırma imkânlarını kullanmaları iyi olur”

K3: “Alanlarındaki yenilikleri işletmelerine kazandırma konusunda çaba sarf etmeleri gerekiyor”

K10: “İşe geliş ve gidiş saatlerine titizlikle uymaları gerekiyor”

K17: “Gıda teknikerleri mantığını geliştirmelidir”

Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, gıda sektörü temsilcilerinin; sürücü belgesine ve orta düzeyde İngilizce bilgisine sahip, mesleki kurs ve seminerlere katılma isteği olan, yüksek düzeyde özgüvene sahip, dijital bağımlı olmayan, laboratuvar temizliğine dikkat ederek titiz çalışabilen, işe geliş ve gidiş saatlerine uyum sağlayabilen, sağlığını koruyabilen, bilişsel gelişime açık ve araştırmacı olan, kitap okuma alışkanlığı bulunan, numuneleri drone ile laboratuvara ulaştırabilen, sürekli değişim ve yenilenme eğiliminde olan gıda teknikerlerinin çalıştıkları işyerlerine yenilikleri taşıyabilecekleri ve kendilerinden yüksek verim alınabileceğini düşündükleri yorumu yapılabilir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Gıda sektörü temsilcilerinin gıda teknikerinden beklentileri konusundaki görüşlerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Sektör temsilcilerinin, gıda teknikerlerinin “çalıştıkları sektördeki yenilikleri yakından takip etmeleri gerekmektedir” görüşüne tamamen katıldıkları bulunmuştur. Yürekli ve Gönen’in (2015, 311) “Muhasebe meslek mensuplarının nitelikli meslek mensubu yetiştirilmesine yönelik önlisans programından beklentileri” başlıklı araştırmalarında Muhasebe bürosuna stajyer olarak alınacak elemanda aranacak niteliklerden birinin de “yenilikçi” olması gerektiği bulunmuş olup araştırmamızdaki bulgu ile paralellik göstermektedir. Teknolojideki hızlı değişim ve gelişim sektörde çalışacak teknikerlerin özelliklerini de yakından etkilemektedir. Bu nedenle teknikerlerin mesleklerindeki yenilikleri yakından takip etmelerinin, gıda sektörü tarafından beklendiği yorumu yapılabilir.

Gıda sektörü temsilcilerinin gıda teknikerlerinin “insanlar ile iletişimi güçlü olmalıdır” maddesine tamamen katıldıkları anlaşılmaktadır. İşletme yetkililerinin istihdam edecekleri teknikerden beklenen özellikler arasında “iletişim kurma yeteneği” bulunmasını istedikleri belirtilmektedir (İçli 2007, 270). Ayrıca Önbaş’ın (2009) çalışmasında yöneticiler ile çalışanlar arasında açık iletişim olmasının, iş

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
Dr. Öğr. Üyesi Gürçan UZAL
Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
Doç. Dr. Aytekin ERDEM
Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

---

doyumunda etkili olduğu bulunmuştur. Bu sonuç da, çalışmamızın bulgusunu desteklemektedir. Teknikerin genel olarak insanlar ile iletişimi güçlü ise, bu özelliğinin iş yaşamında da karşılaşılabilecek sorunları çözmede etkili olacağı düşünülmektedir.

Sektör temsilcilerinin gıda teknikerleri, “geleceğe yönelik planlarını yapmalı ve çalıştığı işyerini açık yüreklilikle bilgilendirmelidir” görüşüne tamamen katıldıkları anlaşılmaktadır. Fer’in (1998) araştırmasında işletme yetkililerinin çalıştıracakları teknikerden beklenen özellikler arasında “iş ahlakı” bulunmasını istedikleri görülmektedir (İçli 2007, 270). Bu sonuç da, araştırma sonucuyla uyum sağlamaktadır. İşyerleri istihdam ettikleri elemanların işbaşında çeşitli eğitimler yoluyla mesleki gelişimlerine katkı sağladığı için en azından belirli bir süre bu elemanlardan yararlanmak isteyebilir. Oysa tekniker çalıştığı işyerini geçici olarak kabul edip kısa bir süre sonra çalıştığı işyerinden ayrılarak başka bir işyerinde çalışma düşüncesine sahip olursa çalışma verimi düşer; işi terk ettiğinde ise işyeri yetiştirdiği elemandan yeterince yararlanamadığı için mağduriyet yaşayacaktır. Elemanın bu konudaki davranışı iş ahlakı ile bağdaşmayacaktır. Bu nedenle tekniker geleceğe yönelik planlarını yapmalı ve bu planlarını dürüstçe işyeri ile paylaşabilmelidir.

Araştırmamıza katılan sektör temsilcileri, teknikerlerin “gıda sektöründe yöneticilik yapabilecek becerileri kazanmaları gerekmektedir” görüşüne katılmaktadırlar. İşletme yetkililerinin çalıştıracakları teknikerde aradıkları özellikler arasında “yönetim ve liderlik yeteneği” bulunması gerektiği belirtilmektedir (İçli 2007, 265). Bu sonuç da, araştırmamızın bulgusu ile paralellik göstermektedir. Türkiye Yeterlikler Veri Tabanında [TYVT] (2022, 1) gıda teknikerlerinin bazı gıda işletmelerinde “sorumlu yönetici” olarak görev alabilecekleri belirtilmektedir. Bu nedenle gıda teknikerlerinin yöneticilik yapabilecek becerilere sahip olması gerektiği düşünülmektedir.

Gıda sektörü temsilcilerinin, teknikerler “daha fazla girişken olmalıdırlar” görüşüne katıldıkları bulunmuştur. Gümül ve diğerlerinin (2017, 104) “Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini İncelemeye Yönelik Bir Araştırma” başlıklı çalışmalarında araştırmaya katılan öğrencilerden köyde yaşayanların % 54,4’ü ilçede yaşayanların % 54,9’u ve ilde yaşayanların ise % 51,2’si yüksek düzeyde girişimciliğe sahip olduklarını belirtmişlerdir. Çalışmadaki işletme temsilcilerinin ise gıda teknikerlerinin daha fazla girişken/girişimci olmaları gerektiği görüşüne sahip oldukları belirlenmiştir.

Katılımcıların, teknikerlerin “üretimdeki elemanları sevk ve idare etme bilgi ve becerilerini kazanmaları gerekmektedir” görüşüne katıldıkları görülmektedir. Sarı ve diğerlerinin (2017, 6) “Gıda Sektöründe İşverenlerin Teknikerlerden Beklentileri” konulu araştırmalarında firma temsilcilerinin, teknikerlerin

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
Dr. Öğr. Üyesi Gürçan UZAL
Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
Doç. Dr. Aytekin ERDEM
Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

mesleki eğitim dışında geliştirmeleri gereken yönleri arasında % 27,3 oranında yöneticilik (sevk ve idare) becerisine sahip olmaları gerektiği görüşü ortaya konmuştur. Bu bulgu da, çalışmamızın sevk ve idare etme becerisi sonucunu destekler niteliktedir. Tekniker, bilgilerini uygulama becerilerini ortaya koyabilmeli ve kendi altında görev yapacak teknisyen ve diğer çalışanları idare edebilmelidir (Erdem ve Uzal 2001, 370).

Çalışmadaki anketin bireysel yetkinlikler bölümünde sektör temsilcilerinin tekniklerin yabancı dil bilmeleri gerektiği görüşüne “katılıyorum” düzeyinde katıldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde sektör temsilcilerinin tekniklerin yabancı dil bilgisinin yeterli düzeyde olması gerektiği yönünde görüşler belirtilmektedir (İçli 2007, 270; Özgüler 2016, 54; Sarı ve diğerleri 2017, 6). Küreselleşen dünyada işletmelerin ihracat ve ithalatları gittikçe arttığından tekniklerin yabancı dil bilmeleri zorunlu hale gelmiştir.

Araştırmada, sektör temsilcilerinin tekniklerin bireysel yetkinlikleri arasında bulunan “ihracat ve ithalat konularında bilgili olmaları gerekmektedir” görüşüne katıldıkları sonucu bulunmuştur. Ülkemizdeki birçok gıda firması diğer ülkelerin gıda firmaları ile ilişki halinde bulunmaktadır. Bu nedenle araştırmaya katılan gıda sektörü temsilcilerinin gıda tekniklerinin gıda ile ilgili ihracat ve ithalat mevzuatını bilmeleri gerektiği görüşüne sahip oldukları düşünülmektedir. Sarı ve diğerlerinin (2017, 6) araştırmalarında, firma temsilcilerince tekniklerin mesleki eğitim dışında geliştirmeleri gereken yönleri arasında % 54,5 oranı ile mevzuat bilgisine sahip olmaları gerektiği sonucu da araştırmanın sonucu ile paralellik göstermektedir.

Çalışmada gıda sektör temsilcilerinin gıda tekniklerinin bireysel yetkinlikleri çerçevesinde sürücü belgesine sahip olmaları gerektiği görüşüne katıldıkları anlaşılmaktadır. Gıda tekniklerinin sürücü belgesine sahip olmalarının işlerini hızlı ve düşük maliyetle yapabilmeleri için önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle sektör temsilcilerinin gıda tekniklerinin sürücü belgesi sahibi olmaları görüşüne katıldıkları yorumu yapılabilir.

Nicel analiz bulgularını nitel analiz bulguları ile güçlendirebilmek için Gıda sektörü temsilcilerine sunulan “Gıda Sektörünün Gıda Teknikerlerinden Beklentileri Hakkındaki Görüşleri” anketinde kapalı uçlu maddelerden sonra sorulan “Belirtmek istediğiniz diğer görüş ve öneriler nelerdir?” açık uçlu sorusundan elde edilen veriler içerik analizi ile incelendi.

Araştırmacıardan ikisi tarafından yapılan tema ve kodlama işlemi sonucunda, elde edilen kodların; iletişimsel ve yönetsel beceri, mesleki bilgi ve beceri ve bireysel yetkinlik kategori/temaları altında

---

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
Dr. Öğr. Üyesi Gürçan UZAL
Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
Doç. Dr. Aytekin ERDEM
Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

---

toplanabileceği görülmüştür. Oysa nicel analiz verilerinin; iletişimsel ve yönetsel beceriler ile bireysel yetkinlikler faktörleri altında toplandıkları anlaşılmıştır. Mesleki Bilgi ve Beceri kategorisine benzer bir faktörün nicel analiz verilerinden elde edilemediği görülmektedir.

Nitel analiz sonuçlarına göre; gıda teknikerlerinin İletişimsel ve Yönetmel Becerileri kategorileri altındaki empati kurabilme ve emrinde çalışanları motive etme yeteneğine sahip olmaları gerektiği düşünülebilir. Nitel analiz sonuçlarına göre Mesleki Bilgi ve Beceriler kategorisinde 11 kod elde edilmiştir. Oysa nicel analizde elde edilen bulgular arasında Mesleki Bilgi ve Beceriler faktörü bulunmamaktadır. Öte yandan nicel analizdeki Bireysel Yetkinlikler faktörü altında üç madde bulunmasına rağmen nitel analiz bulgularındaki Bireysel Yetkinlikler kategorisinde 17 kodun bulunduğu görülmektedir. Nitel analiz bulgularının bu konularda araştırmaya zenginlik kazandırdığı düşünülebilir.

Nitel analiz sonucunda elde edilen İletişimsel ve Yönetmel Beceriler kategorisinde Empati Kurabilme ve Emrinde Çalışanları Motivasyon Yeteneğine Sahip olma kodları elde edilmiştir. Nicel analizdeki İletişimsel ve Yönetmel Beceriler faktörü altında bu maddelere rastlanmamıştır. Oysa nitel analiz yapıldığında sektör temsilcilerinin gıda teknikerlerinden beklentileri arasında empati kurabilme ve emrinde çalışanları motivasyon yeteneğine sahip olma özelliklerinin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Mevcut durumda sektörde çalışan teknikerlerin empati kurma beceri düzeylerinin beklenen yeterlikte olmadığı yorumu yapılabilir. İçli'nin (2007, 268) "İşletmelerin Meslek Yüksekokulu Mezunları İle İlgili Görüşleri ve Beklentileri" başlıklı çalışmasında Meslek Yüksekokulu mezunu çalışanların "Empatik olma gücüne sahip olma" düzeylerinin yeterli olmadığı bulunmuştur. Bu bulgu da araştırmanın bulgusu ile benzerlik göstermektedir.

Öte yandan, nitel analizde İletişim Becerilerine Sahip Olma ve Yönetmel Beceriler kategorisinde elde edilen İletişim Becerisine Sahip Olma ve Yönetmel Becerilere sahip olma kodları Nicel Analizde de bulunmaktadır. Tekniker adayı, gerek eğitimi süresince gerekse sosyal yaşamında iletişim becerisini geliştirebileceği gibi sektördeki staj ya da uygulamalı eğitim sırasında da bu beceriyi edinip geliştirebilir. Mete ve diğerlerinin (2018, 115) "Teknik Bilimler MYO Öğrencilerinin Mesleki Gelecekleri ve Endüstri Stajları İle İlgili Görüşleri" başlıklı çalışmalarında öğrencilerin, "Stajım, iş ortamını tanımamı ve insanlarla iletişim kurmayı öğrenmemi sağladı" görüşüne kısmen de olsa katıldıkları görülmektedir. Bu bulgu da araştırmanın ilgili bulgusu ile paralellik göstermektedir.

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
Dr. Öğr. Üyesi Gürcan UZAL
Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
Doç. Dr. Aytekin ERDEM
Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

Araştırmada sektör temsilcilerinin, gıda teknikerlerinin yönetsel becerilere sahip olmalarını bekledikleri anlaşılmaktadır. Meslek Yüksekokulu mezunları iş yapabilme becerisi olan, yönetsel yetkinliği bulunan bir teknik uzman ve yönetici özelliğini de taşımaktadır.

Sektör temsilcilerinin görüşlerinden elde edilen Mesleki Bilgi ve Beceriler kategorisine göre; hızlı laboratuvar analizi yapabilen, yeni laboratuvar sistemlerini öğrenip uygulayabilen, pratik olan, üretimin her aşamasında çalışabilen ve gıda sektörünün farklı dallarında çalışabilen, bir alanda uzmanlaşan, el becerileri gelişmiş ve iş yetkinliğini geliştirebilen gıda teknikerlerine ihtiyaç duydukları düşünülebilir.

Araştırmada Mesleki Bilgi ve Beceriler kategorisi altında; el becerisi kodu elde edilmiştir. Aksoy'un (1997, 282) araştırmasında teknisyende el becerisi bulunması çok derecesinde beklenen bir özelliktir. Bu bulgu da araştırmanın ilgili bulgusu ile benzerlik göstermektedir.

Nitel analiz sonucunda elde edilen Bireysel Yetkinlikler kategorisinde bulunan; orta düzeyde İngilizce bilgisi, ihracat konularında yetkinleşme ve sürücü belgesine sahip olma kodları, nicel analizdeki bireysel yetkinlikler kategorisinde bulunan üç madde ile uyum sağlamaktadır. Bu üç maddenin dışında bulunan yenilikleri taşıma, mesleki kurs ve seminerlere katılma, pazarlama bilgisine sahip olma, yüksek düzeyde özgüvene sahip olma, hızlı iş yapabilme, işe istekli olma, dijital bağımlı olmama, laboratuvar temizliğine dikkat etme, laboratuvarda titiz çalışma yapma, işe geliş ve gidiş saatlerine uyma, sürekli değişim ve yenilenme eğiliminde olma, fiziksel yapılarını güçlendirme, bilişsel gelişime açık olma, araştırmacı olma, kitap okuma alışkanlığına sahip olma, numuneleri drone ile laboratuvara ulaştırabilme özelliklerinin de gıda teknikerlerinden beklentiler arasında bulunduğu görülmektedir. Yukarıda belirtilen özelliklerin diğer teknikerlik alanlarında da teknikerlerden beklenen özellikler olabileceği yorumu yapılabilir.

Araştırmada Bireysel Yetkinlikler kategorisinde bulunan; yenilikleri taşıma ve araştırmacı olma kodlarının, Aksoy'un (1997, 282) araştırmasında teknisyenlerden çok derecesinde beklenen özellikler (yeniliklere açıklık, araştırmacı kişilik) ile uyum sağladığı anlaşılmaktadır. Yukarıdaki sonuçların ışığında aşağıdaki önerilerde bulunulabilir.

Meslek Yüksekokulları Yönetici ve Öğretim Elemanlarına Öneriler:

- Tekniker adaylarının iletişimsel (Empati kurabilme, emrinde çalışanları motive edebilme) ve yönetsel becerilerini geliştirici seçmeli dersler konulabilir.
- Laboratuvarları daha etkin (hızlı analiz yapabilme) kullanma konusunda tekniker adaylarının gelişimleri sağlanabilir.

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
Dr. Öğr. Üyesi Gürcan UZAL
Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
Doç. Dr. Aytekin ERDEM
Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

- Tekniker adaylarının yeni laboratuvar sistemlerini öğrenmeleri için sektöre teknik geziler düzenlenebilir ya da işletmede bir sömestr mesleki eğitim almaları için yönlendirme yapılabilir.
- Tekniker adaylarına seçmeli Pazarlama dersi konulabilir.
- Bir alanda uzmanlaşabilmeleri için tekniker adayları yönlendirilebilir.
- Tekniker adaylarının girişimci olabilmeleri konusunda gelişimlerini sağlayıcı etkinlikler düzenlenebilir.

Gıda Teknikerlerini İstihdam Edecek İşletmelere Öneriler:

- Teknikerlerin ihracat konusunda yetkinleşebilmeleri için mesleki gelişim etkinliklerine katılımları sağlanabilir.
- Teknikerlerin İngilizce bilgilerini geliştirici kurslara katılımları için fırsatlar sunulabilir.
- Teknikerlerin kişisel gelişimlerine katkıda bulunacak kurs veya seminerlere katılımları sağlanabilir.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik komite onayı Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan alınmıştır.

Değerlendirme Tarihi: 30.05.2022

Etik İzin Belgesi Sayı Numarası: T2022-933

Bilgilendirilmiş Onam: Katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
 Dr. Öğr. Üyesi Gürçan UZAL
 Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
 Doç. Dr. Aytekin ERDEM
 Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
 Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

KAYNAKLAR

- Aksoy, H. H. (1997). Metal Sanayi İşyerleri Yöneticilerinin Endüstriyel Teknik Ortaöğretim Mezunlarına İlişkin Değerlendirmeleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 11(11), 277-288.
- Akyazi, T., Goti, A., Oyarbide, A., Alberdi, E., & Bayon, F. (2020). A guide for the food industry to meet the future skills requirements emerging with industry 4.0. *Foods*, 9(4), 1-15. <https://www.mdpi.com/2304-8158/9/4/492>. (Erişim Tarihi: 05.01.2023).
- Alford, K., Bunch, J. C., Pierre, A., Anglade, B., & Roberts, T. G. (2020). Employer expectations for graduates from Haiti's agricultural universities. *Advancements in Agricultural Development*, 1(3), 27-41. <https://agdevresearch.org/index.php/aad/article/view/37>. (Erişim Tarihi: 05.01.2023).
- Anadolu Ajansı [AA] (2021). Tarım, gıda ve içecek sektöründen 2021 yılında 22.9 milyar dolarlık ihracat. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/tarim-gida-ve-icecek-sektorunden-2021-yilinda-22-9-milyar-dolarlik-ihracat/2582707#:~:text=%C4%B0stanbul,17%2C2%20milyar%20dolara%20ula%C5%9Ft%C4%B1>. (Erişim tarihi: 29.05.2023).
- Bennett, R. (2002). Employers' demands for personal transferable skills in graduates: A content analysis of 1000 job advertisements and an associated empirical study. *Journal of Vocational Education and Training*, 54(4), 457-476. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13636820200200209>. (Erişim Tarihi: 05.01.2023).
- Büyüköztürk, Ş. (2012). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum (16. Baskı). Ankara: PEGEM A Yayıncılık.
- Erdem, A. ve Uzal, G., (2001). "Sanayicinin Elektrik ve Elektronik Teknikerinden Beklentileri". I. Meslek Yüksekokulları Sempozyumu: 18-19 Ekim 2001-Istanbul: Marmara Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Bildiriler (s.370-376).
- Gümül, F. , Çalık, A. & Kurt, H. (2017). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini İncelemeye Yönelik Bir Araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2) , 91-107. <https://dergipark.org.tr/en/pub/akusosbil/issue/34128/377512>. (Erişim Tarihi: 05.01.2023).
- İçli, G. (2007). İşletmelerin meslek yüksekokulu mezunları ile ilgili görüşleri ve beklentileri (Lüleburgaz ilçe sınırlarında faaliyet gösteren işletmeler üzerine bir araştırma). *Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*. 23(2), 263-272. <http://79.123.216.35/xmlui/handle/20.500.11857/958> (Erişim Tarihi: 11.11.2022).
- Jack, C., Anderson, D., & Connolly, N. (2014). Innovation and skills: implications for the agri-food sector. *Education+Training*. 56(4), 271-286. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/ET-11-2012-0122/full/html> (Erişim Tarihi: 05.01.2023).
- Kağızmanlı, B., Özgüler, A. T., Kaya, K., & Aydın, O. M. (2017). Meslek Yüksekokulunda Teknoloji Kullanımı: Malatya Meslek Yüksekokulu Teknik Bölümler Örneği, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Journal of Research in Education and Teaching*. Cilt:6, Özel Sayı:1, s: 21-29. Makale No: 03 ISSN: 2146-9199.
- Karasar, N. (2015). Bilimsel Araştırma Yöntemi (28. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Lisa, E., Hennelova, K., & Newman, D. (2019). Comparison between Employers' and Students' Expectations in Respect of Employability Skills of University Graduates. *International Journal of Work-Integrated Learning*, 20(1), 71-82.
- Mete, H., Erdem, A., Uzal, G., & Hüyük, D. (2018). Teknik Bilimler MYO Öğrencilerinin Mesleki Gelecekleri Ve Endüstri Stajları İle İlgili Görüşleri. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2(1), 108-119.

Dr. Öğr. Üyesi Hasan METE
 Dr. Öğr. Üyesi Gürçan UZAL
 Dr. Öğr. Üyesi Erdal KILIÇ
 Doç. Dr. Aytekin ERDEM
 Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.02.2023
 Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 09.06.2023

- Miles, M., B. & Huberman, A., M. (1984). *Qualitative Data Analysis: A Source Book of New Methods*. London: SAGE Publications.
- Önbaş, N. (2009). *Yiyecek içecek işletmelerinde ISO 22000 gıda güvenliği yönetim sistemi* (Doctoral dissertation, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü). <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12397/11083>. (Erişim Tarihi: 09.11.2022).
- Özgüler, A. T. (2016). İnşaat sektörünün meslek yüksekokulu öğrencilerinden beklentileri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5, 50-59. http://www.ijret.org/FileUpload/ks281142/File/07.alper_tunga_ozguler.pdf (Erişim Tarihi: 02.11.2022).
- Sarı, H. A., Özüğür, A. K., Gökdal, Ö., & Atay, O. (2017). Gıda Sektöründe İşverenlerin Teknikerlerden Beklentileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8 (Özel (Special) 1), 1-7. <https://dergipark.org.tr/en/pub/makufebed/issue/29469/315716> (Erişim Tarihi: 02.11.2022).
- Sosyal Güvenlik Kurumu [SGK], (2022). Zorunlu Sigortalıların Faaliyet Kollarına ve İşyeri Büyüklüğüne Göre Dağılımları, 2022 Aralık. <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Aylik/42919466-593f-4600-937d-1f95c9e252e6/> (Erişim Tarihi: 14.3.2023).
- Trakya Kalkınma Ajansı [TR21], (2017). TR21 Trakya Bölgesi Rekabet Analizi. <https://www.trakyaka.org.tr/tr/32998/Arastirma-Raporlari> (Erişim Tarihi: 14.3.2023).
- Türk Dil Kurumu [TDK], (2022). Genel Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
- Türkiye Yeterlikler Veri Tabanı, (2022). Gıda Teknolojisi Ön Lisans Diploması. <https://tyc.gov.tr/yeterlilik/gida-teknolojisi-on-lisans-diplomasi-TR00308935.html> (Erişim Tarihi: 15.11.2022).
- United Nations (2023). Key Statistics and Trends in International Trade 2022. https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab2023d1_en.pdf (Erişim Tarihi: 29.05.2023).
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınevi.**
- Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi [YBYS], (2022). <https://istatistik.yok.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 19.11.2022).
- Yükseköğretim Kurulu [YOK], (2022). <https://yokatlas.yok.gov.tr> (Erişim Tarihi: 26.10.2022).
- Yürekli, E., & Gönen, S. (2015) Muhasebe Meslek Mensuplarının Nitelikli Meslek Mensubu Yetiştirilmesine Yönelik Önlisans Programından Beklentileri, *KAÜ İİBF Dergisi*, 6(10), 301-316.
- Zenner-Höffkes, L., Harris, R., Zirkle, C., & Pilz, M. (2021). A comparative study of the expectations of SME employers recruiting young people in Germany, Australia and the United States. *International Journal of Training and Development*, 25(2), 124-143. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/ijtd.12214> (Erişim Tarihi: 05.01.2023).

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER İLE ÖRGÜTSEL SESSİZLİK İLİŞKİSİ: ÖZEL SEKTÖR İNSAN KAYNAKLARI BİRİMİ ÇALIŞANLARI ÜZERİNDE ALAN ARAŞTIRMASI

Dr. Öğr. Üyesi Bahar DOĞRAMACI YALÇIN¹

Öz

Bu çalışmanın amacı, özel sektör insan kaynakları alanında çalışanların örgütsel sessizlik algıları ile demografik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmada örgütsel sessizlik düzeyinin belirlenmesi amacıyla Van Dyne tarafından geliştirilen, Şehitoğlu ve Zehir tarafından Türkçeye çevrilen Çalışan Sessizliği Ölçeği kullanılmıştır. 41 özel sektör insan kaynakları birim çalışanı üzerinde gerçekleştirilen bu araştırmada ilk olarak örgütsel sessizlik ile ilgili olarak teorik bir çerçeve çizilmiştir. Literatürde yapılan araştırmalara değinilmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre örgüt yararına sessizlik boyutunda kıdeme göre istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. Diğer taraftan savunma amaçlı sessizlik boyutunda deneyime göre de istatistiksel açıdan anlamlı fark elde edilmiştir. Aynı zamanda örgütsel sessizliğin boyutlarından biri olan örgüt yararına sessizlik boyutunun yüksek bir ortalama değere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde bu bulguları destekleyen araştırmalarla birlikte, farklı sonuçlara ulaşılan çalışmalar da yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sessizlik, Örgütsel Sessizlik, İnsan Kaynakları*

JEL Kodu: O15, Y800

The Relationship between Demographic Characteristics and Organizational Silence: A Field Study on Private Sector Human Resources Unit Employees

Abstract

The aim of this study is to examine the relationship between organizational silence perceptions and demographic characteristics of employees in the field of private sector human resources. In order to determine the level of organizational silence in the research, Employee Silence Scale developed by Van Dyne and translated into Turkish by Şehitoğlu and Zehir was used. In this research, which was carried out on 41 private sector human resources unit employees, firstly, a theoretical framework was drawn about organizational silence and researches in the literature were mentioned. According to the results obtained in the research, a statistically significant difference was found in the silence dimension for the benefit of the organization according to seniority. On the other hand, there was a statistically significant difference according to experience in the dimension of defensive silence. At the same time, it was concluded that the silence dimension for the benefit of the organization, which is one of the dimensions of organizational silence, has a high average value. In the literature, there are studies that support these findings, as well as studies with different results.

Keywords: *Silence, Organizational Silence, Human Resources.*

JEL Code: O15, Y800

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Lüleburgaz Meslek Yüksekokulu İnsan Kaynakları Programı
bahardogramaciyalcin@klu.edu.tr orcid: 0000-0002-9463-6231

1. GİRİŞ

Örgütsel sessizlik kavramı, sessizlik kavramına dayanmaktadır. Kavramın, yönetimle ilgili sistemli çalışmalar arasına girmesi Morrison ve Milliken'in (2000) çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. (Harquail & Cox, 1993'ten akt. Morrison ve Milliken 2000, 707). Pinder ve Harlos tarafından da çalışan sessizliği tanımı yapılmıştır. Yazarlara göre çalışan sessizliği; bireyin, örgütsel koşullarına ilişkin davranışsal, bilişsel ve/veya duygusal değerlendirmelerini paylaşmamasıdır. Ancak birey, bu değerlendirmelerini değişimi veya düzeltmeyi etkileyebileceğini düşündüğü kişilerle paylaşmamaktadır (Pinder ve Harlos 2001, 334).

Sessiz kalma davranışının zaman içinde farklı şekilde tanımlandığı görülmektedir. Daha önceleri sessiz kalma davranışı örgütlerde uyum içinde çalışıldığının göstergesi olarak düşünülmüştür. Ancak günümüzde, bilinçli ve isteyerek gösterilen bir tepki ve düşünceleri esirgeme olarak düşünülmektedir. Çalışanlar, yöneticilerinden olumsuz bir geri bildirim almayı istemedikleri için, konuşmaktan çok sessiz kalmayı seçmektedir. Konuştukları takdirde kendilerinin sorun çıkarıcı, şikâyet eden ve çevresindekilerle iyi geçinemeyen biri olarak izlenim uyandıracaklarını zannettikleri için, duygu ve düşüncelerini paylaşmaktan kaçınmaktadırlar (Kahveci ve Demirtaş 2013, 178).

Örgütsel sessizliğin örgütün genelinde yaşanması farklı bir sonucu doğuracakken, örgütün bazı birimlerinde ortaya çıkması örgütün içinde bulunacağı süreci farklılaştırarak daha farklı sonuçlar doğuracaktır. Bu birimlerden biri de insan kaynakları birimidir.

İnsan kaynakları birimi, örgütlerde zaman içinde personel yönetimi biriminin yerini almıştır. Bu gelişim esasen yönetim anlayışlarının zaman içinde değişiklik göstermesiyle meydana gelmiştir. Klasik yönetim yaklaşımıyla örgütlerde ortaya çıkan personel yönetimi, bilimsel ve teknolojik gelişmelere paralel olarak modern yönetim yaklaşımlarıyla birlikte bir değişim yaşamıştır. Bu değişimle personel yönetimi yaklaşımının yerini insan kaynakları yönetimi anlayışı almıştır. İnsan kaynakları yönetimi, kendinden önceki anlayışın üstlendiği tüm görevleri yerine getirmekle birlikte, insana farklı bir bakış açısına sahiptir. Daha açık bir ifadeyle, insanı işletme için en önemli kaynak olarak görmektedir (Tunçer 2012, 205–206). Böylesine önemli bir misyon üstlenen bu birimde çalışanların bilerek ve kasıtlı olarak örgüt lehine yararlı olabilecek düşüncelerini dile getirmemesi sistem yaklaşımına göre ilk önce bu birimde daha sonra örgütün diğer birimlerinde ciddi anlamda verimlilik ve performans düşmesine neden olabilir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Örgütsel Sessizlik

Çoğu insan başka bir kişinin davranışını “sessiz” olarak etiketlediğinde, bu durum genellikle o kişinin aktif olarak iletişim kurmadığı anlamına gelse de, sessizlik yalnızca sestən yoksun olmak değildir. Ancak sessizlik, çalışanların ilgili fikirleri, bilgileri ve görüşleri olmasına rağmen; bunları ifade etmemeyi seçme durumu olarak kavramsallaştırılıp sınırlandırılmıştır (Van Dyne ve diğerleri 2003: 1366). Sessizlik, hem bireysel bir davranıştır hem de bireylerin birbirlerinden etkilenmesi sonucu bir iklim haline dönüşme özelliği bulunmaktadır (Alpaslan ve Kayalar 2012, 136). Diğer taraftan Jensen (1973), sessizliğin beş ikili fonksiyona hizmet ettiğini iddia etmektedir: (1) insanları hem bir araya getirir hem de uzaklaştırır; (2) insanlara hem zarar verebilir hem de iyileştirebilir; (3) bilgi sağlar ve gizler; (4) derin düşünceye ve/veya düşünce yokluğuna işaret eder; (5) hem rıza hem de muhalefeti iletebilir (Pinder ve Harlos 2001, 338). 2000’lerden günümüze kadar gelen bu dönemde konuşma ve sessizlikle ilgili çalışmalar artış göstermiştir. Sessizlik sadece “konuşmanın tersi” düşüncesinde kalmayarak, bunun ötesinde bir değerlendirmeye yönetim ve psikoloji alanındaki dergilerde konu olmuştur. Sessizlik ilk olarak “ses çıkarmama” olarak değerlendirilmiştir. Bunun altında “bağlılık göstergesi” veya “onaylama” bulunmaktadır. Ancak daha sonra hem örgüt performansını hem de çalışanları olumsuz etkileyen bir davranış olarak kavramlaştırılmaya çalışılmıştır (Macit ve Erdem 2020, 97–98).

Son yıllarda çalışan sessizliğinin örgütler açısından zararlarının daha fazla fark edilmesine paralel olarak konu ile ilgili akademik araştırmaların sayısında da artış görülmektedir. Araştırmaların; örgütlerde istenmeyen bu davranışın nedenlerine, etkilerine, zararlarına ve bu zararların nasıl azaltılabileceği konularına yönelik olduğunu söylemek mümkündür (Gürer ve Deniz 2018, 92).

2.2. Örgütsel Sessizlik Nedenleri

Konulara ve bireylere göre farklılık gösteren sessiz kalma davranışının nedenlerini bir tek etkene bağlamak mümkün görünmemektedir (Macit ve Erdem 2020, 102). Örgütsel sessizliğin nedenleri “çalışanların yöneticilere güvenmemesi”, “konuşmanın riskli görülmesi”, “dışlanma korkusu”, “ilişkilerin bozulacağı korkusu” olarak sayılabileceği gibi (Çakır ve diğerleri 2021, 277) “adaletsizlik kültürü”, “sessizlik iklimi”, “geçmiş tecrübeler”, “izolasyon korkusu”, “karakter”, “yöneticilerin olumsuz geri bildirim korkuları”, “yöneticinin yapısı”, “iş ve iş görene olan

önyargılı inanışlar”, “mobbing”, “yöneticilere güvenilmemesi” olarak sıralanabilir (Ebik 2017, 10—15).

Çalışanların sessizliği tercih etmelerinin nedenlerini açıklamaya çalışan bazı kuramlar bulunmaktadır (Algın 2014, 26). Bu kuramlar; Bekleyiş Kuramı, Sessizlik Sarmalı Kuramı, Planlı Davranış Kuramı (Fayda-Maliyet Analizi) ve Kendini Ayarlama Kuramı olarak sıralanabilir (Pata ve Gemlik, 2021: 40).

1. Bekleyiş Kuramı (Vroom, 1964): Her insan nasıl ki farklı ihtiyaç, istek ve hedeflere sahipse; istedikleri ödül yapısı bakımından da diğer insanlardan farklılık göstermektedir. Dolayısıyla insanların, istedikleri ödüllere ulaşabilmek için alternatif davranış tarzları içinden kendi algılarına göre bir tercih yapmaları gerekmektedir (Kavi 2018, 93). Sessizlik söz konusu olduğunda ise Bekleyiş Kuramı şu şekilde yorumlanabilir: Şayet çalışan, düşüncelerini açıkça ifade etmesinden dolayı iş yerinde olumlu bir tepki alıyorsa; aynı davranışını tekrarlayacak ve bu durum çalışanın daha sonra da bu şekilde davranma ihtimalini artıracaktır. Aksi halde çalışan düşüncelerini dile getirdiği halde beklentisi karşılanmıyor ise sessiz kalmak isteyecektir (Algın 2014, 26).

2. Sessizlik Sarmalı (Noelle – Neumann, 1974): Neumann’a göre insanın doğasında dışlanmaktan çekinme bulunmaktadır. Bu durum da bireyleri güçlü olanın yanında olmaya itmektedir. Bu kuramın temelinde bireylerin hissettiği rahatsızlık yer almaktadır. Bu rahatsızlığı bireyler kendi fikirlerinin azınlıkta kaldığını düşündüklerinde hissederler. Nihayetinde hâkim olarak algılanan fikirler daha da çok güç kazanarak seçenekler azalır. Yazara göre bu eğilimleri algılayarak fikirlerini buna göre uyarlayan bireyler fazlalaştıkça doğru fikirlerden biri daha baskın hale gelecektir. Böylece bir kişinin konuşması, diğer kişinin sessiz olması eğilimi bir sarmal süreci başlatmış olacak bu süreç de söz konusu fikrin hâkimiyetini giderek artıracaktır (Algın 2014, 26–27).

3. Planlı Davranış Kuramı (Ajzen, 1985): Planlı Davranış Kuramı’na göre davranışı belirleyen niyettir. Niyet ise daha önceden düşünülen sonucu elde etmektir (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar 2017, 141). Planlı Davranış Kuramı’nın örgüt içindeki sessizlikle olan ilişkisi ise şu şekilde açıklanabilir: Çalışanlar, kendi fikirlerini ifade etmeden önce çevrelerinden gelebilecek olumlu ya da olumsuz tepkiyi hesap etmektedir. Böylece çalışanlar bu davranışı yapma ya da yapmama niyetine sahip olurlar. Sonuç olarak sessizliğin planlı bir davranış olduğunu söylemek mümkün görünmektedir (Algın 2014, 28–29).

4. Kendini Uyarlama Kuramı: Kendini uyarlama olgusu, benlik imajının kontrolü olarak da bilinmektedir. Bu olgu bireyler arası ilişkilerde diğer insanlara sunulan imajın manipülasyonunu ifade eder. Bu ilişkilerde, diğer insanların geri bildirimlerine, tepkilerine göre ve belirli bir etki meydana getirmek gayesiyle benlik sunumu denetlenip uyarlanmaktadır (Bilgin 2016, 204). Belirtmek gerekir ki beğenilmenin ve toplumda kabul görmenin ülkemizdeki birçok insanın davranış seçiminde önemli rol aldığını söylemek mümkündür (Çakıcı 2007, 154).

2.3. Örgütsel Sessizlik Boyutları

Son yıllarda sessizlik ile ilgili yapılan çalışmaların üç boyut üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu boyutlar; “kabul edilmiş sessizlik”, “savunma amaçlı sessizlik” ve “örgüt yararına sessizlik”tir (Şehitoğlu ve Zehir 2010, 89).

Kabul edilmiş sessizlik (acquiescent silence), teslimiyete dayalı olarak ilgili fikirleri, bilgileri veya görüşleri saklamak olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, bir çalışan, bir departman toplantısı sırasında, toplantıya dahil olmak için gayret gösterme konusundaki isteksizliğine dayanarak, yorum yapmaktan kaçınabilir. (Van Dyne ve diğerleri 2003, 1366). Savunma amaçlı sessizlik ise kendini dış tehditlerden korumaya yönelik kasıtlı ve proaktif davranıştır (Schlenker ve Weigold, 1989’dan akt. Van Dyne ve diğerleri 2003, 1367). Kabul edilmiş sessizliğin aksine, savunmacı sessizlik daha proaktiftir. Aynı zamanda farkındalığı ve alternatifleri değerlendirmeyi içermektedir. Son olarak örgüt yararına sessizlik ise, özgecilik veya işbirlikçi güdülere dayalı olarak diğer insanlara veya kuruluşa fayda sağlamak amacıyla işle ilgili fikirleri, bilgileri veya görüşleri saklamak olarak tanımlanmaktadır (Van Dyne ve diğerleri 2003, 1367–1368).

3. İNSAN KAYNAKLARI BİRİM ÇALIŞANLARI VE ÖRGÜTSEL SESSİZLİK

Örgütsel sessizlik çalışanların duygu, düşünce ve bilgilerini, işlerinin ve kurumlarının iyileştirilmesinde kullanılmasından kasten kaçınmalarıdır (Kahveci ve Demirtaş 2013, 178). Örgütsel sessizliğin birçok farklı nedene bağlı olarak ağırlıklı bir şekilde belirli departmanlarda ortaya çıkması, bir kriz nedeni olabileceği gibi krizin şiddetini, türünü dolayısıyla kriz yönetim sürecini de etkileyecektir.

İnsan kaynakları birimleri de bu departmanlardan biridir. Akgeyik, insan kaynakları yönetiminin başlıca hedeflerini şu şekilde sıralamaktadır (2012, 2):

“Bireysel amaçlar ve örgütsel amaçları bütünleştirerek, rekabetçi piyasalarda işletmeye stratejik bir üstünlük sağlar ve hedeflerine etkin biçimde ulaşmasına yardımcı olur.

Çalışanları her şeyden önce “insan” olarak kabul ederek, onların istek, beklenti ve motivasyonlarını göz önünde tutar ve sürekli gelişimlerine imkân tanır.

Çalışma yaşamının kalitesini geliştirmesi ve huzurlu bir çalışma ortamı sağlamasından dolayı, çalışanların değişime açık ve başarıya odaklanmış olmalarını mümkün kılar.

Çalışanların bilgi ve becerilerini en etkin ve verimli şekilde kullanmalarına destek vererek, yaratıcılıklarını ön plana çıkarmalarına yardımcı olur.

İşletme kültürü içinde, sosyal sorumluluk ve iş ahlakı gibi kritik faktörlerin gelişimine olanak sağlar.

Bir yandan çalışanların ve işletmenin hedeflerini maksimize ederken, diğer yandan da yönetime ve diğer departmanlara katkı sağlamış olur.”

Çalışanların örgütün lehine olabilecek bilgi ve fikirlerini örgütle paylaşmaması olarak tanımlanan örgütsel sessizliğin (Van Dyne ve diğerleri 2003, 1366) örgütün insan kaynakları biriminde oluşması, yukarıda belirtilen hedeflere ulaşamayacağını ifade edebilir. Özellikle örgütsel sessizliğin, kabul edilmiş sessizlik ve savunma amaçlı sessizlik boyutlarında gerçekleşmesi örgütün stratejik üstünlük sağlamasına engel olacağı söylenebilir. Dolayısıyla, işletmenin hedefleri maksimize edilemeyecek, insan kaynakları biriminin hem yönetime hem de diğer departmanlara katkı sağlaması mümkün olmayacaktır. İş ahlakı ve sosyal sorumluluk gibi önemli faktörlerin gelişimine de destek olunamayacaktır. Özellikle bu iki boyutta sessizliğin olması örgütün işleyişini olumsuz etkileyeceği gibi diğer çalışanların yaratıcılıklarını, gelişimini ve motivasyonlarını da olumsuz etkilemesi beklenecektir.

Örgütsel sessizliğin özellikle kabul edilmiş sessizlik ve savunma amaçlı sessizlik boyutlarında insan kaynakları birimlerinde ortaya çıkması bu birimlerin işlevselliğini kaybetmesine neden olacağı gibi kriz gibi sıra dışı durumlarda da krizin örgüt içinde daha şiddetli yaşanmasına ve örgütün krizin dağılma aşamasına daha erken geçmesine neden olabilir. Bununla birlikte insan kaynakları birimleri örgütlerde farklı fonksiyonları yerine getirmektedir. Bu fonksiyonlar; İnsan Kaynakları Planlaması, İşe Alım Yönetimi, Eğitim ve Geliştirme, Performans Yönetimi, Ücret Yönetimi, Kariyer Yönetimi, Endüstri İlişkileri/Koruma, Motivasyon olarak sıralanabilir (Zaim ve Polat 2013, 38). Örneğin İşe Alım Uzmanı olarak çalışan bir kişi, yanlış işe alımlarla ilgili hiçbir faaliyete engel olmuyorsa, yanlış yapılmasına göz yumuyorsa veya en azından bu yanlışlıkları dile getirmiyorsa kabul edilmiş sessizlikten ya da savunma amaçlı sessizlikten bahsetmek mümkündür (Baltaş 2009’dan akt.: Çelebi 2018, 72).

Uygulamada karşılaşılan hatalar ya da eksiklikler ile ilgili geri bildirimler ne kadar fazla ise, örgüt yararına sessizlik boyutu dışında örgütsel sessizliğin olmaması ya da çok az olması

beklenebilir. İşletmede uygulanan politikalarda görülen hataların ya da eksikliklerin geri bildirilmesi bu politikaların tekrar gözden geçirilmesine neden olacaktır. Bu tür geri bildirimler işletmelerin veya örgütlerin değişen şartlara ayak uydurmalarını da kolaylaştıracağı gibi, onları statükocu pozisyonunda da tutmayacaktır. İnsan kaynakları departmanında örgütsel sessizliğin yaşanıyor olması, aynı zamanda insan kaynakları planlamasında, işe alım yönetiminde, eğitim ve geliştirmede, performans yönetiminde, ücret yönetiminde, endüstri ilişkilerinde ve motivasyon fonksiyonlarında geri bildirimlerin yüksek olmadığını da ifade edebilir. Dolayısıyla insan kaynakları fonksiyonlarının zaman içinde işlevselliğini yitireceği, bunun sonucunda da insan kaynakları yönetimi anlayışının personel yönetimi anlayışına dönüşebileceği ifade edilebilir.

İnsan kaynakları birimlerinde çalışanların örgüt yararına sessizliklerinin yüksek olması, onların örgüt veya işverenle ilgili her türlü bilginin kendileri tarafından saklandığını ifade edebilir. Bunun yanı sıra bu çalışanların işverenleri açısından güvenilir çalışan olduğundan da bahsedilebilir.

Örgütsel sessizliğin engellenmesi için örgüt kültürünün stratejik olarak oluşturulması oldukça önemlidir. Diğer bir deyişle üst yönetimin oluşturacağı örgüt kültürü çalışanların verimliliğine olumlu katkı sağlamalıdır (Köse ve diğerleri 2001, 222'den akt.: Alparlan ve Kayalar 2012, 139).

Literatürde örgütsel sessizlik ile ilgili gerçekleştirilen çalışmaların hemşireler, öğretmenler, belediye çalışanları, öğretim elemanları ve kamu çalışanları gibi farklı meslek grupları üzerinde yapıldığı görülmektedir. Yapılan literatür taramasında özel sektörde insan kaynakları alanında çalışanlarla ilgili bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Araştırmanın bu açıdan literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4. İLGİLİ LİTERATÜR TARAMASI

Örgütsel sessizlik ile ilgili literatür, kronolojik olarak değil; öğretmen, hemşire, belediye çalışanları, kamu ve özel sektör çalışanları olarak meslek ve sektör temelinde ele alınmıştır.

Kahveci ve Demirtaş'ın geliştirdiği Örgütsel Sessizlik Ölçeği kullanılarak 426 öğretmen üzerinde Aktan tarafından yapılan araştırmada bekâr öğretmenlerin "okul ortamı" faktörüne kıyasla sessizlik görüşlerinin evli öğretmenlere göre anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan mesleki kıdemi "11-15 yıl" olan öğretmenlerin "okul ortamı" faktörü ile ilgili görüşleri ortalamalarının, mesleki kıdemi "16 yıl ve üzeri" olan öğretmenlere kıyasla

daha yüksek çıktığı saptanmıştır (Aktan 2021, 107, 111).

Kadın öğretmenler üzerinde yapılan bir araştırma ise Yaşar tarafından gerçekleştirilmiştir. 400 kişiden oluşan araştırmanın örneklemini, İstanbul ili, Fatih, Bayrampaşa, Zeytinburnu İlçelerindeki ikisi ilkokul olmak üzere ağırlıklı olarak çeşitli ortaokul öğretmenleri oluşturmaktadır. Bu çalışmada Ertekin tarafından geliştirilen Örgütsel Sessizlik Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarından biri de 4-6 yıl kıdeme sahip olan kadın öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeylerinin 1-3 yıl kıdeme sahip olan kadın öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeylerinden yüksek olmasıdır (Yaşar 2021, 69, 80).

Yalçın ve Baysal'ın geliştirdiği Örgütsel Sessizlik Ölçeği kullanılarak Gün tarafından yapılan bir çalışma da Doğu Anadolu'daki bir şehir hastanesinde gerçekleştirilmiştir. En az altı aydır görev yapan hemşireler üzerinde yapılan araştırma sonucunda, erkeklerin örgütsel sessizlik puan ortalamalarının kadınlara kıyasla istatistiksel olarak önemli düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir (Gün 2021, 28).

Bir başka araştırma da Ebik tarafından, İstanbul il sınırları içerisinde bulunan bir özel hastaneler grubunda gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Van Dyne tarafından geliştirilen Örgütsel Sessizlik Ölçeği kullanılmıştır. 90 kişiden oluşan araştırmanın örneklemini hemşireler oluşturmaktadır. Bu araştırma sonucuna göre, yaş grupları arasında örgüt yararına sessizlik puanı açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık elde edilmiştir (Ebik 2017, 34, 40).

Hemşireler üzerinde yapılan bir başka araştırma ise Yalçın tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmada yazarın kendisi tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre hemşirelerin genel ve örgütsel olarak düşük düzeyde sessizlik davranışı gösterdikleri tespit edilmiştir (Yalçın 2017, 58–59).

Senger tarafından yapılan çalışmada örneklem kitlesini Erzurum ili Büyükşehir Belediyesinde memur, işçi, taşeron işçi ve sözleşmeli personel kadrosunda çalışanlar alınmıştır. 478 kişi üzerinde yapılan çalışmada örgütsel sessizlik için Van Dyne, Soon Ang ve Isabel C. Botero tarafından geliştirilen Örgütsel Sessizlik Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre örgütsel sessizliğin medeni durum değişkeni açısından farklılaşmadığı tespit edilmiştir (Senger 2021, 99, 122).

Bir başka çalışma da Alkayış tarafından belediye çalışanları üzerinde yapılmıştır. Araştırma sonucunda medeni durumun ve eğitim durumunun örgütsel sessizlik ve alt boyutları üzerinde farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir (Alkayış 2015, 89, 91). Çakıcı ve Çakıcı tarafından

geliştirilen ve Soycan tarafından uyarlanan Örgütsel Sessizlik Ölçeği kullanılarak yapılan bu çalışma İstanbul'da yerel bir belediyenin çalışanları üzerinde gerçekleştirilmiştir (Alkayış 2015, 71).

Knoll ve Dick (2013) tarafından geliştirilen Çalışan Sessizliği Ölçeği kullanılarak gerçekleştirilen bir diğer araştırma Gürer ve Deniz tarafından yapılmıştır. Araştırma 700 kamu ve özel sektör çalışanı üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucundan elde edilen bulgulardan biri, kadın çalışanların korunmacı sessizlik, kabullenici sessizlik ve faydacı sessizlik düzeylerinin erkek çalışanlardan anlamlı derecede daha yüksek olmasıdır (Gürer ve Deniz 2018, 101).

Örgütsel sessizlik konusunun aynı zamanda örgütsel bağlılık ve iş tatmini konuları ile beraber de çalışıldığı görülmektedir. Tayfun ve diğerleri tarafından 413 kişi üzerinde yapılan araştırma sonucunda örgütsel sessizliğin hem örgütsel bağlılık hem de iş tatmini üzerinde olumsuz yönde bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla örgütsel sessizlik arttıkça örgütsel bağlılık ve iş tatmininde düşüş ortaya çıkmaktadır (Tayfun ve diğerleri 2016, 40, 43).

Literatürde sessizlik davranışları ile çalışanların kayırmacılık algıları arasındaki ilişki de incelenmiştir. Polat tarafından gerçekleştirilen bu çalışma Ankara'da inşaat sektöründe istihdam edilen 144 kamu personeli üzerinde yapılmıştır. Araştırmada Van Dyne ve diğerleri (2003) tarafından geliştirilen, geçerlilik ve güvenilirlik analizleri Kahya (2013) tarafından yapılan Örgütsel Sessizlik Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlardan biri kadrolu çalışanların sözleşmeli çalışanlara göre örgütsel sessizlik davranışlarının daha yüksek seviyede oluşudur (Polat, 2016).

Örgütsel sessizlik ile ilgili bir diğer araştırma Çakır ve diğerleri tarafından yapılmıştır. Meta analizi yapılarak ortaya konan bu araştırmada 45 tez incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, çalışanların, cinsiyet, medeni durum ve eğitim durumlarında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Bunun yanında statü bağlamında yöneticilerin örgütsel sessizlik algılarının, yönetici olmayanlara kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Çakır ve diğerleri 2021, 271).

Literatürde örgütsel sessizlik konusunun birlikte çalışıldığı konular arasında Duygusal Zeka (Düzgün, 2022), Cam Tavan Sendromu (Sever, 2021), Örgütsel Vatandaşlık Davranışı (Öncer ve Avcı, 2021), Psikolojik Sermaye (Macit vd., 2020), Örgütsel Bağlılık (Yaşar ve Akçay, 2021), Örgüt İklimi (Tatar ve Ayık, 2020), Beş Faktör Kişilik Özellikleri (Dağlar 2020; Işık ve Küçükşahin, 2020), Psikolojik Güçlendirme (Çevik ve Yüncü, 2021), Örgüt Kültürü (Yılmaz vd., 2020; Macit

ve Erdem, 2020), Nepotizm (Erkekli ve Yavuz, 2020) ve Yaşam Doyumu da (Akbaş vd., 2020) bulunmaktadır.

5. YÖNTEM VE BULGULAR

Bu çalışmanın amacı özel sektör insan kaynakları alanında çalışanların örgütsel sessizlik algıları ile demografik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. İnsan kaynakları birim çalışanlarının kendi düşüncelerini dile getirmekten kaçınması örgüt ortamında güvensizliğe ve hoşnutsuzluğa sebep olabilmektedir. Ancak örgütsel sessizlik iyi yönetildiği takdirde verimlilik ve performans seviyelerinde artışa ve çalışanların işten ayrılma isteklerinde azalmaya neden olabilecektir.

Bu nicel çalışma tarama modeline göre gerçekleştirilmiştir. Tarama tipi araştırmalar, büyük kitlelerin araştırmaya konu özelliklerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen betimsel çalışmalardır (Can, 2019: 8). Çalışmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Anketler Google Forms kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Yeterli örnekleme ulaşıldığı düşünüldüğü için anket 41 kişiye uygulanmıştır. İki kısımdan oluşan anketin bir bölümü cinsiyet, medeni durum, yaş, kıdem ve deneyimden oluşan demografik bilgilerden oluşmaktadır. Örgütsel sessizlik düzeyinin belirlenebilmesi için Van Dyne ve diğerleri (2003) tarafından geliştirilen Şehitoğlu ve Zehir tarafından Türkçeye uyarlanan ölçek kullanılmıştır (Şehitoğlu ve Zehir 2010, 97–98). Ölçekte üç alt boyut bulunmaktadır. Bunlar kabul edilmiş sessizlik—5 madde, savunma amaçlı sessizlik—4 madde— ve örgüt yararına sessizliktir—5 madde (Gürsel, 2018: 127). Çalışmada ölçek soruları '1-Kesinlikle Katılmıyorum' ile '5-Kesinlikle Katılıyorum' şeklinde 5'li Likert tipi olarak değerlendirilmiştir.

5.1. Araştırmanın Hipotezleri

Bu araştırma kapsamında geliştirilen hipotezler aşağıdaki gibidir:

H₀1: Yaş gruplarına göre katılımcılar arasında kabul edilmiş sessizlik boyutunda farklılık bulunmamaktadır.

H₁1: Yaş gruplarına göre katılımcılar arasında kabul edilmiş sessizlik boyutunda en az bir grup diğerlerinden farklıdır.

H₀2: Cinsiyete göre katılımcılar arasında kabul edilmiş sessizlik boyutunda farklılık bulunmamaktadır.

H₁2: Cinsiyete göre katılımcılar arasında kabul edilmiş sessizlik boyutunda farklılık vardır.

H₀3: Medeni duruma göre katılımcılar arasında kabul edilmiş sessizlik boyutunda farklılık bulunmamaktadır.

H₁3: Medeni duruma göre katılımcılar arasında kabul edilmiş sessizlik boyutunda farklılık vardır.

H₀4: Kıdeme göre katılımcılar arasında kabul edilmiş sessizlik boyutunda farklılık bulunmamaktadır.

H₁4: Kıdeme göre katılımcılar arasında kabul edilmiş sessizlik boyutunda farklılık vardır.

H₀5: Deneyim süresine göre katılımcılar arasında kabul edilmiş sessizlik boyutunda farklılık bulunmamaktadır.

H₁5: Deneyim süresine göre katılımcılar arasında kabul edilmiş sessizlik boyutunda farklılık vardır.

H₀6: Yaş gruplarına göre katılımcılar arasında savunma amaçlı sessizlik boyutunda farklılık bulunmamaktadır.

H₁6: Yaş gruplarına göre katılımcılar arasında savunma amaçlı sessizlik boyutunda en az bir grup diğerlerinden farklıdır.

H₀7: Cinsiyete göre katılımcılar arasında savunma amaçlı sessizlik boyutunda farklılık bulunmamaktadır.

H₁7: Cinsiyete göre katılımcılar arasında savunma amaçlı sessizlik boyutunda farklılık vardır.

H₀8: Medeni duruma göre katılımcılar arasında savunma amaçlı sessizlik boyutunda farklılık bulunmamaktadır.

H₁8: Medeni duruma göre katılımcılar arasında savunma amaçlı sessizlik boyutunda farklılık vardır.

H₀9: Kıdeme göre katılımcılar arasında savunma amaçlı sessizlik boyutunda farklılık bulunmamaktadır.

H₁9: Kıdeme göre katılımcılar arasında savunma amaçlı sessizlik boyutunda anlamlı farklılık vardır.

H₀10: Deneyim süresine göre katılımcılar arasında savunma amaçlı sessizlik boyutunda farklılık bulunmamaktadır.

H₁10: Deneyim süresine göre katılımcılar arasında savunma amaçlı sessizlik boyutunda farklılık vardır.

H₀11: Yaş gruplarına göre katılımcılar arasında örgüt yararına sessizlik boyutunda farklılık bulunmamaktadır.

H₁11: Yaş gruplarına göre katılımcılar arasında örgüt yararına sessizlik boyutunda en az bir grup diğerlerinden farklıdır.

H₀12: Cinsiyete göre katılımcılar arasında örgüt yararına sessizlik boyutunda farklılık bulunmamaktadır.

H₁12: Cinsiyete göre katılımcılar arasında örgüt yararına sessizlik boyutunda farklılık vardır.

H₀13: Medeni duruma göre katılımcılar arasında örgüt yararına sessizlik boyutunda farklılık bulunmamaktadır.

H₁13: Medeni duruma göre katılımcılar arasında örgüt yararına sessizlik boyutunda farklılık vardır.

H₀14: Kıdeme göre katılımcılar arasında örgüt yararına sessizlik boyutunda farklılık bulunmamaktadır.

H₁14: Kıdeme göre katılımcılar arasında örgüt yararına sessizlik boyutunda farklılık vardır.

H₀15: Deneyim süresine göre katılımcılar arasında örgüt yararına sessizlik boyutunda farklılık bulunmamaktadır.

H₁15: Deneyim süresine göre katılımcılar arasında örgüt yararına sessizlik boyutunda farklılık vardır.

5.2. Bulgular

Çalışmanın bu kısmında demografik bulgular, tanımlayıcı istatistikler, Güvenilirlik, Kruskal Wallis ve Mann Whitney U test sonuçları bulunmaktadır.

5.2.1. Demografik Bulgular

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; katılımcıların 29'u kadın, 12'si erkektir. 20 katılımcı evli iken, 21'i bekârdır. Katılımcıların 20'sinin yaşı 21-30 aralığında iken 9'u 32-40 yaş aralığında olup, 12'si de 41 yaş ve üzerinde bulunmaktadır. Ayrıca, 19 katılımcı 1-5 yıl kıdeme sahipken, 22 katılımcı 7 yıl ve üzeri kıdeme sahiptir. Son olarak 26 katılımcı, 1-15 yıl deneyime sahipken, 15 katılımcı 18 yıl ve üzeri deneyime sahiptir.

5.2.2. Güvenirlik Analizi

Araştırmanın güvenirlik analizi için Cronbach's Alpha katsayısı 0,540 bulunmuştur. Cronbach's Alpha değerinin $0,40 \leq \alpha < 0,60$ arasında olduğu durumlarda ölçeğin düşük derecede güvenilir olduğu kabul edilmektedir (Can 2019, 391). Her zaman geçerli olmasa da madde sayısının az olduğu durumlarda Cronbach's Alfa gerçek güvenirlikten daha düşük sonuçlar verebilmektedir (Kula Kartal ve Mor Dirlik 2016: 1874).

5.2.3. Tanımlayıcı İstatistikler

Tablo 1'e göre Çalışan Sessizliği Ölçeği'nin ortalaması 2,88'dir. Bu bulgu, örgütsel sessizliğin orta derecede olduğunu göstermektedir. Boyutlar arasındaki en yüksek ortalama örgüt yararına sessizlik boyutuna aittir.

Tablo 1: Boyutlara Göre Ortalama ve Standart Sapma

Boyutlar	Ortalama	Standart Sapma
Kabul Edilmiş Sessizlik	1,88	0,609
Örgüt Yararına Sessizlik	4,60	0,593
Savunma Amaçlı Sessizlik	2,42	1,046
Örgütsel Sessizlik Ölçeği	2,88	0,446

5.2.4. Fark Testler

Tablo 2'de kabul edilmiş sessizlik boyutunda Mann Whitney U ve Kruskal Wallis test sonuçları gösterilmektedir. Cinsiyet, medeni durum, kıdem ve deneyim düzeylerinde yapılan Mann Whitney U testine göre anlamlı fark elde edilememiştir. Benzer şekilde kabul edilmiş sessizlik boyutunda yaş düzeyinde yapılan Kruskal Wallis testine göre de anlamlı fark bulunamamıştır.

Tablo 2: Kabul Edilmiş Sessizlik Boyutunda Mann Whitney U ve Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Kabul Edilmiş Sessizlik		N	Rank	P
Cinsiyet	Kadın	29	20,12	,461
	Erkek	12	23,13	
	Toplam	41		
Medeni Durum	Bekar	21	18,67	,198
	Evli	20	23,45	
	Toplam			
Yaş	21-30 yaş	20	19,25	,655
	32-40 yaş	9	22,67	
	41 yaş ve üzeri	12	22,67	
	Total	41		
Kıdem	1-5 yıl	19	20,97	,989
	7 yıl ve üzeri	22	21,02	
	Total	41		
Deneyim	1-15 yıl	26	21,17	,902
	18 yıl ve üzeri	15	20,70	
	Total	41		

Tablo 3'te örgüt yararına sessizlik boyutunda Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testi sonuçları gösterilmektedir. Cinsiyet, medeni durum ve deneyim düzeylerinde gerçekleştirilen Mann Whitney test sonuçlarına göre anlamlı bir fark elde edilememesine karşın kıdem düzeyinde anlamlı bir fark ($,017$) bulunmuştur. Diğer taraftan yaş düzeyine göre yapılan Kruskal Wallis testi sonucunda anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 3: Örgüt Yararına Sessizlik Boyutunda Mann Whitney U ve Kruskal Wallis Test Sonuçları

Örgüt Yararına Sessizlik		N	Rank	P
Cinsiyet	Kadın	29	23	,142
	Erkek	12	17	
	Toplam	41		
Medeni Durum	Bekar	21	22	,656
	Evli	20	20	
	Toplam	41		
Yaş	21-30 yaş	20	22	,830
	32-40 yaş	9	20	
	41 yaş ve üzeri	12	20	
	Total	41		
Kıdem	1-5 yıl	19	17	,017
	7 yıl ve üzeri	22	25	
	Total	41		
Deneyim	1-15 yıl	26	21	0,897
	18 yıl ve üzeri	15	21	
	Total	41		

Tablo 4'te savunma amaçlı sessizlik boyutunda Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testi sonuçları gösterilmektedir. Cinsiyet, medeni durum ve kıdem düzeylerinde gerçekleştirilen Mann Whitney U testine göre anlamlı bir fark bulunamamasına karşın deneyim düzeyinde anlamlı bir fark ($,020$) elde edilmiştir. Bununla birlikte yaş düzeyinde yapılan Kruskal Wallis testine göre anlamlı bir fark elde edilmemiştir.

Tablo 4: Savunma Amaçlı Sessizlik Boyutunda Mann Whitney U ve Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Savunma Amaçlı Sessizlik		N	Rank	P
Cinsiyet	Kadın	29	20,24	0,526
	Erkek	12	22,83	
	Toplam	41		
Medeni Durum	Bekar	21	21,33	0,854
	Evli	20	20,65	
	Toplam	41		
Yaş	21-30 yaş	20	23,45	0,328
	32-40 yaş	9	16,39	
	41 yaş ve üzeri	12	20,38	
	Toplam	41		
Kıdem	1-5 yıl	19	20,16	0,674
	7 yıl ve üzeri	22	21,73	
	Toplam	41		
Deneyim	1-15 yıl	26	24,29	0,020
	18 yıl ve üzeri	15	15,30	
	Toplam	41		

6. SONUÇ

Araştırmada, “ H_{10} : Deneyim süresine göre katılımcılar arasında savunma amaçlı sessizlik boyutunda farklılık vardır” ve “ H_{14} : Kıdeme göre katılımcılar arasında örgüt yararına sessizlik boyutunda farklılık vardır” hipotezleri kabul edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre örgüt yararına sessizlik boyutunda kıdem düzeyinde anlamlı bir fark ($,017$) bulunmuştur. Buna göre 7 yıl ve üzeri kıdeme sahip olanların sessizlik düzeyleri, 1-5 yıl arası kıdeme sahip olanlardan yüksektir. Buradaki farklılığın nedeni; çalışanların zamanla örgütü benimseyip kollamaya çalıştıklarını, örgüte duygusal bağlılığın belirli bir süre sonra ortaya çıktığını ortaya koyuyor olabilir.

Literatürde bu sonucu desteklemeyen bulgular da mevcuttur. Örneğin Gürsel tarafından 372 belediye çalışanı üzerinde yapılan çalışmanın sonucuna göre, kurumdaki çalışılan süre ile örgüt yararına sessiz kalma eğilimi arasında belirgin bir ilişki elde edilememiştir (Gürsel 2018, 144). Bununla birlikte savunma amaçlı sessizlik boyutunda “deneyim” düzeyinde de anlamlı bir fark

(,020) elde edilmiştir. Buna göre 1-15 yıl deneyime sahip olanların sessizlik düzeyleri, 18 yıl ve üzeri deneyime sahip olanlardan daha yüksektir. Bu farklılığın nedeni, çalışanların işyerinde kendilerini güvende hissetmemesi ile ilgili olabilir. Deneyim ile kastedilenin bireyin çalışma hayatı olduğu düşünüldüğünde, çalışanların geçmiş deneyimlerinden kaynaklanan sessizlik ile ilgili bir tutumlarının da olduğu söylenebilir. Dolayısıyla mevcut işlerini korumak veya terfi etmek ya da örgütü henüz iyi tanımadıkları için gerçek düşüncelerini dile getirmemeyi daha güvenli bulabilirler.

Araştırmada elde edilen bulgulardan bir diğeri örgüt yararına sessizliğin yüksek bir değere sahip olmasıdır. Bunun yanında diğer sessizlik boyutlarının düşük seviyede olduğu görülmektedir. Literatürde bu bulguyu destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Gürsel tarafından yapılan çalışmada da örgüt yararına sessizlik boyutunda yüksek bir ortalama tespit edilmiştir (Gürsel 2018, 131). Bu bulgu, çalışanların kurumlarının yararını gözettiğini, bu nedenle kurumları ile ilgili özel bilgileri, sırları, başkaları ile paylaşma eğilimlerinin düşük olduğunu gösterebilir. Aynı zamanda kurumları ile ilgili gizli bilgileri muhafaza etmeye de önem verdiklerini ifade edebilir.

Araştırmada, “cinsiyet”, “yaş” ve “medeni durum” a göre örgütsel sessizliğin alt boyutlarında anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Literatürde bu bulguları destekleyen sonuçlar bulunmaktadır. Örneğin Yaşar tarafından yapılan araştırmada elde edilen bulgulardan biri de öğretmenlerin cinsiyetlerine, yaşlarına, medeni durumlarına göre örgütsel sessizlik düzeylerinde anlamlı farklılık bulunamamasıdır (Yaşar, 2021: 30). Ebik tarafından özel ve kamu sektörü üzerinde yapılan çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre örgütsel sessizlik cinsiyet, yaş, kıdemsel farklılık göstermemektedir. Benzer şekilde Şehitoğlu tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada da kabul edilmiş sessizlik ve savunma amaçlı sessizlik boyutlarında cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunamamıştır (Şehitoğlu 2010, 136).

Bundan sonraki çalışmalarda örgütsel sessizliğin yaş, cinsiyet, medeni durum, kıdem ve deneyimle birlikte başka faktörlerle de ilişkisinin analiz edilmesinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu faktörler; gelir durumu, meslek, eğitim durumu, anne baba tutumu, çocuk sayısı, kaçınıcı çocuk olduğu, yetişme çağının nerde geçirildiği, yetişme çağında bakımı ile kimin ilgilendiği, yetişme çağında hane geliri ve aile türü olarak sıralanabilir.

KAYNAKÇA

AKBAŞ M., GEMLİK N., ÇATAR R. Ö. 2020. Örgütsel Sessizlik Ve Yaşam Doyumu İlişkisi: Vakıf Üniversitesi Akademisyenleri Üzerine Bir Araştırma. Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi. Sayı: 3. 98 –126.

AKGEYİK T. 2012. İnsan Kaynakları Yönetimi. Geliştirilmiş 3. Baskı. Ekin Yayınevi.

AKTAŞ V. 2021. İlkokullarda Okul İklimi İle Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişki, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Siirt.

ALGIN İ. 2014. Üniversitelerde Örgütsel Sessizlik. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ALKAYIŞ L. 2015. Mobbing Ve Örgütsel Sessizliğin Çalışanların Motivasyonu Üzerine Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ALPARSLAN A. M. Ve KAYALAR M. 2012 Örgütsel Sessizlik: Sessizlik Davranışları ve Örgütsel ve Bireysel Etkileri. Mehmet Afif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Yıl: 4, Sayı: 6, Bahar, 136–147.

BİLGİN N. 2016. Sosyal Psikoloji Sözlüğü, Bağlam. İstanbul.

CAN A. 2019. SPSS İle Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi, 7. Baskı, Ankara.

ÇAKICI A. 2007. Örgütlerde Sessizlik: Sessizliğin Teorik Temelleri ve Dinamikleri. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 1, 145–162.

ÇAKIR Ö., TANĞ Y., GÜLAY E. 2021. Demografik Değişkenler Bağlamında Çalışanların Örgütsel Sessizlik Algılarının Belirlenmesine Yönelik Bir Meta Analiz Çalışması, Akdeniz İİBF Dergisi. 21(2), 271–296.

ÇELEBİ İ. 2018. Mobbing Ve Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkide Öğrenilmiş Çaresizliğin Rolü: Kamu Ve Özel Sektör Çalışanlarına Yönelik Bir Alan Araştırması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Ankara.

ÇEVİK H. ve YÜNCÜ V. 2021. Psikolojik Güçlendirmenin Örgütsel Sessizlik Üzerindeki Etkisi: Çalışan Kadınlar Üzerine Bir İnceleme. Manas Journal of Social Studies. Vol. 10 Issue 3, 1796–1814.

DAĞLAR H. 2020. Journal of Business Research-Turk / İşletme Arastirmalari Dergisi. Vol. 12 Issue 3, 2487–2500.

DÜZGÜN A. 2022. Turizm Sektöründe Duygusal Zekâ ile Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişki: Antalya Örneği, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1), 296–310.

EBİK E. G. 2017. Hemşirelerde Örgütsel Sessizlik Düzeyinin Hasta Güvenliği Kültürü Üzerine Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

ERKEKLİ S. ve YAVUZ E. 2020. Nepotizm ve Örgütsel Sessizlik İlişkisi: Rekreasyon Faaliyeti Gösteren Konaklama İşletmelerinde Bir Araştırma. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*. Vol. 9 Issue 5, 3313–3337.

GÜN E. 2021. Hemşirelerin Örgütsel Adalet Algısının Örgütsel Sessizlik Düzeyine Etkisi, *Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı, Erzincan*.

GÜRER A. ve DENİZ N. 2018. Çalışan Sessizliğinin Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53 (1) : 91–110.

GÜRSEL Ö. 2018. Örgütsel Sessizlik Ve Sinizm İlişkisinde Örgütsel Dışlanmanın Aracılık Rolü: Belediye Çalışanları Üzerine Bir İnceleme, *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü, Sakarya*.

IŞIK M. ve KÜÇÜKŞAHİN D. 2020, Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ve Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişki: Mağaza Çalışanları Üzerinde Bir Uygulama, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 25, Sayı 3, 257–276.

KAĞITÇIBAŞI Ç. ve CEMALCILAR Z. 2017. Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar, *Evrım*, 20. Basım, İstanbul.

KAHVECİ G. ve DEMİRTAŞ Z. 2013. Öğretmenler İçin Örgütsel Sessizlik Ölçeği Geliştirme Çalıştırması, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 43, 167–182.

KAVİ E. 2018. Örgütsel Motivasyon, *Çalışma Yaşamında Güncel Psikolojik Konular*, Edt.: Ersin Kavi, Dora, 2. Baskı.

KULA KARTAL S. ve MOR DİRLİK E. 2016. Geçerlik kavramının tarihsel gelişimi ve güvenilirlikte en çok tercih edilen yöntem: Cronbach Alfa Katsayısı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(4), 1865-1879.

MACİT G. ve ERDEM R. 2020. Örgüt Kültürü ile Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Cilt 15, Sayı 2, 765–792.

MACİT M., KARAMAN M., EKİM H. 2020. Sağlık Çalışanlarında Psikolojik Sermaye ve Örgütsel Sessizlik, *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, 423-444.

MILLIKEN F. J. ve MORRISON E. W. 2003. Shades of Silence: Emerging Themes and Future Directions for Research on Silence in Organizations, *Journal of Management Studies*, 40:6, 1563–1568.

MORRISON E. W. ve Milliken F. J. 2000. Organizational Silence: A Barrier to Change and Development in a Pluralistic World”, *Academy of Management Rewiev*, Vol.: 25, No: 4, 706–725.

ÖNCER A. Z. ve AVCI E. İşveren Markası Algısı İle Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkide Örgütsel Vatandaşlık Davranışının Rolü, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 22(2), 2021, 185-199.

ÖZDEMİR L. ve SARIOĞLU UĞUR S. 2013. Çalışanların “Örgütsel Ses Ve Sessizlik” Algılamalarının Demografik Nitelikler Açısından Değerlendirilmesi: Kamu Ve Özel Sektörde Bir Araştırma, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 27, Sayı: 1, 257–281.

PATA Y. S. ve GEMLİK N. 2021 Örgütsel Sessizlik Kavramına Hemşirelik Mesleği Açısından Bakış, Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi, (1), 38–48.

PINDER C. C. ve HARLOS K. P. 2001. Employee Silence: Quiescence And Acquiescence As Responses To Perceived Injustice, Research in Personnel and Human Resources Management, Volume 20, 331–369.

POLAT B. 2016. Çalışanların Kayırmacılık Algıları ile Sessizlik Davranışları Arasındaki İlişki: Kamu Sektöründe Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

SENGER N. 2021. Yöneticilerin Dönüştürücü Liderlik Davranışlarının Örgütsel Sessizlik Ve Örgütsel Adalet İle İlişkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Erzurum.

SEVER, H. (2021). The Relationship between Glass Ceiling Syndrome and Organizational Silence of Female Employees in the Aviation Sector, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 47, Denizli, 139–155.

ŞEHİTOĞLU Y. 2010. Örgütsel Sessizlik Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ve Algılanan Çalışan Performansı İlişkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ŞEHİTOĞLU Y. Ve ZEHİR C. 2010. Türk Kamu Kuruluşlarında Çalışan Performansının, Çalışan Sessizliği ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Bağlamında İncelenmesi, AMME IDARESİ DERGİSİ, C. 43, S. .4, 87–110.

TATAR H. ve AYIK A. 2020. Journal of Social Research & Behavioral Sciences. Vol. 6 Issue 11, 49–72. 24p.

TAYFUN A., ALPER İ., KÜÇÜKERGEN K. G. 2016. Örgütsel Sessizliğin İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Üzerindeki Belirleyici Rolü, Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi 1, 35–49.

TUNÇER P. 2012. Değişen İnsan Kaynakları Yönetimi Anlayışında Kariyer Yönetimi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31(1), 203–233.

VAN DYNE L., ANG S., BOTERA I. C. 2003. Conceptualizing Employee Silence and Employee Voice as Multidimensional Constructs”, Journal of Management Studies, 40:6.

YALÇIN B. 2017. Örgütsel Sessizlik Davranışı Ölçeğinin Geliştirilmesi Ve Hemşirelerin Örgütsel Sessizlik Düzeylerinin Belirlenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Dr. Öğr. Üyesi Bahar DOĞRAMACI YALÇIN
Araştırma Makalesi/ Bölgesel Çalışmalar
Research Article/Regional Studies

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 26.05.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 12.06.2023

YAŞAR T. 2021, Örgütsel Sessizlik ve Örgütsel Bağlılık Düzeyi Arasındaki İlişki: Kadın Öğretmenler Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi ve İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.

YAŞAR T. AKÇAY P. 2021. Kadın Öğretmenlerin Örgütsel Sessizlik Algıları ile Örgütsel Bağlılık Algıları Arasındaki İlişki, Turkish Studies - Education, 16(2), 1247–1273.

YILMAZ F., PÜLAT R., SÖYÜK S. 2020. Sağlık Çalışanlarında Örgütsel Sessizlik ve Örgüt Kültürü İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences , Vol. 9 Issue 3, 1–20, 20p.

ZAIM H. ve POLAT M. 2013. İnsan Kaynakları Fonksiyonlarının Mukayeseli Önem Derecelerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Uygulama, Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı: 64-65, 1-2, 35–59.

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
 Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
 Sistematiik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
 Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

DİJİTAL ORTAMLARDA KİŞİSEL VERİ GÜVENLİĞİ KAVRAMI ÜZERİNE BİR DERLEME ÇALIŞMASI

Soner ALTINTAŞ¹

Fatma BARKUŞ²

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, dijital ortamlarda kişisel veri güvenliği kavramını ele almak, Türkçe ve yabancı literatürdeki kaynakları tarayarak bu kaynakları anlaşılır bir şekilde paylaşmak ve sonuçlara göre birtakım öneriler sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda sistematik derleme yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmada öncelikle dijital ortamlarda kişisel veri güvenliğinin önemine değinilmiştir. Ardından dijital ortamlarda kişisel veri güvenliğini tehdit eden faktörler ve bu verileri koruma yöntemleri açıklanmıştır. Daha sonra kişisel veri güvenliğine yönelik Türkiye'deki ve yurt dışındaki yasal uygulamalar ifade edilerek ülkemizde yürütölen farkındalık çalışmalarına yer verilmiştir. Bulgular bölümünde ise Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi, Google Akademik, DergiPark, TrDizin, Scopus, Web of Science, EPIC gibi veritabanları taranarak elde edilen ve konu kapsamına uygun olduğuna karar verilen 14 çalışmaya yer verilmiştir. Sistematiik derleme yöntemiyle elde edilen bulgular, kişisel veri konusu özelinde çok fazla çalışma olduğunu fakat dijital ortamlarda kişisel veri güvenliği konusu özelinde henüz yeterli sayıda çalışmanın olmadığını ortaya koymaktadır. Var olan çalışmaların da genellikle kişisel veri kavramının belirli alt boyutlarına odaklandığı görölmüştür. Bu sebeple bu konu özelinde daha kapsamlı ve bütüncöl bir perspektife ihtiyaç olduğuna değinilerek birtakım öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kişisel veri, kişisel veri güvenliği, veri güvenliği, dijital ortamlar

Jel Kodu: C89, K24, M15

A REVIEW STUDY ON THE CONCEPT OF PERSONAL DATA SECURITY IN DIGITAL ENVIRONMENTS

ABSTRACT

The aim of this research is to address the concept of personal data security in digital environments, to share these resources in a comprehensible way by reviewing the resources in Turkish and foreign literature and to offer some suggestions according to the results. For this purpose, the systematic review method was utilized. In the research, firstly, the importance of personal data security in digital environments was mentioned. Then, the factors that threaten personal data security in digital environments and the methods of protecting these data were explained. Then, the legal practices in Turkey and abroad regarding personal data security were expressed and awareness studies carried out in our country were included. In the findings section, 14 studies that were obtained by searching databases such as Council of Higher Education Thesis Center, Google Scholar, DergiPark, TrDizin, Scopus,

¹ Öğretim Görevlisi, Kırklareli Üniversitesi, Lüleburgaz Meslek Yüksekokulu, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü, soneraltintas@klu.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-3875-599X

² Öğretim Görevlisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Bor Meslek Yüksekokulu, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü, fatmabarkus@ohu.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-3441-2399

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
Sistemik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

Web of Science, EPIC and decided to be suitable for the scope of the subject were included. The findings obtained by systematic review method reveal that there are many studies on personal data, but there are not enough studies on personal data security in digital environments. It has been observed that the existing studies generally focus on certain sub-dimensions of the concept of personal data. For this reason, a more comprehensive and holistic perspective is needed and some suggestions are presented.

Keywords: Personal data, personal data security, data security, digital environments

Jel Codes: C89, K24, M15

1. GİRİŞ

Günümüzde Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT), eğitimden iş hayatına kadar hemen hemen her alanda kullanılmaktadır. BİT'in bu kadar etkin ve aktif olarak kullanıldığı bir dönemde internet kullanımının yaygınlaşması, sosyal medya platformlarının artması, dijital platformlara erişim kolaylığının yaşanması gibi faktörler bilgiye erişim süreçlerini de hiç olmadığı kadar hızlandırmıştır. Artık bilgiye erişimin daha kolay olması, geçmişle karşılaştırıldığında bilgi sayısında da önemli bir artışa yol açmıştır (Özkan 2020). Ancak, bu durum sadece bilgi sayısının artması ile ifade edilmemelidir, çünkü bilgi sayısının artmasıyla birlikte bilginin paylaşım süreçlerinin de hız kazandığı düşünülmektedir. Açıklanan bu nedenlerden dolayı özellikle günümüzde teknolojinin hem olumlu hem de olumsuz yönleri nedeniyle kişisel veri güvenliği konusu büyük önem kazanmıştır, çünkü gün içerisinde sık kullanılan web siteleri, arama motorları, sosyal medya platformları gibi ortamlar, bireylerin kişisel veri güvenliğini tehdit edebilmektedir. Bu sebeple bireylerin kişisel veri kavramı, dijital ayak izi kavramı, etik ilkeler ve BİT araçlarının avantajları ve dezavantajları gibi konular hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmaları dijital ortamların daha güvenilir hale gelmesine ve kişisel veri güvenliği konusunun daha fazla önemseneğine yardımcı olacaktır.

Kişisel veri insanlığın ilk zamanlarından beri var olan bir kavramdır. Ancak, özellikle hukuk ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ve bilgi miktarlarında yaşanan ciddi artışlar nedeniyle popüler hale gelmiştir (Köksalan 2022, 19). Kişisel veri kavramı ile ilgili ilk resmi nitelikteki belge, İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) tarafından yayınlanmıştır (OECD 1980; Öz ve Kılıç 2020). Yayınlanan bu belge 23 Eylül 1980 tarihine aittir. İlgili belgede kişisel alan ihlalinin önüne geçmek ve bilgi trafiğinin güvenliğini sağlamak için rehber ilkeler yer almaktadır. Bu belgede kişisel veri, herhangi bir kişiye ilişkin tanımlı olan veya tanımlanabilir her türlü bilgi olarak nitelendirilmiştir. Kişisel veri kavramı; isim, soy isim, doğum tarihi, medeni durum, fotoğraf, kimlik numarası gibi birçok kavramı içerisinde barındıran bir ifadedir (Hızmalı

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
Sistemik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

2022; Turan 2017). Bunların yanı sıra e-posta adresi, sosyal medya ve çevrim içi alışveriş etkileşimleri, sağlık sistemlerinde tutulan dijital veriler ve finansal işlemlerin yürütülmesini sağlayan dijital bilgiler de kişisel veri kapsamına dahil edilebilir. Ayrıca kişisel veri 6698 sayılı Kişisel Verileri Koruma Kanunu'nun 6. maddesinde "*Kişilerin ırkı, etnik kökeni, siyasi düşüncesi, felsefi inancı, dini, mezhebi veya diğer inançları, kılık ve kıyafeti, dernek, vakıf ya da sendika üyeliği, sağlığı, cinsel hayatı, ceza mahkûmiyeti ve güvenlik tedbirleriyle ilgili verileri ile biyometrik ve genetik verileri özel nitelikli kişisel veridir.*" şeklinde açıklanmaktadır (Resmi Gazete 2016). Yapılan açıklamalarda da görüldüğü gibi özetle, bireyi birey yapan her türlü bilgi o bireyin kişisel verisi olarak kabul edilmektedir.

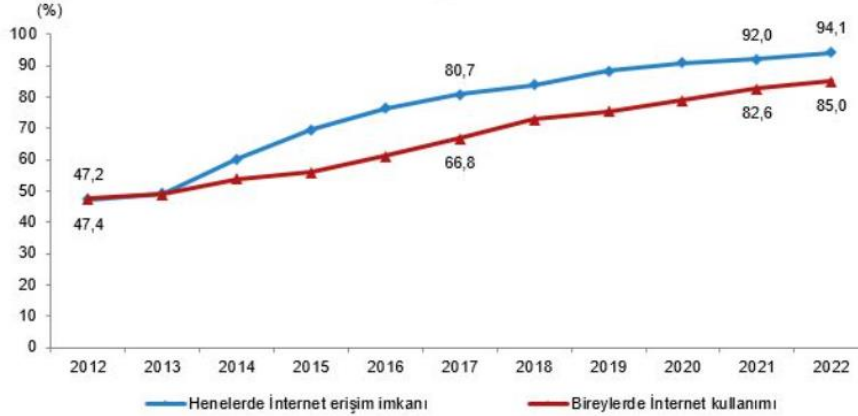
Teknolojinin yaygın kullanımı nedeniyle dünyada olduğu gibi ülkemizde de internet kullanımı her geçen gün artmaktadır. TÜİK Kurumsal (2022) tarafından yayınlanan Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması'na ait sonuçlar bu cümleyi destekler niteliktedir. İlgili rapora göre Grafik 1'de de ifade edildiği gibi 2022 yılında ülkemizde internete erişim imkânı bulunan hane sayısının oranı %94,1 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca, interneti kullanan bireylerin oranı %85, interneti düzenli olarak kullanan bireylerin oranı ise %82,7 olarak açıklanmıştır. Bu verilere ek olarak, e-devlet uygulamalarından yararlanan bireylerin oranı %68,7; çevrim içi alışveriş/sipariş için internet kullanan bireylerin oranı ise %46,2 şeklinde ifade edilmiştir. Yukarıda verilen oranlar, bireylerin internette çeşitli dijital platformları kullanma eğiliminde olduklarını ve bu durumda kişisel verilerini çevrim içi alışveriş ortamları gibi çeşitli dijital platformlar aracılığıyla paylaştıklarını göstermektedir. Bu durum, özellikle dijital okuryazarlık becerisine sahip olmayan bireyler için kişisel veri güvenliğini tehdit edebilecek sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle bireyler kişisel veri güvenliğine yönelik farkındalıklara ek olarak dijital ayak izi kavramının ne olduğunun bilincinde de olmalıdır. Bunun nedeni dijital ortamlarda bilinçli veya bilinçsiz olarak paylaşılan kişisel verilerin, dijital ayak izleri aracılığıyla yedeklenebiliyor olması ve isteğimiz dışında farklı amaçlar için kullanılabilmesidir.

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
Sistematiik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

Grafik 1. Hanelerde İnternet Erişim İmkani ve Bireylerde İnternet Kullanımı, 2012-2022 (TÜİK Kurumsal 2022).

Dijital ayak izleri e-postalar, ziyaret edilen web sayfaları ve sosyal medya paylaşımları gibi birçok bileşenden oluşmaktadır. Bir başka deyişle dijital ayak izi, kullanıcıların çevrim içi etkinlikleri sonucu ortaya çıkan izler olarak tanımlanmaktadır (Kuh Karyeli ve Dağhan 2020; Taş ve Bülbül 2021; Yılmaz Soylu ve diğerleri 2021). Görüldüğü üzere dijital ayak izi kavramı ile kişisel veri güvenliği arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır; çünkü bireylerin internet ortamında bıraktıkları dijital ayak izleri, sosyal medya uygulamaları, alışveriş siteleri, web sayfaları gibi birçok bileşen tarafından takip edilebilmektedir. Bu takipler sonucunda kişilere ait önemli veya önemsiz birçok bilgi, kötü niyetli kişi veya kurumların eline geçebilmektedir. Bu bilgiler kötü niyetli kişiler veya kurumlar tarafından ele geçirildiği takdirde bireylerin tahmin edemeyeceği mağduriyetler oluşturabilmektedir. Bu nedenle, paylaşılan kişisel verilerle ilgili olumsuz durumlara karşılaşmamak ve mağduriyet yaşamamak için dijital ortamlarda zaman geçirilirken kişisel verilere ait paylaşımlar yapmama veya bu paylaşımları yaparken birtakım sınırlamalar getirme, mahremiyet içeren bilgileri paylaşmama, internet sitelerinde dijital ayak izi oluşturmaya neden olan çerezlerin ne gibi faaliyetlerde bulunacağına yönelik araştırmalar yapma gibi kişisel önlemler alınmalıdır. Sadece kişisel önlemlerin alınması yetersiz kalacağından, ulusal ve uluslararası düzeyde yasal düzenlemelere de ihtiyaç duyulmaktadır.

Dijital Ortamlarda Kişisel Veri Güvenliğini Tehdit Eden Faktörler

Dijital çağın gelişimiyle birlikte, kişisel verilerimizin gizliliği ve güvenliği önemli bir konu haline gelmiştir. İnternet, mobil uygulamalar, sosyal medya ve diğer dijital ortamlar; kişisel verilerin

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
Sistemik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

toplanması, işlenmesi ve depolanması için geniş bir alan sunmaktadır. Ancak bu dijital ortamlar aynı zamanda kişisel veri güvenliğini tehdit eden birçok faktörü de bünyesinde barındırmaktadır. Veri güvenliği ihlalleri, kötü niyetli yazılımlar, phishing saldırıları ve sosyal mühendislik bu faktörler arasında gösterilmektedir (Çetin 2014, 5).

Veri güvenliği ihlalleri, dijital ortamlarda kişisel veri güvenliğini ciddi şekilde tehdit eden bir faktördür. Bu ihlaller, kötü niyetli kişilerin veya hackerların sistemlere izinsiz olarak girmesi ve kişisel verilere erişmesiyle gerçekleşmektedir. Örneğin, bir veri tabanı korsanlığı saldırısı sonucunda kullanıcıların kişisel verileri çalınabilmekte, ifşa edilebilmekte veya değiştirilebilmektedir. Bu tür ihlaller finansal bilgiler, sağlık verileri, sosyal güvenlik numaraları gibi hassas kişisel verilerin kötüye kullanılmasına yol açabilmektedir. Benzer şekilde kötü niyetli yazılımlar, dijital ortamlarda kişisel veri güvenliğini tehdit eden bir diğer önemli faktördür. Virüsler, truva atları, solucanlar, casus yazılımlar ve fidye yazılımları gibi kötü niyetli yazılımlar kullanıcıların bilgisayarlarına veya diğer dijital cihazlarına sızarak kişisel verilerin ele geçirilmesine ve kötüye kullanılmasına yol açabilmektedir. Bu kötü amaçlı yazılımlar genellikle kullanıcıların farkında olmadan çalışmaktadır. Böylece verileri izleme, çalma veya manipüle etme durumları yaşanmaktadır. Phishing ise dijital ortamlarda kişisel veri güvenliğini tehdit eden bir saldırı yöntemidir. Saldırganlar sahte web siteleri, e-postalar veya mesajlar aracılığıyla kullanıcıları yanıltarak kişisel verilerini elde etmeyi hedeflemektedir (Scott 2019; Tchakounté ve diğerleri 2020). Örneğin, kullanıcılar banka hesap bilgilerini veya giriş kimliklerini girmeleri için sahte bir web sitesine yönlendirilebilirler. Bu tür saldırılar sonucunda kullanıcılar, kişisel verilerini ifşa edebilmekte ve dolandırıcılara maruz kalabilmektedir. Bir diğer tehdit faktörü sosyal mühendisliktir. Sosyal mühendislik yönteminde saldırırganlar insanları manipüle ederek kişisel verilere erişmeyi amaçlamaktadır. Sosyal mühendislik saldırıları genellikle telefon dolandırıcılığı, kişisel bilgilerin telefonda veya yüz yüze talep edilmesi gibi yöntemleri içermektedir (Akca 2016). Saldırganlar, güven kazanmak veya insanların dikkatini dağıtmak için psikolojik manipülasyon, yanıltıcı hikayeler veya dolandırıcılık tekniklerini kullanmaktadır.

Dijital Ortamlarda Kişisel Veri Güvenliğini Koruma Yöntemleri

Dijital çağ bireylere sağladığı faydaların yanında, birçok tehdit içerikli faktörü de barındırmaktadır. Kişisel verileri de ciddi açıdan tehdit eden bu faktörlerden korunmak için yapılabilecek bazı eylemler bulunmaktadır. Bu eylemler arasında güçlü şifre oluşturma

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
Sistemik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

kurallarının bilinmesi, iki faktörlü kimlik doğrulama yöntemlerinin bilincinde olunması ve güvenlik yazılımlarının kullanılması gibi konular bulunmaktadır.

Dijital ortamlarda güçlü şifreler kullanmak, kişisel verilerin korunması için temel adımların başında gelmektedir. Dijital ortamlarda kullanılacak şifrelerin karmaşık olması ve tahmin edilemez karakterler, rakamlar ve semboller içermesi; her platform için birbirinden farklı şifreler kullanılması son derece önemlidir (Kline 2018). Bunun yanı sıra iki faktörlü kimlik doğrulama tekniğinin kullanılması, kişisel verilerin gizliliği ve güvenliği anlamında oldukça kıymetlidir. Bu teknikte, kullanıcıların kullanıcı adı ve şifrelerinin yanı sıra başka bir doğrulama adımını da tamamlaması gerekmektedir (Çivi ve Çekiç 2015). Bu adım genellikle bir SMS kodu, doğrulama uygulaması veya parmak izi taraması gibi bir yöntemdir (Wood 2020). Bu yöntemin kullanılması ile dijital ortamlardaki kişisel veri içeren hesapların yetkisiz erişime karşı daha güvende olmasını sağlanmaktadır. Ancak parmak izlerinin de kişisel bir veri olduğu ve bu verilerin de korunması gerektiği unutulmamalıdır. Kişisel verilerin güvenliği için bir diğer önemli yöntem ise güvenlik yazılımlarına başvurmaktır. Güvenlik yazılımları, kötü amaçlı yazılımların, virüslerin ve diğer tehditlerin bilgisayarlara veya diğer dijital cihazlara girmesini engellemek için kullanılmaktadır. Güvenlik yazılımları genellikle tarayıcı koruması, güvenlik duvarı, kötü amaçlı yazılım taraması ve spam filtreleme gibi özelliklere sahip olmaktadır. Bu yazılımları kullanmak, güncel tutmak ve düzenli taramalar yapmak, kişisel verilerin gizliliği ve güvenliği noktasında büyük katkı sağlamaktadır.

Kişisel Veri Güvenliğine Yönelik Türkiye'deki Yasal Düzenlemeler

Teknolojinin yoğun kullanılması sebebiyle yaşanabilecek veri güvenliği ihlalleri, kötü amaçlı yazılımların artması, phishing saldırıları, sosyal mühendislik ve çevrim içi takip ve izleme gibi tehlikelerin çoğalması, Türkiye'de ve dünya genelinde kişisel veri güvenliğini korumak amacıyla çeşitli yasal düzenlemeler yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu düzenlemeler, bireylerin kişisel verilerinin korunmasını ve güvenliğinin sağlanmasını, verileri işleyen kurum veya kuruluşların sorumluluklarını belirlemeyi ve veri ihlallerinin önlenmesini amaçlamaktadır. Türkiye'de kişisel veri güvenliğinin ve gizliliğinin yasal olarak korunabilmesi ve teminat altına alınabilmesi için 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu hazırlanmıştır. Kanun, 24 Mart 2016 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) oturumunda kabul edilmiş ve 7 Nisan 2016 tarihli, 29677 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Berqnet 2019; Bilimp

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
 Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
 Sistematiik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
 Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

2023; Öz ve Kılıç 2020; Resmi Gazete 2016; Ural Uslan ve Değirmenci 2023; Yücedağ 2019). Bu kanunla kişisel verilerin işlenmesini tamamen yasaklamak değil, kişisel verilerin kullanımının belirli sınırlar içerisinde kişisel haklara zarar vermeyecek şekilde yürütülmesini sağlamak amaçlanmıştır (Özkan 2020). Berqnet (2019) ve Proya'ya (2017) göre ise bu kanun, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini, özel hayatın gizliliğini korumak ve kişisel verileri işleyen tüm tarafların sorumluluklarını belirlemek için hazırlanmıştır.

Kişisel Veri Güvenliğine Yönelik Yurt Dışındaki Yasal Düzenlemeler

Gerek teknolojik gerek hukuki alanda yaşanan gelişmeler sonucunda kişisel veri güvenliğine yönelik ülkemizde yasal düzenlemeler yapıldığı gibi, yurt dışında da birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Kişisel verilerin korunması kapsamında dünyanın ilk veri koruma ve gizlilik kanunu olan Federal Veri Koruma Kanunu 1970 yılında Almanya'nın Hessen eyaletinde kabul edilmiştir (Oğuz 2013, 11). Bu gelişmenin akabinde yurt dışında kişisel verilerin korunmasına yönelik yaşanan yasal düzenleme süreç Oğuz (2013) ile Ural Uslan ve Değirmenci (2023) tarafından aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

- **1973:** İsveç - Veri Koruma Kanunu
- **1974:** Amerika Birleşik Devletleri - Özel Yaşamın Gizliliği Kanunu
- **1977:** Federal Almanya - Veri Koruma Kanunu
- **1978:** Fransa - Elektronik Veri İşlemesi, Veriler ve Özgürlük Haklarına İlişkin Kanun
- **1980:** OECD - Özel Yaşamın Gizliliğinin ve Sınır Ötesi Kişisel Veri Dolaşımının Korunmasına İlişkin Rehber İlkeler (Bu ilkeler 2013 yılında 2013 OECD Gizlilik Kuralları adıyla yeniden düzenlenmiştir).
- **1981:** Avrupa Konseyi - Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Sürecinde Şahısların Korunması
- **1984:** İngiltere - Veri Koruma Kanunu
- **1990:** Birleşmiş Milletler - Bilgisayarda İşlenmiş Kişisel Veri Dosyalarına İlişkin Rehber İlkeler
- **1995:** Avrupa Birliği - Kişisel Verilerin İşlenmesinde Gerçek Kişilerin Korunması
- **1997:** Avrupa Birliği - Telekomünikasyon Sektöründe Kişisel Verilerin İşlenmesi ve Mahremiyetin Korunması Yönergesi
- **2016:** Avrupa Parlamentosu - Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
 Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
 Sistemik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
 Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

Bu gelişmelerin yanı sıra KVKK tarafından yurt dışındaki güncel gelişmeler takip edildiği ve kamuoyu ile paylaşıldığı görülmektedir. Buna göre kişisel verilerin korunmasına yönelik 5 Haziran 2023 tarihi itibarıyla yurt dışında yaşanan güncel gelişmeler aşağıdaki şekilde belirtilmiştir (KVKK 2023).

- Avrupa Veri Koruma Kurulu (EDPB), *erişim hakkına* ilişkin rehber yayımlamıştır. Rehber ilgili kişilere erişim hakkının amacını, niteliğini, kapsamını ve sınırlarını ele almaktadır. Ayrıca, ilgili kişilerin bu hakkı nasıl kullanması gerektiği ve veri sorumlularının dikkate alması gereken konular da rehberde incelenmiştir. Bunun yanı sıra EDPB, kolluk faaliyetleri kapsamında yüz tanıma teknolojisinin kullanımıyla ilgili rehberin nihai versiyonunu yayımlamıştır. Rehberde yüz tanıma teknolojisinin amaçları, yaygın uygulamaları, kişisel veri koruması riskleri ve yasal çerçeve gibi konular ele alınmaktadır. Rehberin eklerinde ise projelere yönelik tavsiyeler ve örnek kullanım senaryoları yer almaktadır.
- İrlanda Veri Koruma Otoritesi (DPC), işverenlere yönelik çalışanların kişisel verilerinin işlenmesi konusunda rehber yayımlamıştır. Bu rehber veri işlemenin genel ilkelerini, hukuka uygunluk şartlarını, çalışanların izlenmesini, veri erişim hakkı ve düzeltme taleplerini içeren çalışan haklarına ve örnek olaylara odaklanmıştır.
- Fransa Veri Koruma Otoritesi (CNIL), yapay zekâ sistemlerinin, bireylerin kişisel veri güvenliğine saygı göstererek tasarlanması ve kullanılması için bir eylem planı yayımlamıştır. Eylem planı, yapay zekâ sistemlerinin işleyişinin anlaşılması, mahremiyet dostu yapay zekâ geliştirilmesi, yenilikçi oyuncuların desteklenmesi ve yapay zekânın denetlenmesi ve bireylerin korunması gibi konuları kapsamaktadır.

Dijital Ortamlarda Kişisel Veri Güvenliğine Yönelik Farkındalık Çalışmaları

Dijital ortamlarda kişisel veri güvenliğine yönelik farkındalık çalışmaları yürütülmesi hem bireylerin hem de toplumun bilinçlenmesine yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda ülkemizde kişisel veri güvenliğine yönelik en kapsamlı çalışmaları Kişisel Verileri Koruma Kurumu (KVKK) yürütmektedir. KVKK 7 Nisan 2016 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ile ülkenin idari yapısına katılmıştır (Gürsel ve Dügmeçi 2018). Kuruma ait web sitesinde (<https://www.kvkk.gov.tr>) rehber dokümanlar, tanıtım ve bilgilendirme videoları, bültenler, animasyon filmler paylaşarak farkındalık çalışmaları

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
Sistemik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

yürütülmektedir. Bunun yanı sıra Spotify isimli müzik dinleme ve podcast uygulamasında oluşturulan podcast kanalı üzerinden sesli bir şekilde farkındalık çalışmaları yürütülmektedir. Ayrıca, kurum bünyesinde Kişisel Verileri Koruma Dergisi isimli bilimsel bir dergi bulunmaktadır. Bu dergi üzerinden bilimsel yayınlar kamuoyuna açık bir şekilde yayınlanmaktadır.

Bunun yanı sıra yine KVKK tarafından yönetilen “Farkında Ol Güvende Kal” isimli bir web sitesi de bulunmaktadır (www.farkindaolguvendekal.org). Bu web sitesi aracılığıyla farkındalık kampanyaları hakkında bilgilendirmeler, çocuklara, gençlere, büyüklere ve ailelere yönelik bilinçlendirme çalışmaları ve farkındalık kapsamında düzenlenen kişisel verileri koruma günü, veri koruma günü vb. gibi etkinliklere yönelik bilgiler paylaşılmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Dijital ortamlarda kişisel veri güvenliği, günümüzde giderek artan bir öneme sahiptir. İnternet, mobil cihazlar ve diğer dijital platformlar üzerinde gerçekleştirdiğimiz faaliyetlerle birlikte birçok kişisel verimiz çeşitli tehditlere maruz kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Kimlik hırsızlığı, veri ihlalleri, siber saldırılar gibi riskler, bireylerin gizliliğini ve güvenliğini tehlikeye atabilmektedir. Bu sebeplerle bu çalışmanın dijital ortamlarda kişisel veri güvenliği konusunda toplumun ve kurumların bilinçlenmesine önemli katkılarda bulunacağı düşünülmektedir. Ayrıca derleme neticesinde ortaya çıkan bulguların bireylere, araştırmacılara, uzmanlara ve karar vericilere yol göstereceği öngörülmektedir.

2. YÖNTEM

Bu araştırmada, dijital ortamlarda kişisel veri güvenliğine yönelik Türkçe ve yabancı literatürdeki kavramsal çerçevenin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda sistemik derleme yöntemine başvurulmuştur. Sistemik derleme yöntemi; belirlenen bir konu hakkında kavramsal bilgiye ulaşılmasını, konu üzerine yapılan çalışmaların incelenmesini, elde edilen bu çalışmalardan gerekli bulguların ortaya konmasını, sonuçların özetlenmiş ve düzenlenmiş bir şekilde sunulmasını sağlamaktadır (Hanley ve Cutts 2013). Bu yöntem kullanılarak dijital ortamlarda kişisel veri güvenliği başlığı özelindeki çalışmalara ulaşabilmek için Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Tez Merkezi, Google Akademik, DergiPark, TrDizin, Scopus, Web of Science, EPIC gibi veritabanlarında son 10 yıl içerisinde yayınlanan Türkçe ve yabancı

dildeki yüksek lisans ve doktora tezleri ile bilimsel makaleler gibi konuya uygun olabilecek çalışmalar taranmıştır. Tarama yapılırken “kişisel veri”, “kişisel veri güvenliği”, “kişisel veri gizliliği”, “dijital veri”, “dijital veri güvenliği”, “dijital platformlarda kişisel veri güvenliği”, “dijital platformlarda kişisel veri gizliliği”, “sosyal medya”, “sosyal medyada kişisel veri güvenliği”, “sosyal medyada kişisel veri gizliliği”, "personal data", "personal data security", "personal data privacy", "digital data", "digital data security", "personal data security on digital platforms", "personal data privacy on digital platforms", "social media", "personal data security on social media", "personal data privacy on social media" gibi konu kapsamına uygun olabilecek Türkçe ve İngilizce anahtar kelimeler kullanılmıştır. Bu tarama sürecinde kişisel verilerin hukuki boyutlarının incelendiği ve kişisel veri konusunu ele alan ancak dijital ortamlarla hiçbir ilişkisi bulunmayan çalışmalar bulgular bölümüne dahil edilmemiştir. Ayrıca 2013 öncesi çalışmalar da bu çalışma kapsamına alınmamıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde sistemik derleme yöntemi kullanılarak dijital ortamlarda kişisel veri güvenliği ile ilgili Türkçe ve yabancı literatür taramasından elde edilen bulgular sunulmuştur. Literatür taraması sonucunda dijital ortamlarda kişisel veri güvenliğinin incelendiği çalışma sayısının oldukça az olduğu görülmüştür. Daha çok dijital ortamlardan bağımsız bir şekilde kişisel veri kavramına odaklanılmış ve bu kavramın hukuki boyutlarına değinilmiştir. Bu nedenle tarama esnasında çalışma başlığındaki ifadelerle benzer anlama gelebilecek anahtar kelimeler kullanılmış ve konu kapsamına yakın çalışmalar incelenmiştir. Elde edilen bulgulara ait yalın bilgiler, yıl bazında artan bir şekilde Tablo 1’de sunulmuş ve çalışmalar tablonun altında özetlenmiştir. Tablo 1’de görüldüğü üzere son 10 yıl içerisinde yapılmış çalışmalar arasında konu kapsamına direkt veya yakinen uyan 14 adet çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların 11’i makale, 2’si kitap bölümü ve biri de bildiri metnidir.

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
 Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
 Sistematik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
 Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

Tablo 1. Tarama Sonucu Ortaya Çıkan Bulgular

Çalışma İsmi	Yazar(lar)	Yıl	Tür	Amacı	Anahtar Kelimeler
On Privacy and Security in Social Media – A Comprehensive Study	Senthil Kumar N, Saravanakumar K, Deepa K	2016	Makale	Araştırma, katılımcıların demografik verileri, zamanlama bilgileri, kullanıcı profilleri gibi bilgileri toplamak ve kullanıcıların sosyal medya platformlarında paylaştıkları bilgileri gizlilik ve güvenlik açısından incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal medya Mahremiyet Politika uygulaması Güvenlik
Öğretmenlerin Dijital Veri Güvenliği Farkındalığı	Eray Yılmaz, Yusuf Levent Şahin, Yavuz Akbulut	2016	Makale	Bu araştırmanın amacı, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda görev yapan öğretmenlerin dijital veri güvenliği konusundaki farkındalık düzeylerini incelemektir.	<ul style="list-style-type: none"> Dijital veri Veri güvenliği Öğretmenler
Dijital Yaşamda Mahremiyet (Gizlilik) Kavramı ve Kişisel Veriler: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Mahremiyet ve Kişisel Veri Algılarının Analizi	Şahika Eroğlu	2018	Makale	Araştırmanın amacı, Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencilerinin çevrim içi ortamlardaki mahremiyet ve kişisel veri algılarını betimlemek ve bu algıların çevrim içi platformlardaki kişisel veri ve mahremiyetle ilgili davranışlara etkilerini ortaya koymaktır.	<ul style="list-style-type: none"> Mahremiyet Gizlilik Kişisel veriler Kişisel veri güvenliği
Mobil Uygulamalarda Kişisel Verilerin İhlali Üzerine Bir Araştırma	Nida Kayalı, Furkan Aydın, M. Emin Gedikli, Varol Saydam	2019	Kitap Bölümü	Araştırmanın amacı, popüler mobil uygulamaların gizlilik ve güvenlik politikalarını incelemek ve kurulum aşamasında talep ettiği izinleri değerlendirmektir. Ayrıca, kişisel veri güvenliği ihlali yapan uygulamalarla ilgili haberleri ve çalışmalarını gözden geçirmek hedeflenmektedir.	<ul style="list-style-type: none"> Mobil uygulamalar Kişisel verilerin korunması Kişisel verilerin ihlali Bilgi yönetimi

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
 Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
 Sistemik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
 Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

Çalışma İsmi	Yazar(lar)	Yıl	Tür	Amacı	Anahtar Kelimeler
Yapay Zekâ Uygulamaları ve Kişisel Verilerin Korunması	Halise Şerefoğlu Henkoğlu	2019	Kitap Bölümü	Araştırmanın amacı, yapay zeka uygulamalarının kişisel verilerin korunmasına olan etkilerini belirlemektir.	<ul style="list-style-type: none"> • Yapay zeka • Kişisel verilerin korunması • Mahremiyet
Digital Privacy: Case Study Analysis on Whatsapp Privacy Policy Changes	Sayantani Sur, Kaushik Goswami	2021	Makale	Araştırmanın amacı, Hindistan'da veri akışının dijitalleştirilmesi konusundaki farkındalığı belirlemek ve veri güvenliğine yönelik mevzuatı incelemektir.	<ul style="list-style-type: none"> • Dijital Gizlilik • Veri Sayısallaştırma • WhatsApp Gizlilik Politikası • Veri Kimliği • Hırsızlığı
The Personal Data Protection Of Internet Users In Indonesia	Dewa Gede Sudika Mangku, Ni Putu Rai Yuliartini, I. Nengah Suastika, I. Gusti Made Arya Suta Wirawan	2021	Makale	Araştırmanın amacı, Endonezya'daki internet kullanıcılarının kişisel verilerinin güvenliğiyle ve korunmasıyla ilgili mevcut politikaları bulmak ve bu politikaları analiz etmektir.	<ul style="list-style-type: none"> • Koruma • Kişisel veri • Bilgi • İletişim • Teknoloji
Towards User Online Security and Privacy Protection	Julius Silaa, Mamoqenelo Morolog, Attlee Gamundani, Fungai Bhunu-Shava	2021	Bildiri	Bu çalışmada kullanıcı gizliliği ile veri güvenliği arasındaki ilişkiyi araştırmak ve Namibya İnternet Yönetişimi Forumu'nda (NAMI GF) 2019'da gerçekleştirilen çalışmada ortaya çıkan sorunları tekrar ele almayı hedeflemiştir.	<ul style="list-style-type: none"> • Mahremiyet • Veri gizliliği • Etik • Veri güvenliği • Konferanslar • İnternet • Bilgisayar suçu
Büyük Veri Çağında Kişisel Veri Güvenliği Üzerine Bir Alan Araştırması: Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Güvenlik Algıları	Rukiye Civan Kemiksiz	2022	Makale	Bu makalede, kişisel veri güvenliğinin önemini vurgulamak ve bu alanda yapılan yasal düzenlemelerin yanı sıra, dijital yerli veya dijital göçmen bireylerin kişisel veri güvenliği konusundaki bilgi düzeylerini ortaya çıkarmak, sanal uzamdaki güvenlik önlemlerini ve farklılaşma düzeyini ampirik olarak analiz etmek amaçlanmıştır.	<ul style="list-style-type: none"> • Dijital kültür • Büyük veri • Kişisel veri güvenliği • Dijital yerli • Dijital göçmen

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
 Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
 Sistematiik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
 Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

Çalışma İsmi	Yazar(lar)	Yıl	Tür	Amacı	Anahtar Kelimeler
Açık ve Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Bilgi Güvenliği Farkındalığı: Atatürk Üniversitesi Örneği	Derya Çakmak Karapınar, Arif Daş	2023	Makale	Bu çalışmada, Atatürk Üniversitesi Açık ve Uzaktan Öğrenme Fakültesi öğrencilerinin bilgi güvenliği konusundaki farkındalık düzeylerinin ölçülmesi amaçlanmaktadır.	<ul style="list-style-type: none"> Bilgi güvenliği Bilgi güvenliği farkındalığı Bilgi güvenliğinde insan Açık ve Uzaktan Öğrenme Açık ve Uzaktan Öğrenmede bilgi güvenliği
Analysis of Higher Education Students' Awareness in Indonesia on Personal Data Security in Social Media	Yohannes Kurniawan, Samuel Ivan Santoso, Regina Rolanda Wibowo, Norizan Anwar, Ganesh Bhutkar, Erwin Halim	2023	Makale	Bu çalışmanın amacı, Endonezya'da araştırma alanında yükseköğrenim gören sosyal medya kullanıcılarının kişisel veri güvenliğiyle ilgili farkındalıklarını analiz etmektir.	<ul style="list-style-type: none"> Kişisel veri güvenliği Sosyal medya Farkındalık Yükseköğrenim öğrencisi Bilgi Güvenliği
Dijital Dünyada Çevrimiçi Riskler, Bilişim Suçları ve Mağdur Çocuk	Pelin Özkaya	2023	Makale	Bu çalışmanın amacı, çocukların dijital ortamda karşılaştığı veya karşılaşılabileceği güvenliklerini tehdit edebilecek farklı tehlikelerin tanımlanması, hukuki çerçevelerin belirlenmesi ve alınması gereken önlemlerin tartışılasıdır.	<ul style="list-style-type: none"> Siber Suç Bilişim Hukuku Kişisel Veri Çocuk Güvenliği Adli Bilişim Dijital Oyun Siber Zorbalık
Kırgızistan'daki Üniversite Öğrencilerinin Dijital Veri Güvenliği Farkındalık Düzeyleri	Mehmet Arif Özerbaş, Aynazım Mayrambek Kızı, Beyza Nur Safi	2023	Makale	Bu araştırmanın temel amacı, Kırgızistan'daki üniversite öğrencilerinin dijital veri güvenliği konusundaki farkındalık düzeylerini tespit etmektir.	<ul style="list-style-type: none"> Dijital Veri Dijital Veri Güvenliği Farkındalık Üniversite Öğrencisi
Online Alışverişte Kişisel Verilerin Tüketici Mahremiyeti İle İlişkisi Üzerine Nitel Bir Çalışma	Duygu Kılıç, Murat Öz	2023	Makale	Bu makalenin amacı, müşterilerin online alışveriş sırasında işletmelerle paylaştıkları kişisel verilerin işletmeler tarafından depolanmasıyla tüketici mahremiyeti endişesi arasındaki ilişkiyi anlamaktır.	<ul style="list-style-type: none"> Mahremiyet Mahrem ürün Mahremiyet endişeleri Kişisel veri Derinlemesine görüşme

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
Sistemik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

---

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

Senthil Kumar ve diğerlerinin (2016) yaptığı çalışma, sosyal ağ sitelerindeki kullanıcı bilgilerini incelemeyi ve katılımcıların demografik verileri, zamanlama bilgileri, kullanıcı profilleri gibi bilgileri elde etmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, katılımcıların sosyal medya sitelerinde gizlilik endişelerinin çok zayıf olduğu ve kullanıcıların sosyal medya gizliliğini düzenlemeye yönelik çabalarının diğer güvenlik önlemlerine kıyasla oldukça düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, birçok sosyal medya kullanıcısının teknik yenilikler konusunda bilgi eksikliği yaşadığı görülmüştür. Bu nedenle katılımcıların kendi yaptıkları paylaşımlardaki güvenliklerine yönelik düşük bir gizlilik endişesi gösterdikleri belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, sosyal medya sitelerinde gizlilik ve güvenlik önlemlerinde birçok eksiklik ve sorun tespit edilmiştir. Bu sebeple, sorunların ana nedenleri belirlenmiş ve sosyal ağ sitelerinin gizlilik endişelerini ele almak için yapılması gereken değişiklikler önerilmiştir.

Yılmaz ve diğerleri (2016) tarafından yapılan araştırmada, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda görev yapan öğretmenlerin dijital veri güvenliği konusundaki farkındalık düzeylerini incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın verileri, Balıkesir ilindeki 29 farklı okulda çalışan 870 öğretmenden dijital veri güvenliği farkındalık ölçeği kullanılarak veri toplanmıştır. Elde edilen bulgular, öğretmenlerin dijital veri güvenliği konusunda oldukça yüksek bir farkındalığa sahip olduklarını göstermiştir. Farkındalık düzeylerinin cinsiyet, günlük bilgisayar kullanım süresi, günlük internet kullanım süresi ve farklı teknolojilere sahip olma durumu gibi faktörlere bağlı olarak değişmiştir. Ancak branşları, öğrenim kademesi, öğrenim durumu ve mesleki kıdemleri açısından farkındalık düzeyinde bir farklılık gözlenmemiştir.

Eroğlu (2018) tarafından yapılan araştırmada, Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nde öğrenim gören 151 öğrenciye 34 anket sorusu yöneltilmiş ve öğrencilerin dijital ortamlardaki kişisel veri ve mahremiyet algıları incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, öğrencilerin çoğunluğunun kişisel veri kavramını bildiği ve kimlik numarasının en çok bilinen kişisel veri olduğu görülmüştür. Öğrenciler ayrıca ad, soyad, iletişim bilgileri ve doğum tarihi gibi verilerin de kişisel veri kategorisine girdiğini dile getirmişlerdir. Öğrencilerin kişisel verilerin korunması ve özel hayatın gizliliği konularında bilgi edinme eğiliminde oldukları belirtilmiştir. Bunun yanı sıra sosyal medyada arkadaşlarının izni olmadan fotoğraflarını paylaştıklarında bu durumdan herhangi bir endişe duymadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
Sistemik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

öğrencilerin kişisel veri ve mahremiyet arasındaki ilişkiyi kuramadıkları ve bu durumun ileride sorun yaratabileceği belirtilmiştir.

Kayalı ve diğerleri (2019) tarafından yapılan araştırmada, dijital platformların ve mobil uygulamaların yaygınlaşmasıyla birlikte kullanıcıların mobil cihazlarında önemli kişisel verileri (banka hesap numaraları, biyometrik veriler vb.) sakladığı vurgulanmıştır. Bu nedenle bu çalışmada, popüler mobil uygulamaların kurulum sırasında talep ettiği izinler ele alınmış, gizlilik ve güvenlik politikalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Mobil uygulamaların genellikle konum, kamera, mikrofon, mesaj veya depolama gibi izinlere ihtiyaç duyduğundan ve kullanıcıdan onay alarak tam hizmet sunduklarından bahsedilmiştir. Mobil uygulamalarda normal, tehlikeli ve imza izinleri olmak üzere üç farklı izin türü bulunduğu fakat normal ve tehlikeli olanların daha çok ön planda olduğu belirtilmiştir. Normal izinlerin uygulamaların kendi verileri dışında mobil cihaz bünyesinde bulunan veri ve kaynaklara erişmek için kullanıldığı ve daha az risk taşıdığı ifade edilmiştir. Tehlikeli izinler ise mobil uygulamaların kullanıcının kişisel verilerini içeren bellek alanına veya kaynaklara erişmesine izin veren, kullanıcının depoladığı verileri ve diğer uygulamaların işleyişini etkileme potansiyeline sahip olan izinler olarak ifade edilmiştir. Bu tip izinlere onay verilmediği takdirde mobil cihazlar üzerinde herhangi bir işlem yapılmazken, onay verildiğinde kullanıcının depolama veya kişisel verilerine erişme yetkisine sahip olabileceklerini belirterek bu durumun kişisel veri güvenliği açısından tehlikelerine değinilmiştir.

Şerefoğlu Henkoğlu (2019) tarafından yürütülen çalışmada literatür analizi yöntemine başvurulmuştur. Bu çalışmada kişisel verilerin işlenmesi ve yapay zekâ uygulamalarının durumu kişisel veri güvenliği bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmada yapay zekanın kişiselleştirilmiş hizmet anlayışına göre bireylerden daha fazla veriye ihtiyaç duyduğu, verilerin sesli komut ya da yüz tanıma sistemlerin aracılığıyla toplanması sebebiyle kişisel verilerin korunmasını ve güvenliğini tehdit ettiği dile getirilmiştir; çünkü yapay zekâ modellerinin, kendi kendini öğretebilecek algoritmalara sahip olduğu ve bu durumun gerek gündelik gerekse dijital ortamlarda kişisel veri güvenliğini tehdit edebileceği belirtilmiştir. Yapay zekalar aldıkları verilerle daha fazla bilgi sahibi olabileceğinden dolayı, yapay zeka teknolojilerinde kişisel verilerin korunmasına dikkat çekilmiştir.

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
Sistemik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

Sur ve Goswami (2021) tarafından yürütülen çalışmada dijitalleşmeyle birlikte birçok uygulamanın üretildiği, bu uygulamalara erişimin tamamına yakınının ücretsiz erişime sahip olduğu, böylece bilgi sayısının arttığı ifade edilmiştir. Çalışmada, üretilen uygulamalardan biri olan WhatsApp ele alınmıştır. Bunun nedeni, WhatsApp'ın kişisel veri güvenliğini tehdit edebilecek durumlar içerdiğinin düşünülmesidir. Bu tehditlerin en büyüğü, WhatsApp'ta akan bilgilerin çoğunun şirketler ve bilgisayar korsanları tarafından kendi parasal faydaları için kullanılabilir olması endişesidir. Bu sebeple WhatsApp kullanımının Hindistan'da endişe taşıdığı belirtilmiştir. Bu çalışma ile Hindistan'daki veri akışının dijitalleşmesine yönelik farkındalıklar incelenmiş; kişisel veri güvenliği ve kişisel veri güvenliği yasaları ile ilgili durumlar ortaya konulmuştur. Çalışmanın sonuçları dijital suçların sadece WhatsApp özelinde değil tüm dijital platformlarda hızla arttığını ve daha da artacağını düşünüldüğünü, bu nedenle kişisel veri güvenliğine yönelik farkındalıkların az da olsa artmaya başladığını göstermektedir.

Mangku ve diğerleri (2021) tarafından yürütülen çalışmada BİT'in hızla gelişmesine atıfta bulunulmuş ve dijital platformların bireye yönelik birçok kişisel veriyi kullandığı, topladığı ve işlediği ifade edilmiştir. Bunun önüne geçebilmek adına kişisel veri güvenliğine yönelik konuların incelenmesinin önemli olduğu ifade edilmiştir. Literatür taraması şeklinde yürütülen bu çalışmada, Endonezya'da kişisel verilerin güvenliğini sağlamak için özel bir düzenleme bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda mevzuat düzenlemelerinin oluşturulması gerektiği önerilmiştir. Ayrıca kişisel verilerin korunmasının bireylerin dijital ortamlardaki hareketlerini belirleyen bir etmen olarak ifade edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ek olarak Endonezya'daki e-ticaret sektörünün gelişmesi nedeniyle kişisel veri güvenliği tehdidinin giderek arttığı ve bu duruma önlemler alınması gerektiği ifade edilmiştir.

Silaa ve diğerlerinin (2021) yürüttüğü araştırmada dijital platformlardaki hizmetlerin bireylerin bilgilerini ve davranışlarını arka planda veri madenciliği yöntemiyle topladığı belirtilmiştir. Bu durumun kullanıcıların dijital platformları kullanırken çelişkiye düşmelerine yol açtığı ifade edilmiştir. Bu nedenle, kullanıcıların kişisel verilerine yönelik gizlilik ve güvenlik önlemlerinin alınması gerektiği belirtilmiştir. Araştırmanın bulguları, veri koruma ve gizlilik bilinci, veri saklama, veri sahipliği ve kimlik hırsızlığı gibi konuları ele almak için uygun siber yasaların, politikaların ve düzenlemelerin olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda, Dörtlü Sarmal Modeli'ni destekleyen bir yasal çerçeve önerisi sunulmuştur. Bu öneri, BİT'lerin son

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
Sistemik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

kullanıcılarının önemli bir rol oynadığını ve kapsayıcı bir yaklaşımla kullanılması ve vatandaşların dijital ortamlarda kişisel verilerin gizlilik ve güvenlik konularında eğitilmeleri gerektiğine yöneliktir.

Civan Kemiksiz (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, dijital yerli ve dijital göçmen bireylerin kişisel veri güvenliği farkındalığını belirleme amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 229 katılımcıya anket uygulanmış ve veriler toplanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, hem dijital yerli bireylerin hem de dijital göçmenlerin kullandıkları dijital araçlarla ilgili veri güvenliği konusunda endişe duydukları ifade etmişlerdir. Dijital yerli katılımcıların veri ve bilgi güvenliği konusunda bilgi düzeyinin orta ve yetersiz olduğu, dijital göçmenlerin ise orta ve iyi düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, her yerde yaygınlaşan Wi-Fi ağına bağlanma durumunda dijital göçmenlerin şüpheyle yaklaşımından çekindikleri, dijital yerlilerin ise her Wi-Fi ağına bağlandıklarını ifade etmişlerdir. Parola kullanımında da dijital yerli bireylerin basit ve yaygın bilinen şifreleri tercih ettikleri ve üye oldukları tüm platformlarda benzer şifre kullandıkları belirtilirken, dijital göçmenlerin ise farklı ve daha güçlü şifreler tercih ettikleri vurgulanmıştır. Ek olarak olumsuz olarak ortaya çıkan sonuçların kişisel veri güvenliğini tehdit edebileceği üzerinde durulmuştur.

Çakmak Karapınar ve Daş (2023) tarafından yürütülen çalışmada bilgi güvenliğinin, dijitalleşen dünyada bireylerin ve kurumların koruması gereken önemli bir değer haline geldiği ve teknolojinin kötüye kullanımı ve risk farkındalığının eksikliğinin bilgilerin güvenliğini tehdit ettiği ifade edilmiştir. Dijital ortamlardaki sistemlerin ve fiziksel şartların güvenlik açısından iyileştirilmesinin önemli olduğuna fakat burada insan faktörünün unutulmaması gerektiğine değinilmiştir; çünkü bireylerin bilgi güvenliğinin farkında olması ve risklere karşı önlem alabilmesinin tehditleri en aza indireceği düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, Atatürk Üniversitesi Açık ve Uzaktan Öğrenme Fakültesi öğrencilerinin bilgi güvenliği farkındalıklarının ölçülmesi amaçlanmıştır. Bunun için 1173 öğrenciye çevrimiçi anket uygulanmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin bilgi güvenliği farkındalıklarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca yaş ve eğitim faktörlerinin de farkındalık düzeyinde etkili olduğu fakat diğer demografik ifadelerin herhangi bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Kurniawan ve diğerleri (2023) tarafından yürütülen çalışmada Endonezya'da öğrenim görmekte olan yükseköğretim öğrencilerinin sosyal medya platformlarındaki kişisel veri

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
Sistemik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

güvenliği konusundaki farkındalıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öğrencilere kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılmış ve çevrim içi anket uygulanmıştır. Öğrenciler aktif kullanıcılar (içerik oluşturucular) ve pasif kullanıcılar (sosyal medyayı eğlence amacıyla kullananlar) olarak iki grup altında toplanmıştır. Çalışma sonucuna göre pasif kullanıcıların kişisel veri güvenliği konusundaki farkındalıklarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu öğrencilerin güvenlik konusunda endişe duyduklarından, içerik oluşturmak yerine sosyal medyayı eğlence amaçlı kullandıkları ortaya çıkmıştır. Bu araştırma ayrıca bireylerin verilerini nasıl güven altına alabileceklerine yönelik önerileri ve sosyal medyadaki davranış durumlarını da barındırmaktadır.

Özkaya (2023) tarafından yürütülen çalışmada sosyal medya platformlarının her geçen gün daha da yoğun kullanıldığına dikkat çekilmiş ve bu durumun dijital ortamlarda kişisel veri güvenliğini tehdit altına aldığı belirtilmiştir. Bu tehditler arasında çocukları kandırmak, sömürü, şantaj, siber zorbalık, takip gibi eylemlerin yer aldığından bahsedilmiştir. Özellikle bu durumların dijital oyunlar aracılığıyla yoğun bir şekilde yaşandığından söz edilmiştir. Bu nedenle ailelerin ve öğretmenlerin bu noktada dikkatli olmaları gerektiği fakat sadece aileler ve öğretmenler ile bu durumun önüne geçilemeyeceği aktarılmıştır. Hukuki alanda bir kapsam belirlenmesi gerektiği ifade edilerek çocukların dijital platformlardaki kişisel veri güvenliğini korumak adına hukuki çerçeve çizilmesi gerektiği ve tedbirler alınması gerektiği belirtilmiştir.

Özerbaş ve diğerleri (2023) tarafından yürütülen çalışmada Kırgızistan'da öğrenim görmekte olan üniversite öğrencilerinin dijital veri güvenliği farkındalığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda betimsel tarama yöntemine başvurulmuştur. Araştırma 2021-2022 akademik yılının bahar dönemiyle ve Manas Üniversitesi öğrencileriyle sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda çalışmaya 312 öğrencinin katıldığı belirtilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre çalışmaya katılan öğrencilerin dijital veri güvenliği farkındalığı cinsiyete göre fark göstermemiştir. Fakat bu durumun yaş için geçerli olmadığı ve yaşa göre farklılık tespit edildiği belirtilmiştir. Oluşan farklılığın 18-21 yaş ile 25-27 yaş grupları arasında olduğu ortaya çıkmıştır. Fark 25-27 yaş grubundaki öğrenciler lehine bulunmuştur. Buna ek olarak ailelerin eğitim durumlarına göre de fark tespit edildiği görülmüştür. Anne babası üniversite mezunu olan öğrencilerin dijital veri güvenliği farkındalıkları, anne babası ilköğretim mezunu olan öğrencilere göre daha düşük çıkmıştır. Ayrıca öğrencilerin dijital cihazlara sahip olma durumları ve bunları

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
Sistematiik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

kullanma düzeyleri ile dijital okuryazarlık ve dijital veri güvenliği farkındalıklarının düzeyleri paralel gelişim göstermektedir.

Kılıç ve Öz (2023) tarafından yürütölen çalışmada görüşme tekniği kullanılmış ve 10 erkek, 10 kadın olmak üzere toplam 20 katılımcıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde katılımcıların dijital platformlar aracılığıyla alışveriş yaparken mahremiyet endişesi yaşayıp yaşamadıkları araştırılmıştır. Buna göre, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun dijital platformlar aracılığıyla alışveriş yaparken kişisel verilerinin alışveriş yaptıkları şirketlerde tutulmasından dolayı mahremiyet endişesi taşıdıkları ve çevrim içi alışveriş yaptıkları sitelerin/uygulamaların kişisel verilerini koruduklarını düşünmediklerini ifade edilmiştir. Ayrıca platformların bu verileri başkalarıyla paylaştıklarını düşündükleri için kişisel veri güvenliği noktasında endişe duyduğunu ifade eden katılımcılar bulunmaktadır. Ek olarak özellikle kredi kartı bilgisinin ele geçirilmesi yönünde büyük endişeler yaşandığı dile getirilmiştir.

4. SONUÇ

Dijital gelişmelerin yoğun olarak yaşandığı ve yaşanmaya devam edeceği bu dönemde kişisel verilerimizin güvenliği her geçen gün daha da önemli hale gelmektedir. Bu nedenle dijital ortamlarda kişisel veri güvenliğini tehdit eden ve güvenliği korumak için alınan önlemlere yönelik farkındalığa sahip olunması büyük önem taşımaktadır. Veri güvenliği ihlalleri, kötü niyetli yazılımlar, phishing saldırıları ve sosyal mühendislik faktörleri dijital ortamlarda kişisel veri güvenliğini tehdit eden faktörler olarak karşımıza çıkarken güçlü şifreler kullanma, iki faktörlü kimlik doğrulama, güvenlik yazılımları kullanma ve veri şifreleme gibi önlemler, kişisel verilerimizi güvende tutmamıza yardımcı olan bazı faktörlerdir. Ancak bahsi geçen önlemler yalnızca bireysel düzeyde alınan adımlarla sınırlı kalmamalıdır. Yasal düzenlemeler ile standartların geliştirilmesi ve uygulanması da kişisel veri güvenliğini korumak için büyük bir öneme sahiptir. Fakat bu yasal düzenlemelerin sadece yetişkinler veya kurumlar için değil, çocuklar için de hazırlanması gerektiği düşünölmektedir, çünkü çocukların eğitim öğretim süreçlerinden arta kalan zamanlarda internet ve diğer teknolojilerle iç içe bir yaşam sürdürdükleri bilinmektedir. Bu nedenle çocukların, yetişkinlerin ve kurumların kişisel verilerin korunması konusunda bilinçlenmeleri ve sürekli güncel kalmaları da son derece önemlidir; çünkü teknoloji hızla ilerlemekte ve yeni tehditler ile güvenlik zafiyetleri ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, kişisel veri güvenliği konusunda bilinçli olmak, güncel güvenlik uygulamalarını takip etmek ve bilgi

---

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
Sistemik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

---

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

---

güvenliği konusunda sürekli bir öğrenme süreci içinde olmak gerekmektedir. Gelecekte kişisel veri güvenliği konusundaki önem ve bilinçlenmenin daha da artması ve daha güçlü yasal düzenlemelerin ortaya çıkması beklenmektedir. Aynı zamanda, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte yeni güvenlik tehditlerinin ortaya çıkması muhtemeldir. Bu nedenle, kişisel veri güvenliğini korumak için sürekli olarak güncellemeler yapılması ve yeni güvenlik önlemlerinin benimsenmesi gerekmektedir.

Yapılan literatür taraması sonucunda, dijital ortamlarda kişisel veri güvenliği başlığı özelinde yapılan çalışma sayısının beklentilerin altında olduğu gözlemlenmiştir. Mevcut çalışmalar genellikle sosyal medya, mesajlaşma uygulamaları çevrim içi alışveriş ve hukuki boyut gibi belirli dijital ortam alt boyutlarına odaklanmaktadır. Bu çalışmalar da elbette değerli ve literatüre ciddi katkıda bulunmaktadır ancak dijital ortamların geniş kullanımı nedeniyle alt boyutların birbirleriyle ilişkisi veya farklı alt boyutların incelenmesine yönelik çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu tür araştırmalar, literatüre önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca, "ağaç yaşken eğilir" düşüncesiyle dijital yerli olarak ifade edilen grupların, dijital ortamlardaki kişisel veri güvenliği farkındalığına odaklanan çalışmaların yapılması da önerilmektedir. Bu şekilde, erken yaşta bilinçlenme ve doğru bilgiye erişim sağlanması, gelecek nesillerin dijital ortamlarda kişisel veri güvenliği konusunda daha bilinçli ve güvende olmaları hedeflenebilir. Bu öneriye ek olarak, modern hayatın vazgeçilmezi haline gelen akıllı cihazlarda bırakılan her kişisel verinin olumlu amaçlarla kullanıldığında hayatı ciddi ölçüde kolaylaştırdığı söylenebilir. Fakat unutulmamalıdır ki, özellikle reklam ve manipülasyon amaçlı kullanılacak olan bu verilerin, yapay zeka ve algoritmalar tarafından kötüye kullanılarak gizliliklerinin ihlal edilmesi mümkündür. Bu tip durumların yaşanmaması için güvenilir uygulamalar ve güçlü parolalarla kişisel verilerin mümkün olduğunca sıkı bir şekilde korunması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akca M A 2016. Sosyal Mühendislik İle Yapılan Saldırıların Doğal Dil İşleme Teknikleri İle Engellenmesine Yönelik Web Servis Geliştirilmesi. Selçuk Üniversitesi Mühendislik, Bilim Ve Teknoloji Dergisi, 4(2), 111—120.
- Berqnet 2019. <https://berqnet.com/blog/kvkk-nedir> (Erişim Tarihi: 03.06.2023).
- Bilimp 2023. <https://www.bilimp.com/kvkk-nedir> (Erişim Tarihi: 03.06.2023).
- Çetin H 2014. Kişisel Veri Güvenliği Ve Kullanıcıların Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi. Akdeniz İİBF Dergisi, 14(29), 86—105.
- Civan Kemiksiz R 2022. Büyük Veri Çağında Kişisel Veri Güvenliği Üzerine Bir Alan Araştırması: Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Güvenlik Algıları. Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 9(1), 64—91.
- Çivi G ve Çekiç N 2015. INTERSECT- Kullanıcı Kimlik Doğrulama ve Onaylama Sistemi. GİDB Dergi, (02), 47—52.
- Eroğlu Ş 2018. Dijital Yaşamda Mahremiyet (Gizlilik) Kavramı ve Kişisel Veriler: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Mahremiyet ve Kişisel Veri Algılarının Analizi. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 35(2), 130—153.
- Gürsel E ve Dügmeçi F 2018. Yapısal Anlamda Türkiye Kişisel Verileri Koruma Kurumu'na İlişkin Bir Değerlendirme. R&S - Research Studies Anatolia Journal, 1(2), 318—329.
- Hanley T ve Cutts L 2013. What is a systematic review? Counselling Psychology Review, 28(4), 3—6.
- Hızmalı M 2022. Üniversite Öğrencilerinin Dijital Veri Güvenliği Farkındalıklarının Dijital Vatandaşlık Bağlamında İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne.
- Kayalı N. Aydın F. Gedikli M. E. ve Saydam V 2019. Mobil Uygulamalarda Kişisel Verilerin İhlali Üzerine Bir Araştırma. In Bilgi Yönetimi ve Bilgi Güvenliği eBelge- eArşiv- eDevlet- Bulut Bilişim-Büyük Veri- Yapay Zekâ (483—502). Ankara Üniversitesi.

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
Sistemik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

Kılıç D ve Öz M 2023. Online Alışverişte Kişisel Verilerin Tüketici Mahremiyeti İle İlişkisi Üzerine Nitel Bir Çalışma. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25(1), 138—156.

Kline K 2018. <https://tr.godaddy.com/blog/guclu-sifre-olusturmak-icin-10-yontem/> (Erişim Tarihi: 04.06.2023).

Köksalan E 2022. Kişisel Veri Gizliliği ve Dijital Çağda Mahremiyet: Sesli Sanal Asistanlar (Yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Kuh Karyeli G ve Dağhan G 2020. Sayısal Ayak İzi Ders Tasarımının Öğrencilerin Sayısal Vatandaşlık Konusundaki Akademik Başarılarına Etkisi. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(1), 256—275.

Kurniawan Y Santoso S I Wibowo R R Anwar N Bhutkar G ve Halim E 2023. Analysis of Higher Education Students' Awareness in Indonesia on Personal Data Security in Social Media. Sustainability, 15(4), 3814.

KVKK 2023. <https://www.farkindaolguvendekal.org/bizden-haberler/secilmis-guncel-gelistmeler-18/> (Erişim Tarihi: 06.06.2023).

Mangku D G S Yuliartini N P R Suastika I N ve Wirawan G M A S (2021). The Personal Data Protection Of Internet Users In Indonesia. Journal Of Southwest Jiaotong University, 56(1), 202—209.

OECD 1980. <https://www.refworld.org/docid/3dde56854.html> (Erişim Tarihi: 13.06.2023).

Oğuz H 2013. Elektronik ortamda kişisel verilerin korunması, bazı ülke uygulamaları ve ülkemizdeki durum. Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 3(1), 1—38.

Öz M ve Kılıç D 2020. Kişisel Verilerin Çevrimiçi Mahremiyet ile İlişkisinin İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 22(39), 206—224.

Özerbaş M A Kızı A M ve Safi B N 2023. Kırgızistan'daki Üniversite Öğrencilerinin Dijital Veri Güvenliği Farkındalık Düzeyleri. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 21(1), 383—401.

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
Sistemik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

Özkan O 2020. Kişisel verilerin korunması (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özkaya P 2023. Dijital Dünyada Çevrimiçi Riskler, Bilişim Suçları ve Mağdur Çocuk. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, (53), 13—42.

Proya 2017. <https://www.proya.com.tr/blog/kisisel-verilerin-korunmasi-kanunu-kvkk-nedir-6698-sayili-kanun-hakkinda/> (Erişim Tarihi: 03.06.2023).

Resmi Gazete 2016. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160407-8.pdf> (Erişim Tarihi: 03.06.2023).

Scott G 2019. <https://tr.godaddy.com/blog/phishing-nedir-isletmenizi-nasil-koruyabilirsiniz/> (Erişim Tarihi: 04.06.2023).

Senthil Kumar N Saravanakumar K ve Deepa K 2016. On Privacy and Security in Social Media – A Comprehensive Study. Procedia Computer Science, 78, 114—119.

Şerefoğlu Henkoğlu H 2019. Yapay Zekâ Uygulamaları ve Kişisel Verilerin Korunması. In Bilgi Yönetimi ve Bilgi Güvenliği eBelge- eArşiv- eDevlet- Bulut Bilişim-Büyük Veri- Yapay Zekâ (171—195). Ankara Üniversitesi.

Silaa J Morolog M Gamundani A ve Bhunu-Shava F 2021. Towards User Online Security and Privacy Protection, IST-Africa 2021 Conference Proceedings'te sunulan bildiri.

Sur S ve Goswami K 2021. Digital Privacy: Case Study Analysis on Whatsapp Privacy Policy Changes. International Journal of Applied Science and Engineering, 9(2), 157—167.

Taş A ve Bülbül H İ 2021. Sosyal Medya Kullanıcılarının Dijital Ayak İzi Farkındalığı. Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi, 4(3), 205—216.

Tchakounté F Molengar D ve Ngossaha J M 2020. A Description Logic Ontology for Email Phishing. International Journal of Information Security Science, 9(1), 44—63.

TÜİK Kurumsal 2022. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587) (Erişim Tarihi: 03.06.2023).

Öğr. Gör. Soner ALTINTAŞ
Öğr. Gör. Fatma BARKUŞ
Sistemik Derlemeler ve Meta Analiz / Veri Güvenliği ve Korunması
Systematic Reviews and Meta Analysis / Data Security and Protection

---

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 07.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 14.06.2023

Turan H S 2017. <https://kisiselveri.com/50-soruda-kisisel-verilerin-korunmasi> (Erişim Tarihi: 03.06.2023).

Ural Uslan Y ve Değirmenci S 2023. Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü Işığında Türkiye’de Kişisel Verileri Koruma Kurumu. Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 10(1), 23—38.

Wood K 2020. <https://tr.godaddy.com/blog/iki-faktorlu-ya-da-iki-adimli-dogrulama-nedir/> (Erişim Tarihi: 03.06.2023).

Yılmaz E Şahin Y L ve Akbulut Y 2016. Öğretmenlerin Dijital Veri Güvenliği Farkındalığı. Sakarya University Journal of Education, 6(2), 26—45.

Yılmaz Soylu M Demiröz S ve Akkoyunlu B 2021. Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Ayak İzi Farkındalıkları ve Yaşantılarının İncelenmesi. Journal of Computer and Education Research, 9(17), 177—198.

Yücedağ N 2019. Kişisel verilerin korunması kanunu kapsamında genel ilkeler. Kişisel Verileri Koruma Dergisi, 1(1), 47—63.

Öğr. Gör. Belemir ŞENGÜL
Gökhan MURAT
Derleme / Refah Ekonomisi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku
Review / Welfare Economics, Labour and Social Security Law

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 20.06.2023

MUHAFAZAKÂR REFAH REJİMİ KAPSAMINDA ALMAN SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN DÖNÜŞÜMÜ

Belemir ŞENGÜL¹

Gökhan MURAT²

ÖZ

Sosyal düzen vurgusunun ön plana çıktığı, karşılaşılan sosyal sorunlarda aile, dini kuruluşlar ve vakıfların aracı rol üstlendiği muhafazakâr refah rejimi anlayışının, Almanya özelinde dönüşüm gösterdiği görülmektedir. Teorik açıdan bakıldığında bu refah rejimi kapsamında devletin rolleri sınırlı ve az düzeyde müdahalecidir. Devletin temel görevi var olan hiyerarşik düzeni sağlaması ve korumasıdır. Ancak küreselleşme ile başlayan ve günümüze kadar devam eden süreçte gerek toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesi gerekse demografik değişimler muhafazakâr refah rejimi modelini de dönüşüme zorlamıştır. Bu noktadan hareketle çalışma kapsamında muhafazakâr refah rejimi anlayışının Almanya özelinde yaşadığı değişim ve dönüşümün ele alınması amaçlanmıştır. Bu amaç paralelinde yapılan değerlendirmeler neticesinde devletin toplumsal anlamda yaşanan değişim ve dönüşümlere uyum sağlama amacıyla; sosyal yardım ve hizmetler, kadın istihdamına yönelik işgücü piyasalarına müdahale ve emeklilik üzerinden yapmış olduğu düzenlemeler ile sorumluluğunu artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Refah devleti, muhafazakâr rejim, sosyal güvenlik

Jel Sınıflandırma Kodları: H55, J14, J16

TRANSFORMATION OF THE GERMAN SOCIAL SECURITY SYSTEM UNDER THE CONSERVATIVE WELLNESS REGIME ABSTRACT

The conservative welfare regime understanding, in which the emphasis on social order comes to the fore and the family, religious organizations and foundations play an intermediary role in the social problems encountered, seems to have transformed in Germany. The role of the state in this welfare regime is limited and minimally intrusive. The main duty of the state is to provide and protect the existing hierarchical order. However, in the process that started with globalization and continues until today, both the changes in gender roles and demographic changes forced the conservative welfare regime model to transform. From this point of view, it is aimed to deal with the change and transformation of the conservative welfare regime understanding in Germany within the scope of the study. As a result of the evaluations made in parallel with this purpose, in order to adapt the state to the social changes and transformations; It has been concluded that it has increased its responsibility with the arrangements it has made on social assistance and services, intervention in the labor market for women's employment and retirement.

Keywords: Welfare state, conservative regime, social security

JEL Classification Codes: H55, J14, J16

¹ Öğretim Görevlisi, Kırklareli Üniversitesi, Lüleburgaz Meslek Yüksekokulu, Sosyal Güvenlik Programı, belemirsengul@klu.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-2223-2393

² Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, gokhan.murat@ogr.iu.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-0001-6400

1. GİRİŞ

Refah devleti; bireylere veya ailelere asgari düzeyde bir gelir güvencesi sağlayan, bireylerin karşılaşabilecekleri hastalık, sakatlık, yaşlılık, işsizlik vb. sosyal riskler ile mücadele etmeleri konusunda onlara yardımcı olan sosyal refah hizmeti sağlayan hükümetin varlığını ifade etmektedir. Tarihsel süreç içerisinde ülkelerin ekonomik, politik, kültürel vb. durumlarına göre benimsemiş olduğu birbirinden farklı refah rejimi modelleri söz konusudur. Ülkelerin sahip olduğu refah rejimi türünün karakteristik özellikleri de politika yapıcıların düzenlemelerini büyük ölçüde şekillendirmektedir.

Bu çalışma kapsamında, Gosta Esping-Andersen'e ait refah devleti tipolojilerinden biri olan muhafazakâr refah rejimi üzerinde durulmaktadır. Öncelikle muhafazakâr refah rejimi, muhafazakârlık ideolojisi temeli üzerine kurulu olduğundan, bu ideolojinin ortaya çıkış sürecinden ve teorik değerlerinden söz edilmiştir. Bu noktadan hareketle, muhafazakâr refah rejiminin kavramsal çerçevesinden bahsedilerek konunun pekiştirilmesi amacıyla bu rejim türünün genel özelliklerinden söz edilmiştir. Ayrıca muhafazakâr refah rejimi "Bismarck Sosyal Sigorta Modeli" ile yakından ilişkili olduğundan, bu model hakkında temel bilgiler verilmiştir. Daha sonra, muhafazakâr refah rejimi demografik bir faktör olan cinsiyet açısından da değerlendirilmiştir. Gosta Esping-Andersen'in refah devleti sınıflandırmasında Almanya'nın muhafazakâr refah rejiminin değerlendirmede temel alınan bir örnek olduğu görülmektedir. Bu çalışma kapsamında da değerlendirmeler Almanya özelinde yapılmaktadır. Muhafazakâr refah rejimi kapsamında sosyal güvenlik sisteminin değişim ve dönüşümünü incelenmeden önce, Alman sosyal güvenlik sistemi hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Bu çalışmada muhafazakâr refah rejiminin değişimi ve dönüşümü Almanya özelinde "kadınlar ve yaşlılar" üzerinden incelenmektedir. Bu kapsamda Almanya'daki aile, kadın ve çocuk—ebeveyn izni, babalık izni, çocuk yardımı, çocuk parası, analık yardımı, bakım hizmetleri—odaklı geliştirilen sosyal güvenlik düzenlemelerinden söz edilmektedir. Bu kısımda ayrıca, zaman içerisinde geliştirilen ve uygulanan sosyal güvenlik önlemlerinin değişimini ve dönüşümünü anlayabilmek adına 1990–2022 yılları arasında Almanya'da kadınların işgücüne katılım oranı ve istihdam oranı ile 2010–2022 yılları arasında Almanya'da yaşlıların istihdam oranının seyri de incelenmektedir. Son olarak, yaşanan demografik gelişmelere paralel olarak Alman sosyal güvenlik sisteminde yaşlılığa yönelik bakım sigortası ve emeklilik reformlarının altında yatan

sebeplerden bahsedilerek zaman içerisinde var olan muhafazakâr refah rejimi anlayışının değişimi ve dönüşümü analiz edilmektedir.

2. MUHAFAZAKÂRLIK İDEOLOJİSİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TEORİK DEĞERLERİ

Muhafazakârlık eski toplumlarda kullanılan, temeli Latince *conservare* kelimesinden türetilen ve muhafaza etme anlamına gelen bir kelime olarak bilinmektedir. Siyasi açıdan ele alındığında, her ne kadar kimi yazarlarca modern bir hareket olarak değerlendirilse de, tarihsel süreçte köklerinin Aristo'ya kadar dayandığı görülmektedir. Bu dönemde muhafazakârlık terimi; yasaları ve beraberinde toplumda ön plana çıkmış bazı grupları koruma anlamında kullanılmıştır. Muhafazakârlık kavramının günümüze yansması ise Fransız literatürü ile gerçekleşmiş; özellikle Fransız Devrimi ile gelişim göstermiştir. Süreç kapsamında Napolyon politikalarında yaşanan başarısızlık, devrim öncesindeki siyasi inanç ve değerleri yeniden canlandırma arzusunu ön plana çıkarmış, muhafazakârlık kavramının adalet ve medeniyet ilkeleri üzerinden yeniden gelişmesine yol açmıştır (Akkaş 2003, 242).

Muhafazakârlık Batı siyasal, toplumsal düşünce tarihinin ortaya çıkardığı ve günümüzde halen etkisini sürdüren önemli bir siyasi akım ve ideolojilerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu ideolojide bireysel özgürlük geri planda kalmakta; aile, cemaat ve toplum önem kazanmakta ve hiyerarşik düzene vurgu yapılmaktadır. Muhafazakârlar ayrıca, Fransız Devrimi ve Aydınlanma hareketlerinin Kiliseyi kendi çıkarlarına göre kullandığını iddia etmektedir. Din ve inanç en önemli unsurlardan biri olarak görülmektedir. Bundan dolayı muhafazakârlık, modernite ile aynı çerçevede değerlendirilmemektedir. Bir başka ifadeyle modernite yeni olana atıfta bulunmayı; muhafazakârlık ise toplumu ve geleneklerini ön plana çıkarmayı ifade etmektedir (Öztürk 2014, 622). Muhafazakârlık ideolojisinin daha detaylı ele alınması ve yorumlanması adına içerdiği bazı kavramlar ön plana çıkarken, bu kavramların teorik değerler çerçevesinde değerlendirilmesi de önem arz etmektedir.

- **Gelenek:** Muhafazakâr ideolojisinin temel teması, bir toplumda çok eskide kalan kültürel kalıntı ve alışkanlıkların saygın bir öge haline getirilip, kuşaktan kuşağa aktarılma esasına dayandırılmasıdır. Gelenek, esasen devamlılıkla ilişkilendirilmekte ve muhafazakâr anlayışın savunuculuğunu yapmaktadır. Muhafazakârlara göre adalet, özgürlük ve toplumsal düzen, süregelen toplumsal tecrübeler ve gösterilen fedakârlıklar sonucu oluşmuştur. Dolayısıyla insanların ve beraberinde oluşturdukları

toplumların huzur içerisinde yaşamalarını sağlayan en eski ve önem arz eden tema gelenek olarak kabul edilmektedir (Kırk 2008, 245).

- **Pragmatizm:** Muhafazakâr anlayışta pragmatizm, gelenek ile birbirini sürekli beslemektedir; çünkü gelenekler süregelen zaman diliminde pratik işlevlerin kurumsallaşmış hali olurken, pragmatizm temel muhafazakarlık ideolojilerine bağlı olarak ortaya çıkan sorunu kaldırma görevini üstlenmektedir (Şeyhanlıoğlu 2011, 89).
- **Hiyerarşi:** Muhafazakâr düşünce sistemi içerisinde bireylerin sosyal konum ve statülerinin önemi sürekli olarak vurgulamaktadır. Aileden devlete kadar hiyerarşiye olan bağlılık, devlete duyulan saygı oldukça önem arz etmektedir. Bunun temeli ise inanç ve devamlılığa dayandırılmaktadır. Burke de hiyerarşiyi ‘bireyden aileye, aileden cemaate, cemaatten cemiyete ve buradan da Tanrı’ya ulaşan hiyerarşi zinciri’ olarak ele almakta ve muhafazakâr anlayışın temel değerlerinden biri olarak değerlendirmektedir (Nisbet 2007, 94).
- **Otorite:** Muhafazakârlık anlayışının temel teorik değerlerindedir. Bu teorik değerde devlete saygı da oldukça yüksektir. Otoritenin olmadığı veya eksik kaldığı toplumlarda istikrar sekteye uğrayabileceği gibi, toplumsal ahlak kavramı da zarar görebilmektedir. Dolayısıyla muhafazakâr anlayışın gelişim gösterdiği toplumlarda devlet ve ahlak iç içe geçmiş kavramlardır. Bu noktada Hobbes otoriteye vurgu yapmakta, kanunların ve ahlâkın kaynağının güçlü bir devlet olduğunu ifade etmektedir. Ancak, devlete çizilen rolün mutlak olmadığı, yeri geldiğinde de sınırlandırılması gerektiğini de vurgulamaktadır (Çaha 2001, 108–109).

3. MUHAFAZAKÂR REFAH REJİMİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE TEMEL ÖZELLİKLERİ

“Kıta Avrupası Modeli”, “Bismarck Ülkeleri Modeli”, “Kurumsal Refah Modeli” ve “Hristiyan Demokrat Refah Modeli” gibi farklı kavramlarla adlandırılan muhafazakâr refah rejimi; piyasa etkinliğini azaltan, devletin dengeleyici rolünü ve aileyi ön plana çıkararak bir anlayış çerçevesinde gelişim göstermiştir. Liberal yaklaşım izlerinin silindiği, geleneksel anlayışın muhafaza edildiği bu yapıda, ailenin refah modeli kapsamında merkeze oturtulduğu görülmektedir. Ayrıca sosyal hak ve statüye bağlı olarak gelir dağılımında da farklılık yaşanan bu sistemde, otorite ve hiyerarşi ön plana çıkarılmaktadır. Bu rejimi benimseyen devletlerde aile ve din temelli bir anlayışın sosyal politikaları belirlemede aktif rol üstlendikleri

---

Öğr. Gör. Belemir ŞENGÜL
Gökhan MURAT
Derleme / Refah Ekonomisi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku
Review / Welfare Economics, Labour and Social Security Law

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 20.06.2023

---

görülmektedir (Murat 2020, 11–12).

Muhafazakâr refah modeli anlayışında; var olan diğer riskler karşısında aile ve din temelli desteğin yanında asgari ücret uygulamaları, emekli maaşları gibi kalıcı katkı sağlayan çeşitli programların eklendiği ve toplumdaki dezavantajlı gruplar için sosyal koruma politikalarının ön plana çıkarıldığı gözlemlenmektedir (Esping-Andersen 2002, 17). Bu refah rejimi dâhilindeki politikaların ağırlıklı olarak Almanya, Avusturya ve İtalya gibi ülkelerde uygulandığı ve özellikle Almanya'nın muhafazakâr refah rejimlerini değerlendirmede temel alınan bir örnek ülke olarak dikkat çektiği görülmektedir (Pierson 1998, 778–779). Diğer taraftan bu refah rejimi korporatist yapıdadır. Bu yapıda dini kurumların bakış açıları önemlidir. Korporatist yapılara herkesin kabul edilmesi beklenemez ve statü üyeliğine göre sınıflanma vardır. Bu açıdan bakıldığında Hristiyan Demokrat düşüncesi ile muhafazakârlık yakından ilgilidir. Muhafazakârlar gibi, Hristiyan Demokratlar da düzene güçlü bir şekilde vurgu yapmaktadır. Ancak buradaki vurgu toplumsal düzenin devlet eyleminden ziyade, ahlaki kısıtlamalarla sağlanmasıdır. Bu ahlaki kısıtlamalar da temel olarak Avrupa'da Katolik öğretinin etkisini yansıtmaktadır. Katolik sosyal öğreti temelde, gerek devlet sınırlarını gerekse aile ve toplumdaki bireylerin sorumluluklarını vurgulamaktadır (Spicker 2020).

Muhafazakâr refah rejiminin temel özellikleri ele alındığında öncelikle sosyal düzenin önemine vurgu yapılmaktadır. Refah ikincil bir öneme sahipken; aile, ulus ve iş gibi değerlere vurgu yapılarak, refah üzerinden sınırlamalar getirilmektedir (Spicker 2020). Muhafazakâr refah rejimi ayrıca sektörel, mesleki ve diğer grupların geleneksel hiyerarşi düzenini destekleyen, özellikle orta sınıfın devlete yoğun bir biçimde bağlı olduğu bir sistemdir. Andersen, üç farklı muhafazakâr yaklaşım üzerinde durmaktadır. İlk olarak koruyucu ve kayırmacılık anlayışına uygun feodal toplumlar, ortak bir yaşama geçmişlerdir. İkincisi sosyal kurumlarca sağlanan korporatist refahtır. Bu tarz bir refah kilise ile yapılır ve kiliseye bağlılık ödülü olarak yapılan koruma ve yardımlara karşılık gelmektedir. Sonuncusu ise devletçi muhafazakâr yapı anlayışıdır. Bu anlayışa göre, devletin kapsayıcı koruma politikalarını sağlamak yerine ataerkil bir otoriteye sahip olması gerekmektedir. Bu hususta devlerin rolü toplumun uyması gereken kural ve zorunlulukların sınırlarını çizmektir. Muhafazakâr yaklaşımda, devlet en az düzeyde müdahalecidir ve asıl amacı hiyerarşik düzeni sağlamak ve sürdürmektir. Feodalizm, kayırmacılık, paternalizm ve devletçilik, muhafazakâr rejimlerin kurumsallaşmış özellikleri olarak

sıralanmaktadır (Offe 1991, 1556). Meyer ve Hinchman, muhafazakâr refah rejiminin sahip olduğu temel özellikleri şu şekilde ifade etmektedir (2015, 254–255):

- Bu rejim türünde meslek ve statü gruplarını merkeze alan, istihdama dayalı sosyal sigorta yapısı mevcuttur.
- Refah devleti temelde ücrete dayalı sosyal sigorta sistemine katkı paylarının ödenmesiyle finanse edilmektedir.
- Eğitim ve sağlık haricinde, düşük gelirli bireylere asgari düzeyde yardım edilmektedir. Üçüncü sektör³ ve özel sektör işverenlerinin bu açığı kapatmaları beklenmektedir.
- Aile politikası erkek aile reisi modeline uygundur ve kadınların istihdam oranı erkeklere kıyasla düşüktür.

Muhafazakâr refah rejiminin diğer özellikleri ele alındığında, rejimin sigorta sistemi temeline dayandığı görülmektedir. Piyasayla ilişki, liberal refah rejimine kıyasla daha az düzeydedir, bireylere sağlanan yardımlar açısından aşamalı bir süreç söz konusudur ve gelirin yeniden dağıtımı çok etkin değildir. Bu rejimde, statü ve sınıf farklılıklarına göre sosyal haklar sağlanmaktadır ve piyasa bu haklarının sağlayıcısı konumunda değildir. Devlet, sadece aile ve kilisenin sağlayamadığı refah hizmetlerini üstlenmekte ve bundan dolayı da telafi edici nitelik taşımaktadır. Son olarak finansal refah hizmetleri, vergiye kıyasla sosyal sigorta ilkesine dayanmaktadır (Özaydın ve Karaman 2020, 184).

Muhafazakâr rejimlerde, geleneksel aile yapısının korunmasına büyük önem verilmekte, bundan dolayı aile refah rejiminin merkezine oturtulmaktadır. Kadın istihdamının ve kadınların iş bulmalarının teşvik edilmesine yönelik düzenlemeler oldukça azdır. Dolayısıyla kadınların istihdam seviyesi ve işgücüne katılım oranı da oldukça düşüktür. Bu rejimi benimseyen ülkelerde sosyal sorunların çözümü, çalışma hakkının öne çıkartılmasından çok, sosyal güvenlik sisteminin geliştirilmesine dayanmaktadır. Devlet çeşitli nedenlerden dolayı gelir kaybı yaşayan bireylere yeni istihdam fırsatları sunmak yerine, telafi edici yardımlarda bulunmaktadır (Özmen 2017a, 92).

³ **Üçüncü sektör** Kamu kurumları ve belediyeler faaliyet alanı olarak birinci sektörü; kar amacı güden özel sektör kuruluşları ikinci sektörü meydana getirir. Üçüncü sektör gönüllülük esasına dayanan, kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşlarından oluşur (dernekciler.com, 19.06.2023)

Öğr. Gör. Belemir ŞENGÜL
Gökhan MURAT
Derleme / Refah Ekonomisi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku
Review / Welfare Economics, Labour and Social Security Law

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 20.06.2023

Muhafazakâr görüşe sahip ülkelerde sosyal devlete bakışın çok olumlu olmadığı bilinmektedir. Bunun altında yatan temel sebep, refah devletinin toplumu bir arada tutan ve temel geleneklerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan aile yapısının değişmesine yol açmasıdır. Bir diğer sebep ise refah devletinin kilisenin, farklı dini kuruluşların ve yerel yönetimlerin etkinliğini yitirmesine neden olmasıdır. Bu görüşün savunucularına göre refah devletinin büyümesi, aile yapısının parçalanması ile doğrudan ilişkilidir. Kilise ve aile gibi kurumların yerine devletin sosyal yardım hizmetleri sunmasıyla beraber, bu tarz hizmetler bir hak olarak görülme ve devletten beklenmeye başlanmıştır. Refah devleti kapsamında yapılan bu yardımların genişlemesinin ise, eşlerin boşanmaları, aile reisinin sorumluluklarını yerine getirmemesi, yalnız yaşayan ebeveynlerin çoğalması gibi durumlara neden olduğu iddia edilmektedir (Özdemir 2010, 247). Muhafazakâr refah rejimi ideolojisi çerçevesinde burada ifade edilmek istenen olgu, sosyal devlet ilkesi gereği aileye yapılacak olan refah temelli yardımların aile ilişkileri açısından olumsuz sonuçlar doğurabileceği düşüncesidir.

4. BİSMARCK MODELİ

20. yüzyılda Avrupa’da sosyal güvenliğe yönelik iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi sosyal sigorta kapsamında Bismarck; diğeri gelirin yeniden dağılımı olarak Beveridge görüşüdür. 19. yüzyılın ikinci yarısında, çalışanlar için sosyal sigorta sağlamayı hedefleyen *Sigorta Görüşü* Otto von Bismarck⁴ tarafından geliştirilmiştir. Bismarck Modelinin özünü, çalışma esasına dayalı olarak sosyal sigorta sistemine dahil olma durumu oluşturmakta, dolayısıyla sigortalı çalışanlara odaklanmaktadır. Sistemin temel finans kaynağı, ödenen sosyal sigorta primleridir. Buna karşılık Lord Beveridge⁵ ise *Gelirin Yeniden Dağılımı* görüşünü geliştirmiştir. Bu modelde sosyal güvenlik, belirli bir işi yapma koşuluna bağlı olmaksızın, bir

⁴ **Otto von Bismarck** Deutsches Reich/Eski Almanya Şansölyesi. 1815’te Prusya Krallığında doğmuş, Berlin’de lise eğitimini tamamlamış, Göttingen Üniversitesinde hukuk okumuştur. 1847 siyasete geçmiş, Parlamenteoya seçilmiştir. Parlamenteoda sağ muhafazakârların desteğini kazanan Bismarck, Almanya’yı küçük prensliklerden çıkarıp en büyük askeri güçlerden biri haline getirmiştir. Şansölye olarak 1883–1889 yılları arasında dünyanın ilk sosyal güvenlik hareketini başlatan isim olarak dikkat çekmiştir. Hareketin ortaya çıkmasında, artan sosyal güvenlik ihtiyacının geniş toplum kesimleri tarafından karşılanamaması etkili olmuş, devlet müdahalesinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Kolb 2021).

⁵ **William Beveridge** II. Dünya Savaşı sırasında İngiltere’de Beveridge Planı adlı yeni bir sosyal güvenlik anlayışı geliştirmiştir. Anlayışın temeli ‘prim öde ve karşılık gör’ ilkesinden ziyade, toplumu oluşturan tüm bireylerin faydalanabileceği bir anlayışın temsil edilmesine dayanmaktadır. Finansın vergilerle karşılandığı ve karşılıksızlık ilkesine dayanan sistem, sosyal güvenlik sisteminde ikinci ayak olarak bilinen kamu sosyal güvenlik harcamalarının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Tokol ve Alper 2017).

Öğr. Gör. Belemir ŞENGÜL
Gökhan MURAT
Derleme / Refah Ekonomisi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku
Review / Welfare Economics, Labour and Social Security Law

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 20.06.2023

ülkede yaşayan tüm vatandaşları kapsama esasına dayanmaktadır (Şenkal 2017, 238–239). Bismarck modelinin, Beveridge modelinden ayrılan bir diğer yanı ortaya çıkış amacıdır. Bismarck'ın sigorta kapsamındaki sosyal güvenlik politikasını geliştirmekteki amacı, ortaya çıkan sosyalist hareketlere karşı geleneksel yollarla mücadele etmek ve sosyal politika alanında reform gerçekleştirmektir. Söz konusu hedef, sosyalist hareketin yayılımını kırmaktır. Bu amaçlar doğrultusunda geliştirilen model; başlangıçta ücret seviyesi, belirlenen miktarın altında kalan sanayi işçilerini kapsarken, daha sonra tüm çalışanları kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Model kapsamına 1883'te hastalık sigortası, 1884'te iş kazası sigortası, 1889'da sakatlık ve yaşlılık sigortalıları dâhil edilmiş, sigortalıların kapsam alanı genişletilmeye çalışılmıştır (Özmen 2017b, 603).

Bismarck modeli Almanya, Fransa ve Türkiye'de geçerliliğini koruyan bir modeldir. Bu modelde, sosyal koruma, ağırlıklı olarak çalışmaya dayalı şekilde finanse edilmektedir. Bireyler, herhangi bir işte çalışmaları durumunda sosyal hukuk bakımından güvence altına alınmaktadır. Modelin finansmanı, sosyal sigorta kapsamında bireylerin ödemiş oldukları sigorta primleri ile sağlanmaktadır. Diğer bir ifade ile karşılıklılık ilkesine dayanan bir yapılanma söz konusudur. Dolayısıyla sosyal güvenlik açısından tüm nüfusu kapsayan bir model değildir. Bismarck modeli sosyal sigorta primleri, ücretle bağlantılı ödenen ödenekler ile yakından ilişkili olduğundan özel sigorta anlayışı ile özdeşleşmektedir (Durdu 2009, 46).

5. MUHAFAZAKÂR REFAH REJİMİ VE CİNSİYET

Literatürde cinsiyete dayalı olarak refah devletlerini sınıflandırmaya çalışan birçok araştırma vardır. Muhafazakâr rejim ile en çok örtüşen sınıflandırma Jane Lewis'e (1992) aittir. Lewis, toplumsal cinsiyet rollerini 'Ekmeği Kazanan Erkek Aile Reisi Modeli' (Male-Breadwinner Model) kapsamında açıklamaktadır. *Breadwinner* terimi ailedeki diğer bireylerin geçimini sağlamak için para kazanan kişi anlamına gelmektedir. Birçok sosyal sınıflandırmada ise 'erkek' anlamında kullanılmaktadır. Bu modelde sosyal politikalar, cinsiyet ayırımına dayanan 'ekmek kazanan erkek' ve 'ev işleri yapan kadın' şeklinde biçimlenmektedir. Sonrasında, kadınların yalnızca ev işlerinden sorumlu olmadığı, erkekle birlikte para kazandığı—çifte kazanç—ve bakım sorumluluklarını erkekle paylaştığı bir modele doğru farklılaşmıştır (Lewis 1992).

Cinsiyete dayalı olarak yapılan refah devleti sınıflandırmalarından bir diğeri Orloff'a aittir.

Öğr. Gör. Belemir ŞENGÜL
Gökhan MURAT
Derleme / Refah Ekonomisi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku
Review / Welfare Economics, Labour and Social Security Law

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 20.06.2023

Orloff⁶, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermede refah devletinin üstlenmesi gereken rollere vurgu yapmaktadır. Refah devletinin bu eşitsizliği gidermedeki rolü, kadının ev içi sorumluluklarının paylaşılmasına ilişkin yapılması gereken müdahaleler olarak tanımlanmaktadır. Ailelerin yaşam koşullarına yapılacak olan bu müdahalelerin cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi konusunda önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Orloff ayrıca, kadınların toplumsal konumlarındaki yerlerini piyasa-devlet-aile üçgeni içerisinde incelemektedir. Elde ettiği sonuç; muhafazakâr refah rejiminin kadınlar üzerinde adaletsiz bir durum yarattığı, özellikle işgücü piyasalarında eşitsiz durumu pekiştirdiği yönündedir. Bunun sebebi erkeklerin ücretli bir iş karşılığında çalışması desteklenirken, kadınların çalışma olanaklarına erişiminin kısıtlı olması ve genellikle bakım hizmetleri ile ilişkilendirilmesidir (Özaydın 2013, 56). Ayrıca muhafazakâr rejim, geleneksel aile yapısının bütünlüğüne büyük önem verdiği için; devlet, açık veya örtülü biçimde aile temelli sosyal politika anlayışını benimsemekte ve aile, refah rejiminin merkezinde yer almaktadır. Sosyal riskler aileyi etkileyen riskler olarak ele alınmaktadır. Bundan dolayı devlet ve piyasanın sosyal risk durumunda sağlayacak oldukları refah imkânları, ailenin başarısızlığı söz konusu olduğunda devreye girecek şekilde yapılandırılmaktadır. Aile yardımları da anneliği özendirici nitelikte olup, ev hanımlığını teşvik etmektedir. Yine bu rejimde çocuk bakım imkânları sınırlı olmakla birlikte, hizmet sektöründe kadınların istihdamının artırılması oldukça zayıf bir biçimde desteklenmektedir. Bu çerçevede kadınların işgücüne katılım oranı da düşebilmektedir (Gümüş 2020, 107).

Muhafazakâr rejim kapsamında kadınların maddi olarak eşlerine bağımlı olması gerektiği görüşü hâkimdir. Bu görüşten dolayı da az sayıda kadın çalışma hayatına dahil olmaktadır. Bu rejimde; geleneksel aile yapısından ötürü, erkeğin çalışması, kadının ise evde kalması, böylelikle de aile istikrarının sağlanması oldukça önemlidir. Ayrıca, erkeğin çalışarak aile reisi olduğu, kadının ise ev işlerini yürütmede önemli bir rol oynadığı aile yapısını vurgulamaktadır. Bununla birlikte sağlanan sosyal haklar istihdama katılma ile yakından ilişkilidir. Kadınların işgücü piyasasına katılmasına yönelik teşvikler ve çabalar da oldukça az ve yetersiz düzeydedir. Dolayısıyla bu durum kadınların sosyal haklardan sadece eş statüsünde yararlanmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı muhafazakâr rejimlerin, geleneksel aile içi cinsiyet rollerini temel

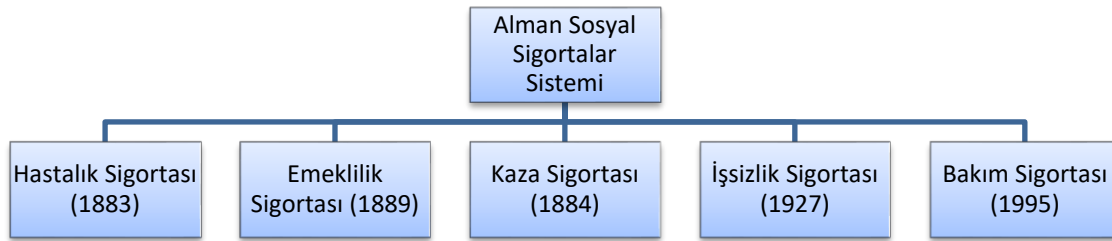
⁶ Ann Shola Orloff (1953-), Karşılaştırmalı-Tarihsel Sosyoloji, Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Eşitsizlikler, Sosyolojik Teori ve Siyaset Sosyolojisi alanlarında uzmanlaşmış Amerikalı sosyologdur (wikipedia.org, 19.06.2023).

alan refah politikalarını benimsediğini söylemek mümkündür (Ülgen ve Özalp 2017, 642).

6. ALMAN SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ: GENEL BİR ÇERÇEVE

Alman Anayasasının 20. Maddesi birinci cümlesine göre Almanya Federal Cumhuriyeti demokratik ve sosyal bir federal devlettir. Sosyal sigortalar sisteminin dünyada ilk defa uygulandığı yer olan Almanya’da, herkes için refah ve sosyal adalet ilkesi çerçevesinde sosyal politika temeli oluşturmaya çalışılmıştır. Nazi dönemi hariç benimsenmiş olan bu anlayışın temelinde, kapsayıcı bir sosyal güvenlik ağı oluşturulabilmek ve değişen koşullara uyum sağlayabilmek için yasal düzenlemelerin oluşturulması yatmaktadır. Alman sosyal güvenlik sistemine ilişkin oluşturulan temel yasalar, Sosyal Kanun Kitabı’nda (Sozialgesetzbuch⁷) toplanmıştır. Buradaki amaç; sosyal hizmetlerin çakışmasını engellemek, sosyal yasa kaynaklı hak ve ödevlerin uygun koşullarda takip edilmesini sağlamak, dolayısıyla sosyal güvenliğin kusursuz bir şekilde uygulanmasına olanak sağlamaktır (Bayrambey 2017, 49).

Alman sosyal güvenlik sistemini; sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler oluşturmaktadır. Almanya’da sosyal güvenlik sisteminin temelini ise nüfusun yaklaşık %90’ını kapsayan sosyal sigortalar sistemi oluşturmaktadır. Devlet tarafından yürütülen sosyal sigortalar sistemi zorunluluk esasına dayanmaktadır. Sosyal sigortalar hastalık, emeklilik, kaza, işsizlik ve bakım sigortası olmak üzere beş koldan oluşmaktadır. Bu sigorta kollarının finansmanı işçi ve işveren tarafından alınan primlerle karşılanmaktadır (Koçer 2014, 22–24).

Şekil 1. Alman Sosyal Sigortalar Sistemi

Kaynak: Koçer Ş 2014. Almanya Federal Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sistem İçerisinde Sosyal Sigorta Uygulamaları, Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.

⁷ **Sozialgesetzbuch** Almanya’daki en önemli sosyal yasaları derlemekte ve ‘sosyal adalet ve sosyal güvenliği sağlamak için sosyal faydaları şekillendirmeyi’ amaçlamaktadır. 1970’lerin başında başlayan kodifikasyon, yasama organı tarafından kademeli olarak uygulanmaktadır (aok-bv.de/lexikon/, 20.6.2023).

Modern ve kurumsal refah devleti temellerinin Almanya’da 1880’li yıllarda atılmaya başlandığı görülmektedir. Bismarck döneminde sosyal güvenlik alanındaki bu girişimlerin ilk olarak hastalık ve daha sonra iş kazası alanında gerçekleştirildiği görülmektedir. 1871 yılında çıkarılan Devlet Sorumluluk Yasası (Reichshaftpflichtgesetz) ile işverenlere kusurlu olmaları halinde sınırlı da olsa iş kazaları hususunda sorumluluklar yüklenmeye başlamıştır. Çıkarılan yasa ile iş kazalarının gerçekleşmesi durumunda, devlet tarafından yürütülecek olan bir sigorta fonunun kurulması ve iş kazası geçiren işçilerin kısmi de olsa karşılaştığı zararın tazmin edilmesi amaçlanmıştır. 1883–1889 yılları arasında ise üç büyük sigorta kolunun onaylandığı görülmüştür. Bu sigorta kollarının altı yıl içerisinde hızlıca çıkarılmasının altında, Bismarck’ın uygulamış olduğu baskıcı politikaların telafi edilmesi gösterilmektedir. Sigorta kollarının ilki ‘Hastalık Sigortası’ olurken, yıllık geliri 2000 Mark’ın altında olan işçilere zorunlu tutulmuştur. Primlerin üçte biri işverene, üçte ikisi ise işçiye yüklenmiştir. İkinci sigorta kolu olarak ise 1884 tarihli ‘İş Kazası’ yasası çıkarılmıştır. 1881’de hastalık sigorta kolunun yasadan geçmesi bu sigorta kolunun hayata geçmesini hızlandırmış ve yasalaştırmıştır. İşverenler bu sigorta kollarında belirlenen sandıklara zorunlu aidat ödeyerek, iş kazasına maruz kalmış olan işçilerin kalıcı hasarlarını karşılamakla yükümlü tutulmuşlardır. Ayrıca, işçinin iş göremez hale gelmesi durumunda ücretinin %66’sını ödeme sorumluluğu da yüklenmiştir. İşçinin ölümünde, dul kalan eşine ücretin %20’si, yetim kalan 15 yaş altındaki çocuklara da ücretin %15-60 arasındaki tutarın paylaşılması kararlaştırılmıştır. Üçüncü olarak ise zorunlu emeklilik sisteminin çıkarılması ile 1889 yılında ‘Emeklilik Sigortası’ yürürlüğe girmiştir. Sigorta kolunun finansmanı yarısı işveren, yarısı işçi tarafından ödenen primlerle sağlanmıştır. 1911 yılında bu üç yasa, sosyal sigortalar kanununun kurumsallaştırılmasına dayanak olmuş ve geliştirilmesini sağlamıştır. Almanya daha sonra, 1927’de ‘İşsizlik Sigortası’ kolunu ve 1995 yılında ‘Bakım Sigortası’ kolunu kabul ederek sigorta kollarını daha da genişletmiş ve refah devletinin gereksinimleri doğrultusunda hareket etmiştir (Akyüz 2008, 66).

Almanya’da sosyal güvenliğin en önemli kolunun sosyal sigortalar olduğu, ancak sigorta kapsamında yaşanan aksaklıkların giderilmesi hususunda sosyal yardım ve hizmetlerin de oldukça önem arz ettiği görülmüştür. Sosyal yardımlar, sosyal sigorta sistemleri üzerinde yeterli derecede güvencesi olmayan bireylere yönelik yapılan yardımları içermektedir. Bu yardımlar şu şekilde sıralanmaktadır (Koçer 2014, 27).

- Geçinmek adına yapılan yardımlar

- Yaşlılık sonucu işgücü kaybına yönelik sağlanan temel güvenceler
- Sağlık yardımları
- Engelli insanların topluma entegre olması amacıyla yapılan yardımlar
- Yaşlılara ve engellilere yönelik bakım yardımları
- Özel olabilecek sosyal zorlukların üstesinden gelinebilmesi için yapılacak yardımlar
- Danışma ve destek hizmetleri

Sosyal hizmetler ise, sosyal yardımların hizmete alınarak yapılması olarak tanımlanmıştır. Sosyal hizmetler de temelde sosyal yardımdır. Var olan iki teknik de muhtaçlık esasına yöneliktir, ancak sosyal hizmeti sosyal yardımdan ayıran temel husus, yapılan yardımların ağırlıklı olarak hizmet biçiminde yapılmasıdır. Sosyal yardımda ise ağırlıkta olan aynî ve nakdî yardımlar ön plana çıkmaktadır. Sosyal hizmetler, sosyal yardımlardan bağımsız bir şekilde günümüzde uzmanlık gerektiren bir alana girmektedir. Sosyal hizmetlerin hedef grubunu genel olarak yaşlılar, engelliler, gençler ve kadınlar oluşturmaktadır. Almanya’da da bu hizmetlerden yararlanan gruplar aşağıda sıralanmıştır (Alper 2018, 76; Koçer 2014, 30-31).

- Çocuklar ve gençler—*kreş, çocuk koruma merkezleri, gençlik eğitimi vb.,*
- Aile—*evlilik ve boşanma danışmanlığı, sosyal pedagojik aile yardımları vb.,*
- Kadınlar—*kadın evleri, hayat kadınlarına yardım, danışma merkezleri vb.,*
- Yaşlılar—*emekliliğe yönelik hazırlıkları, mesleki uyum yardımları vb.,*
- İşsizler—*iş projeleri, mesleki yardımlar, destek ve eğitim programları vb.,*
- Hasta ve bakıma muhtaç olanlar—*evde bakım hizmeti, sağlık hizmetleri vb.,*
- Bağımlı hastalar—*uyuşturucu danışmanlığı ve terapi merkezleri,*
- Ruhsal bozukluğu olan hastalar—*sosyal-psikolojik hizmetler, özel bakım için evler vb.,*
- Engelliler—*topluma kazandırmak adına yapılan yardımlar, özel okullar ve yuvalar vb.,*
- Alman uyruklu göçmenler, yabancılar, mülteciler—*dil kursları, konut barınma vb.,*
- Sosyal zorluklar içinde olan kişiler—*gençlik mahkemesi yardımı, evsizlere yardım vb.,*

Öğr. Gör. Belemir ŞENGÜL
Gökhan MURAT
Derleme / Refah Ekonomisi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku
Review / Welfare Economics, Labour and Social Security Law

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 20.06.2023

7. MUHAFAZAKÂR REFAH REJİMİ KAPSAMINDA ALMAN SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNDE MEYDANA GELEN DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM

Muhafazakâr refah devlet anlayışının önde gelen ülkelerinden biri olarak bilinen Almanya’da, refah devletinin 1990 yılında Doğu ve Batı Almanya’nın birleşmesiyle dönüşüm sürecine girdiği görülmektedir. Birleşme ile işsizlik ve enflasyon gibi bazı sorunlar ortaya çıkarken, bu sorunların hafifletilebilmesi adına çalışmayı teşvik eden yeni bir anlayış ön plana çıkarılmıştır. Bundan dolayı sosyal harcamalar daha çok durağanlaştırılmıştır. Örneğin, 1990’lı yılların sonlarına doğru iş arayan bireylerden işsiz olduklarını ispatlayan belgeler istenmeye başlanmıştır. Refah devleti anlayışının altın çağı 1970’lerde bitmiş olmasına rağmen bu anlayış devam ettirilmeye çalışılmıştır. Almanya’nın bu modeli benimsediği görülmektedir ve bu doğrultuda harcamalarını kısmamış, büyümenin yavaşlamasını tercih etmiştir (Aydın ve Çakmak 2017, 9). Tablo 1’de yıllar içerisinde Almanya’da yapılan sosyal harcamaların GSYH’ye oranı yer almaktadır.

Tablo 1. Almanya’nın Sosyal Harcamalarının Gayrisafi Yurtiçi Hasıla’ya Oranı

ALMANYA	1980	1990	2000	2005	2010	2015	2020	2022
%								
Sosyal Harcamalar Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	21,8	21,4	25,4	26,3	25,9	25,0	27,6	26,7

Kaynak: OECD, 2022.

Tablo 1’de 1980–2022 döneminde seçili yıllarda Almanya’da gerçekleştirilen sosyal harcamalar yer almaktadır. Buna göre; 1980 yılındaki harcamaların GSYH’ya olan oranının %21,8 olduğu ve bu harcamaların 1990 yılında %21,4’e düştüğü, 2000’de %25,4 olduğu, son yıllarda ise %25’in üzerine çıktığı görülmektedir.

Gerçekleştirilen harcamaların hangi gruplara aktarıldığı Tablo 2’de ele alınmaktadır.

Tablo 2. Almanya’da Belirli Sosyal Harcamaların Gayrisafi Yurtiçi Hasıla’ya Oranı

Riskler	2019
	%
Yaşlılık	8,7
Ölüm	1,7
İş Göremezlik	2,4
Sağlık	8,3
Aile	2,4
Aktif İşgücü Piyasasına Yönelik Programlar	0,6
İşsizlik	0,8
Konut	0,5
Diğer Sosyal Harcamalar	0,2

Kaynak: OECD, 2022.

Tablo 2’de yaşlılık ve sağlığa yönelik sosyal harcamaların göreceli olarak yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Bu noktadan hareketle Alman sosyal güvenlik sisteminin özünü oluşturan muhafazakâr rejim anlayışının zaman içerisinde değişim gösterdiği söylenebilir. Alman sosyal güvenlik sisteminin analizi yapıldığında, sistemde aksaklıkların yaşanmasındaki en büyük etkenin demografik anlamda yaşanan dönüşüm olduğu görülmektedir. Alman nüfusunun gittikçe yaşlandığı; buna bağlı olarak gerek sosyal sigorta, gerekse sosyal yardım ve hizmet tekniklerinde harcamaların sürekli artış eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Doğum oranının artması çözüm olarak görülüyor olsa da, istenilen seviyelerin çok gerisinde bulunmaktadır. Dolayısıyla Alman toplumunda yaşam süresinin artış göstermesi sosyal devlete olan bağımlılığı artırmakta, bütçe dengelerini de olumsuz etkileyebilmektedir. Özellikle çekirdek ailenin yaygınlaşması, bireysel yaşamın yaygınlaşmasına yol açarken, bağımlı nüfus oranını da artırmaktadır; çünkü yaşlı bireyler artık evlerinde, çocuklarının bakımına değil devlete bağlı olan huzur ve bakım evlerine muhtaç olmaktadır. Bunun yanı sıra toplumsal anlamda yaşanan dönüşümler sonucu kadınların işgücü piyasasına girmesi neticesinde, geleneksel anlamda kadının üstlendiği bakım sorumluluğunun paylaşıldığı görülmektedir. Bu noktada çocuk ve yaşlı bakım hizmetlerini sağlama konusunda devletin aktif rol üstlendiği ve bu gruplara yönelik harcamalarını da arttığı görülmektedir (Işık 2018, 114).

7.1. Sosyal Güvenlik Sisteminde Aile Temelli Değişim ve Dönüşüm

Muhafazakâr refah rejiminde sosyal sorunların çözümüne ilişkin olarak genellikle aile temelli sosyal politikalar geliştirilmektedir. Almanya’da aileye yönelik destekler çoğunlukla sosyal güvenlik politikaları içinde yer almaktadır. Bu politikalar arasında, ailelere yapılan ayni ve nakdi yardımlar, iş sözleşmesi kaynaklı düzenlemeler, çocuk bakımı, vergi kolaylıkları, çocuk yardımı için çalışma dışında geçirilen zamanların emeklilik hesabında yer alması ve ebeveyn izninin kullanıldığı dönem içerisinde aileye yapılan yardımlar yer almaktadır. Aileye yönelik yapılan desteklerin en önemli nedenlerinden biri nüfusun giderek yaşlanmasıdır. Evlenmelerin azalması, boşanmaların ve yalnız yaşayan annelerin artması, farklı yaşam biçimlerinin yaygınlaşması, doğum oranlarının azalması nüfus sorununu ortaya çıkaran olaylar arasından gösterilebilir. Bu gelişmelerden dolayı Almanya’da aileye yönelik olarak yapılan düzenlemelerin temelini anne ve çocuğa ilişkin politikalar oluşturmaktadır (Özaydın 2013, 62). Muhafazakâr refah rejiminde bakım hizmetleri kapsamında ele alınan çocuk bakımı, annenin izin alarak veya yarı zamanlı çalışarak gerçekleştirmesi gereken bir sorumluluk çerçevesinde ele alınmaktadır. Bundan dolayı bakım politikalarının temel özelliği, ailelere finansal destek sağlayarak, ailenin öncelikli rollerini desteklemektir. Bu rejimde bakım hizmetleri genellikle “transfer yoğun-hizmet seyrek” niteliktedir (Özaydın 2020, 185). Geleneksel muhafazakâr modelde Almanya’da çocuk bakımı kadınla da ilişkilendirilmektedir. Ancak son dönemlerde kadın istihdam oranlarını artırmak ve düşük doğurganlığın önüne geçmek adına yeni politikalar geliştirilmiştir. Örneğin çocuk bakımında devlet desteği, uygun ücretli çocuk bakım hizmetleri kadınların işgücü piyasalarına katılım oranını artıran politikalar olarak öne çıkmaktadır (Çelik 2020, 74).

Almanya’da aile yardımları konusunda öne çıkan iki farklı yapıdan da söz etmek mümkündür. Bunlardan birincisi çocuklara ilişkin “çocuk yardımı ve çocuk parası” iken ikincisi ise kadınlara ilişkin “analık yardımı” şeklindedir. Çocuk parası 18 yaşını doldurmamış çocuklar için uygulanırken, ebeveyniyle yaşayan 18 yaşından küçük her çocuk için ödeme yapılmaktadır. Çocuk parası hanedeki çocuk sayısına göre farklılaşmakla birlikte ortalama 200 avro civarındadır. 18- 25 yaş arasındaki kişiler içinse bazı şartlar dahilinde ödeme yapılmakta ve bu ödemeler çocuk yardımı şeklinde ifade edilmektedir. 18 yaşını doldurmuş eğitime devam edenler, haftalık çalışma süresi 25 saati aşmayanlar, gönüllü hizmetlerde bulunanlar, mesleki eğitim kurumu bulamaması sebebiyle mesleki eğitime başlayamayanlar, 21 yaşını doldurmamış

Öğr. Gör. Belemir ŞENGÜL
Gökhan MURAT
Derleme / Refah Ekonomisi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku
Review / Welfare Economics, Labour and Social Security Law

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 20.06.2023

şekilde iş ajansında iş aramak şartıyla kaydı olanlar ve 18-25 yaş arası engelli gençler için çocuk yardımı yapılmaktadır. Analık yardımı ise sağlık sigortası kapsamında hamilelik ve doğum şartına bağlı olarak yapılmaktadır. Analık yardımı, doğumdan önce 6 hafta ve doğumdan sonra 8 hafta süreyle yapılmaktadır. Erken doğumda, çoklu doğumlar ve çocuğun engelli olduğunun belirlenmesi durumlarında bu süre genişletilebilmektedir. Analık yardımı kapsamında ödenen para günlük 13 avro olmakla birlikte bu para çalışan annenin ücretinden düşük ise aradaki fark işveren tarafından finanse edilmektedir (Kaynakçı 2019, 27).

Aile temelinde yaşanan bu dönüşüm cinsiyet faktörünün de işgücü piyasalarına yönelik tutumunu değiştirmiş ve kadınların işgücü piyasasındaki durumunda da iyileştirmeler meydana getirmiştir. Sosyal politika kapsamında da yaşanan gelişmeler mevcut refah rejimi kimliğinin sorgulanmasına yol açmış, sosyal politikaların aile temelli anlayışından uzaklaşmasına yol açmıştır. Dolayısıyla yaşanan bu değişimin anlaşılması adına, kadınların işgücüne katılım oranı ve istihdam oranının ele alınmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Tablo 3'te 1990-2022 yılları arasında Almanya'da kadınların işgücüne katılım oranı ve istihdam oranı gösterilmektedir.

Tablo 3. Almanya'da Kadınların İşgücüne Katılım Oranı ve İstihdam Oranı

%	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2022
İşgücüne Katılım Oranı	45,3	47,6	48,8	51,1	53,0	54,7	55,5	56,3
İstihdam Oranı	42,5	43,0	44,8	45,5	49,6	52,4	53,6	54,8

Kaynak: World Bank 2022

Almanya'da 1980'li yıllarda muhafazakâr refah rejimi hâkim olduğundan, istihdamda erkek egemenliğinin baskın olduğu ve kadınların çalışma yaşamında ikinci planda kalarak bakım hizmetlerini üstlendiği gözlemlenmektedir. Ancak, 1990'lı yıllardan sonra toplumsal anlamda yaşanan değişim ve dönüşümler, kadınların da çalışma yaşamında yer edinmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla kadınlar nezdinde yaşanan bu değişim ve dönüşüm hareketliliği muhafazakâr rejim kapsamı altında bulunan Almanya'da da derinden hissedilmiştir. Örneğin 1990 yıllardan sonra erkeklerin işgücüne katılım oranlarında kısmi de olsa azalmalar yaşanırken, kadınların gerek işgücüne katılım oranlarında, gerekse istihdam oranlarında gözle

görülür artışlar yaşanmıştır. Tablo 3’de görüldüğü üzere, kadınların 1990 yılındaki işgücüne katılım oranı %45,3 iken bu oran 2022 yılında %56,3’e kadar yükselmiştir. Benzer durumu istihdam oranlarında da görmek mümkündür. 1990 yılında kadınların istihdam oranı %42,5 iken, 2022 yılına gelindiğinde bu oranın %54,3’e kadar yükseldiği görülmektedir. Özetle muhafazakâr refah rejiminin aile temeli ve kadınlar nezdinde önemli ölçüde değişim ve dönüşüme uğradığı gözlemlenebilmektedir.

7.2. Sosyal Güvenlik Sisteminde Yaşlılığa Yönelik Değişim ve Dönüşüm

Almanya’da yaşlılık, temel sosyal sorunlardan biri olarak görülmektedir. 1950’li yıllardan itibaren yaşlı nüfusun sürekli artış eğiliminde olduğu; 2021 yılı itibarıyla da 65 ve üstü yaş aralığında %22,1’lik bir kitlenin olduğu gözlemlenmektedir. Sonraki yıllara yönelik yapılan tahminlerde de yaşlı nüfusun sürekli artış eğiliminde olması beklenmektedir. 2030 yılında 65 ve üstü yaş aralığı oranının %27,7 olması beklenirken, 2040 yılında %31 ve 2050 yılında ise %31,5 olacağı düşünülmektedir. Bir başka ifade ile 40 yıl sonra Alman nüfusunun üçte birinin 67 yaşın üstünde olması, yedi kişiden birinin ise 80 yaş ve üzerinde olması beklenmektedir. Dolayısıyla yaşlı nüfusun sürekli artış eğiliminde olacağı öngörülmektedir. Yaşlı nüfusun artmasına birçok neden gösterilirken, temel olarak sağlıkla ilgili yapılan harcamaların artması ve yaşam standartlarının yükseltilmesi, doğumda beklenen yaşam süresinin artması gibi etkenler ön plana çıkmaktadır. Sonuç olarak ise insan ömrünün giderek uzadığı, bunun da sosyal açıdan bazı sorunlar yarattığı gözlemlenmektedir. Bu sorunlar yaşlı bağımlılık nüfus oranını artırırken, sosyal güvenlik açısından iki önemli sonuç doğurmaktadır. İlk olarak yaşlı insanların daha fazla süre ile emekli aylığı alması, ikinci olarak ise yaşlılara yönelik bakım yardım ve hizmetlerinde artış olmasıdır (Duman 2014). Tablo 4 incelendiğinde Almanya’da yaşlı nüfusun ve yaşlı bağımlılık oranlarının tarihsel süreç içerisinde arttığı görülmektedir. Bu durum var olan muhafazakâr refah rejimi anlayışını değişime itmektedir.

Öğr. Gör. Belemir ŞENGÜL
Gökhan MURAT

Derleme / Refah Ekonomisi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku
Review / Welfare Economics, Labour and Social Security Law

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 20.06.2023

Tablo 4. Almanya’da 65 Yaş Üstü ve Yaşlı Bağımlılık Oranı, %

	1980	1990	2000	2010	2015	2021
65 Yaş Üstü Nüfus Oranı	15,6	14,9	16,4	20,4	20,9	22,1
Yaşlı Bağımlılık Oranı⁸	23,7	21,6	24,1	31,0	31,8	34,6

Kaynak: World Bank, 2022.

Geleneksel muhafazakâr anlayışın hâkim olduğu Almanya’da yaşlı hizmetleri gerek aile tarafından gerekse dini kuruluşlar ve vakıflar tarafından yerine getirilirken, devletin çok fazla aktif rol üstlenmediği görülmektedir. Devletin bu yapı içerisinde dönem dönem finansman sağlamakla yükümlü olduğu görülmüş, hizmetleri sağlama görevini ise diğer kuruluşlara yüklediği anlaşılmıştır. Almanya’nın bakım ihtiyaçlarını sadece sağlık bakımı çerçevesinde algılayan ve bakım hizmetlerini aile ve dini kurumlara yükleyen anlayışı 20. yüzyılın ikinci yarısında değişmeye başlamıştır. Sosyal devlet ilkesi gereği yaşlı bakımı kişiler için bir hak niteliğine kavuşmuş; devlet ise bu hakkı yerine getirmekle yükümlü kılınmıştır. Yaşlı bakımına yönelik hizmetler sosyal güvenlik sistemine eklenerek, bakım sigortası üzerinden sunulmaya başlanmıştır. Dolayısıyla yaşlı bakımı hususunda aile ve devlet ön plana çıkmış, ancak ailenin olmadığı veya sorumluluk üstlenmediği durumlarda ise sadece devlet bakım sigortası yoluyla sorumlulukları üstlenmiştir (Çağlar 2015).

Almanya’da 2000 yılı sonrasında devletin ciddi anlamda müdahalede bulunduğu ve yaşlılar için refah sağlama aracı olarak birçok sosyal hizmet ve yardımı uyguladığı görülmektedir. Bu bağlamda ilk olarak kurumsal bakım ve gözetim hizmetlerini sunmaya yönelik olarak bakım sigortası yürürlüğe sokulmuştur. Bu sigorta kapsamında, bakıma muhtaçlık ilkesi oldukça önemlidir. Özellikle hastalık veya engellilikten dolayı bakıma muhtaç olan, yardım ve bakım görmeksizin yaşamlarını devam ettiremeyen bireyler bu sigorta kapsamındadır. Bahsedilen bu özelliklerde yaşlıların ciddi oranda yoğunlukta olduğu ve bakım sigortasından faydalandığı görülmektedir (Taşçı 2010, 190). Süreç içerisinde bakıldığında 1995 yılında bakım sigortası kapsamında evde bakım ve kurumda bakım hizmetlerinden yararlanan bakıma muhtaç kişilerin

⁸ Yaşlı bağımlılık oranı 15-64 yaş grubundaki her 100 kişi için 65 ve daha yukarı yaş grubundaki kişi sayısıdır.

sayısı bir milyon civarındayken; 2019 yılı itibarıyla yaklaşık dört milyon kişiye yükselmiştir. Ayrıca maliyet noktasında bakıldığında evde bakım ve kurumda bakım hizmetleri kapsamında yapılan harcamalar da yıllar itibarıyla artış göstermiştir. Örneğin 2003 yılında bakım sigortasından evde ve kurumda bakım hizmet türleri için yapılan harcamalar 16,6 milyar avro iken, 2019 yılı itibarıyla 40,7 milyar avrodur (Aysoy 2021, 213–214). Sosyal hizmet kapsamında yaşlılara yönelik olarak yaşlı ikamet evi olarak da adlandırılan ‘Altenwohnheim’, kurumda bakım olarak ‘Pflegeheim’ ve huzurevi ‘Altenheim’ şeklinde hizmet veren kuruluşlar da yer almaktadır (Çağlar 2015, 115).

Almanya’da ayrıca işgücü piyasaları kapsamında da yaşlılara yönelik önlemler alınmaktadır. Bu önlemler kapsamında birçok ülkede de uygulanan aktif işgücü politikaları dikkat çekmektedir. Bu politikalar yaşlıları aktif yaşlanma kapsamında, işgücü piyasalarında yer edinmeleri amacıyla gelişim göstermektedir. Bu alandaki politikalar yaşlı bireylere genel eğitim verilmesi, mesleğe yönelik dil ve tekniklerin geliştirilmesi gibi unsurlardan oluşurken, üretkenliği ve istihdam edilebilirliği artırmak temel amaçlar olarak sıralanmaktadır. Bunların yanı sıra, finansal anlamda teşvikler de ön plana çıkmaktadır. Bu teşvikler işgücü piyasalarında talep yaratabilmek adına işverenlere, emek arzında iyileştirmeler yapmak amacıyla da yaşlı işçilere yöneliktir. İşverenlere yönelik yapılan teşvikler; işverenlerin belirli grupları işe alması adına devlet tarafından 6 ile 24 ay arasında yapılan ücret yardımı olarak bilinmektedir. Bu gruplar genel olarak 55 yaş üstü olup, iş bulmakta zorlanan bireylerden oluşmaktadır. İşçilere yönelik yapılan teşvikler ise, geliri düşük olan yaşlı işçilere yönelik olarak yapılmaktadır. Örneğin geliri 400–800 avro arasında bulunan bir yaşlı bireye, yoksullukta mücadele kapsamında tasarlanmış bir teşvik olarak verilmektedir. Aktif bir istihdam politikası olarak öne çıkan bir diğer program ise doğrudan iş yaratma programıdır. Bu program, işgücü piyasası dışında kalan ve uzun zamandır işsiz kalmış yaşlı bireylere yöneliktir. Almanya’da 1997–2004 yılları arasında bu program vasıtasıyla 1,7 milyon kişinin istihdam edildiği görülmüştür. Özetle; Almanya’da işgücüne yönelik olarak yapılan politikalarda yaşlılara yönelik eğilimin oldukça yüksek olduğu görülmekte, bu sayede bu gruplarda istihdam artışları yaşanmaktadır (Gençler 2011, 10; Küçük 2018, 82). Bu bağlamda Tablo 5’te Almanya’da 2010–2022 döneminde belirli yıllarda 60 yaş üstü bireylerin istihdam oranları ele alınmaktadır. Tablo 5’te yer alan istatistiksel veriler doğrultusunda süreç içerisinde Almanya’da yaşlı bireylerin istihdam edilebilirliğin artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Örneğin 60–64 yaş aralığında bulunan yaşlı bireylerin 2010

Öğr. Gör. Belemir ŞENGÜL
Gökhan MURAT
Derleme / Refah Ekonomisi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku
Review / Welfare Economics, Labour and Social Security Law

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 20.06.2023

yılında istihdam oranı %4,8 iken bu oranın 2022 yılında %9 seviyesine kadar çıktığı görülmektedir. Bu yükseliş eğiliminin 60-64 yaş grubuna kıyasla daha düşük kalsa da, diğer yaş aralıklarında da yaşandığı tabloda görülmektedir.

Tablo 5. Almanya’da 60 Yaş Üstü Bireylerin İstihdam Oranı

%	2010	2015	2020	2021	2022
60-64	4,8	6,9	8,5	8,7	9,0
65-69	1,0	1,5	2,0	2,1	2,3
70-74	0,5	0,7	0,8	0,8	0,8
75-79	-	0,3	0,3	0,3	0,3
80-84	-	0,1	0,1	0,1	0,2

Kaynak: OECD, 2022.

Emekliliğe yönelik var olan uygulamaların değişim göstermesi de önem arz eden gelişmelerden biri olarak gösterilmektedir. Nitekim Alman emeklilik sistemi, nüfusun yaşlanması ve doğurganlık oranının düşmesi gibi göstergeler nedeniyle süreç içerisinde değişmek zorunda kalmıştır. Bu durum 1992’de başlayan ve 2001 ve 2004 yıllarında en üst seviyeye ulaşan reform sürecine yol açmıştır. Özellikle 2001 reformu bir dönüm noktası olmuş ve Alman emeklilik sistemi tek sütunlu yapıdan uzaklaşmıştır. Kamu emeklilik sigortasına ek olarak mesleki emeklilik ve özel emeklilik sistemi adında yenilikler getirilmiştir. Böylece Alman emeklilik sigortası üç sistemli sütuna dönüşmüştür. Birinci sütunda kamu emeklilik sistemi, ikincisinde mesleki emeklilik sigortası ve üçüncü sütunda da bireysel emeklilik sistemi yer almaktadır (Duman 2014, 51).

Emeklilik sisteminde yaşanan bu farklılık ve tek yapılı anlayıştan üç yapılı anlayışa geçiş prim oranlarını da yükseltmiştir. Yine bu dönemde emeklilik yaşı önce 63’e daha sonra ise 65’e yükseltilmiştir. Yapılan reformlar üzerine emeklilik aylıklarında azalmalar meydana gelmiş, kamu tarafında sunulan emekli aylıklarının elde edilmesi koşulu olarak mal ve para beyan şartları istenmeye başlanmıştır. Daha sonraki yıllarda ise emekli aylıklarından 2040 yılına kadar vergilendirme düzenlemeleri yapılacağı açıklanmıştır (Bayrambey 2017). Ayrıca emeklilik sigortasına yönelik “Baby Boom” kuşağının 2020 yılı ve sonrasında kitlesel olarak emekli olması düşünüldüğünde, kamu harcamalarında da ciddi artışlar beklenmektedir. Söz konusu olarak belirtilen süreçte emekli ödenek payının artırılması ve emekli maaşı alan kesimde artışların yaşanacak olması, devleti emekli aylıklarında kesintilere ve bireysel inisiyatifi öne çıkaracak politikalara zorlamaktadır (Duman 2014, 57).

8. SONUÇ

Muhafazakâr, bir diğer adıyla korporatist refah rejimi genellikle Almanya, Avusturya, Fransa, İtalya, Belçika gibi Kıta Avrupası ülkelerinin yapıları ile ilişkilendirilmektedir. Bu rejim türünde muhafazakârlık ideolojisinin temel teorik değerleri çerçevesinde toplumsal hiyerarşiyi korumak ve yeniden üretmek oldukça önemlidir. Aile ve mesleki dayanışma odaklı bir refah anlayışı söz konusudur. Toplumsal uzlaşıda ise korporatist yapılar ön plana çıkmaktadır. Devlet tarafından yapılacak sosyal yardımlar, sosyal sigorta modeli kapsamında uygulanmaktadır. Muhafazakâr refah rejiminin felsefi temelini aile odaklı muhafazakâr sosyal politika anlayışı oluşturmaktadır. Bireylere sağlanacak sosyal haklar katkıya dayalıdır ve refah önlemleri transfer ödemeleri şeklindedir. Bu refah rejimi tipolojisinde aile merkezi, piyasa marjinal devlet ise tamamlayıcı bir role sahiptir.

Muhafazakâr refah rejimi, ortaya çıkış ideolojisi gereği toplumsal cinsiyet açısından kadınları erkeklere kıyasla geri planda tutmaktadır. Çalışarak ekmek kazanan erkek ve ev işleri yapan kadın modeli söz konusu olduğu için yapılacak olan sosyal politikalar cinsiyet ayrımına göre şekillenmektedir. Kadınlar genellikle ev içi işler ve çocuk bakımı ile ilişkilendirildiğinden dolayı kadınların işgücüne katılımı sınırlı olmaktadır. Almanya muhafazakâr refah rejiminde temel alınan bir örnektir. Almanya’da cinsiyet ayrımı modellemesinden de hareketle sosyal sorunların çözümüne ilişkin olarak genellikle aile temelli sosyal güvenlik uygulamaları geliştirilmektedir. Aileye yapılan ayni ve nakdi yardımlar, bakım hizmetleri, analık yardımı, çocuk parası, çocuk yardımı, babalık izni ve ebeveyn izni bu sosyal politikalar içerisinde yer almaktadır.

Almanya’da devlet tarafından yapılan sosyal harcamaların gayrisafi yurtiçi hasıladaki payının süreç içerisinde artış göstermesi yaşanan değişim ve dönüşümün önemli göstergelerinden birisidir. İkinci olarak, 1990’lı yıllardan itibaren Almanya’nın muhafazakâr refah rejimi anlayışının kadınları geri planda tutan cinsiyet temelli politikaları da değişim göstermeye başlamaktadır. Bu noktadan hareketle nüfusun giderek yaşlanmasının, doğum oranlarının azalmasının, aile yapısında meydana gelen değişimlerin ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçebilmek için yapılan bazı politikalar ile kadınların istihdam oranı ve işgücüne katılım oranının artırılması hedeflenmektedir. Bu politikalar neticesinde 1990’dan itibaren kadınların işgücüne katılım oranı artmaya başlamış ve 2022 yılı itibarıyla en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Üçüncü olarak, yaşanan demografik değişimler paralelinde artan yaşlı bağımlılık oranına bağlı

Öğr. Gör. Belemir ŞENGÜL
Gökhan MURAT
Derleme / Refah Ekonomisi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku
Review / Welfare Economics, Labour and Social Security Law

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 20.06.2023

olarak Almanya’da sosyal güvenlik uygulamaları kapsamında farklılıkların yaşandığı bir diğer grup ise yaşlılardır. Bu bağlamda bakıldığında her ne kadar sadece yaşlı kesime yönelik olmasa da onları da kapsayan bakım sigortası ve tarihsel süreç içerisinde emekliliğe yönelik reformlar göze çarpmaktadır. Ayrıca Almanya’da aktif yaşlanma kapsamında uygulanan politikalar neticesinde yaşlı bireylerin istihdam edilebilirliğinin artış gösterdiği görülmektedir.

Genel olarak Almanya’nın sosyal güvenliğe bakış açısının özünde muhafazakâr refah rejiminin karakteristik özelliklerini barındırdığı, fakat değişen ve dönüşen dünyaya, insan ihtiyaçlarına uyum sağlamak adına yapılan düzenlemeler ve reformlar kapsamında birtakım farklılıkların ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu farklılıklar temelinde; muhafazakâr ideolojide sosyal politikaların yürütülmesiyle ilişkilendirilen dini kuruluş ve aile tabanlı sosyal politika anlayışından devletin daha fazla ön plana çıktığı, hak temelli bir sosyal politika anlayışına doğru geçişin söz konusu olduğu söylenebilir. Son olarak, gelecekte yapılması planlanan çalışmalarda sosyal güvenlik sisteminin değişim ve dönüşüm süreci farklı ülkelere ait refah tipolojileri değerlendirilerek veya farklı gruplar ele alınarak incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Akkaş H H 2003. Muhafazakâr Siyasi Düşünce Kavramı Üzerine, Sosyal Bilimler Dergisi, 241–254.
- Akyüz F 2008. Sosyal Yardımdan Sosyal Sigortaya: Bismarckyan ve İngiltere Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Tarihsel Dönüşümü, Journal of International Social Research, 1(5), 58–70.
- Alper Y 2018. Sosyal Güvenlik, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- AOK-Bundesverbandes der Gesundheitskasse (2023). Lexicon. Sozialgesetzbuch. https://aok-bv.de/lexikon/s/index_00117.html, 20.06.2023).
- Aydın M K ve Çakmak E E 2017. Sosyal Devletin Dönüşümü, Sakarya İktisat Dergisi, 6(4), 1–11.
- Aysoy M 2021. Alman Sosyal Bakım Sigortasının Reform Bağlamındaki Kronolojik Gelişimi (1995–2020), Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 10(27), 236-255.
- Bayrambey M 2017. Avrupa Birliği’nde Sosyal Güvenlik: Almanya Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çağlar T 2015. Yaşlılık ve Bakım Sigortası: Almanya Örneği, Toplum ve Sosyal Hizmet, 26(1), 205–222.

Öğr. Gör. Belemir ŞENGÜL
Gökhan MURAT
Derleme / Refah Ekonomisi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku
Review / Welfare Economics, Labour and Social Security Law

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 20.06.2023

Çaha Ö 2001. Dört Akım Dört Siyaset, Zaman Kitap Yayınları, İstanbul.

Çelik R 2020. Refah Devleti Modelleri Ekseninde Kadın İstihdamı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Duman Y 2014. Dünyanın En Yaşlı İkinci Ülkesi Almanya’da Riester Emeklilik Sistemi ile Zorunlu Emeklilik Sigortası Arasındaki İlişkinin Analizi, Sosyal Güvence Dergisi, (5), 49–66.

Durdu Z 2009. Modern Devlet Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (22), 27–50.

Elif Karataş İdari Danışmanlık Hizmetleri 2023. <https://dernekiler.com/ucuncu-sektor-nedir/> 19.06.2023.

Esping-A G 2002. Towards The Good Society, Once Again? Why We Need a New Welfare State, 1–25.

Gençler A 2011. Avrupa Birliği’nde Krizin İşsizliğe Etkisi ve İstihdam Teşvikleri, Çalışma İlişkileri Dergisi, 2(2), 1–25.

Gümüş İ 2020. Esping- Andersen ve Refah Rejimi Tartışmaları: Teorik Bir Değerlendirme, Ekonomi Maliye İşletme Dergisi, 3(1).

Işık V 2018. Refah Devletinin Dönüşüm Süreci ve “Düzenli İş” Kapsamında Sosyal Güvenlik Anlayışı, Sosyal Güvenlik Dergisi, 8(2), 109–128.

Kaynakçı Ş 2019. Aile Ödenekleri Sigortası Kapsamında Dünya Örnekleri Üzerinden Türkiye Modeli Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kırk R 2008. Muhafazakârlığın On Prensibi, (Çeviri: Okan Aslan ve Cemal Fedayi), Muhafazakâr Düşünce, 4 (16-17), 243–250.

Koçer Ş 2014. Almanya Federal Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sistem İçerisinde Sosyal Sigorta Uygulamaları, Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.

Kolb E 2021. Bismarck: Demir Şansölye, (Çeviri: Yusuf Ziya), Runik Kitap, İstanbul.

Küçük S 2018. Yaşlanan Nüfus ve Sosyal Politika: Dünya ve Türkiye Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öğr. Gör. Belemir ŞENGÜL
Gökhan MURAT
Derleme / Refah Ekonomisi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku
Review / Welfare Economics, Labour and Social Security Law

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 20.06.2023

Lewis J 1992. Gender and the Development of Welfare Regimes, *Journal of European Social Policy*, 2(3), 159–173.

Meyer T ve Hinchman L 2015. Sosyal Demokrasi Kuramı, Phoenix Yayınevi, Ankara.

Murat G 2020. Sosyal Refah Devletlerinin Gelişimi Açısından Eğitimin Önemi: Seçilmiş Ülkeler ve Türkiye’de Eğitim Politikalarının Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Nisbet R 2007. Muhafazakârlık: Düş ve Gerçek, (Çeviri: M. Fatih Serenli, Kudret Bülbül) Kadim Yayıncılık, Ankara.

OECD 2022. Almanya’da Belirlenmiş Sosyal Harcamaların Gayrisafi Yurtiçi Hasılaya’ya Oranı, https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOCX_AGG (Erişim Tarihi: 25.05.2023).

OECD 2022. Almanya’nın Sosyal Harcamalarının Gayrisafi Yurtiçi Hasılaya Oranı, %, https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOCX_AGG (Erişim Tarihi: 21.05.2023).

Offe C 1991. Reviewed Work: The Three Worlds of Welfare Capitalism by Gosta Esping-Andersen, *American Journal of Sociology*, 96(6), 1555–1557.

Özaydın M M 2013. Cinsiyete Dayalı Refah Sınırlandırmaları Temelinde İş ve Aile Yaşamının Uyumlaştırılması Sorunu, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 47–72.

Özaydın M M ve Karaman N 2020. Refah Sisteminin Dönüşümü Sürecinde Bakım Politikalarının Yörüngesi: Muhafazakâr Refah Rejimi Temelinde Bir Değerlendirme, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (78), 171–203.

Özdemir S 2010. Sosyal Gelişim Düzeyleri Farklı Refah Devletlerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme, In *Journal of Social Policy Conferences* (No. 49), 231–266.

Özmen Z 2017a. Refah Modelleri Açısından Avrupa’da ve Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansmanı, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 88–117.

Özmen Z 2017b. Avrupa’da Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansmanı: Farklı Refah Devletleri Üzerine Bir İnceleme, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 600–620.

Öğr. Gör. Belemir ŞENGÜL
Gökhan MURAT
Derleme / Refah Ekonomisi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku
Review / Welfare Economics, Labour and Social Security Law

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 20.06.2023

Öztürk T 2014. Muhafazakarlık İdeolojisi Çerçevesinde Gelişen Kültür ve Sanat Politikaları, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(34), 621–627.

Pierson C 1998. “Contemporary Challenges to Welfare State Development” Political Studies, 46(4), 777–794.

Spicker P 2020. The Politics of Welfare, An Introduction to Social Policy, <http://www.spicker.uk/social-policy/politics.htm> (Erişim Tarihi: 18.11.2020).

Şenkal A 2017. Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

Şeyhalıoğlu H 2011. Siyasal Muhafazakârlığın Temel İlkeleri, Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), 84–107.

Taşcı F 2010. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri, Çalışma ve Toplum, 1, 175–202.

Tokol A ve Alper Y 2017. Sosyal Politika, 8. Baskı, Dora Yayınları, İstanbul.

Ülgen G ve Özalp L F 2017. Refah Rejimleri Sınıflandırma Çalışmaları: Cinsiyet Boyutu, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 39(2), 637–656.

World Bank 2023. Almanya’da 65 Yaş Üstü ve Yaşlı Bağımlılık Oranı, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SL.EMP.TOTL.SP.FE.NE.ZS&country=> (Erişim Tarihi: 26.05.2023).

World Bank 2023. Almanya’da Kadınların İşgücüne Katılım ve İstihdam Oranları, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SL.EMP.TOTL.SP.FE.NE.ZS&country=> (Erişim Tarihi: 27.05.2023).

OECD 2023. Almanya’da 60 Yaş Üstü Bireylerin İstihdam Oranları, https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=LFS_SEXAGE_I_C (Erişim Tarihi: 07.06.2023).

Wikipedia (2023). Ann Shola Orloff. https://en.wikipedia.org/wiki/Ann_Shola_Orloff Ann_Shola_Orloff (19.06.2023).

Yıldırım B ve Şahin F 2019. Esping- Andersen’in Refah Devleti Sınıflandırması ve Makro Sosyal Hizmet Uygulamaları Temelinde Türkiye’nin Konumu, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18), 2527–2554.

YEMEK MASALARINDA FEMİNİST MANİFESTO: JUDY CHİCAGO TABAKLARI

Burcu Kaya KARADUMAN¹

ÖZ

Bu çalışma, Judy Chicago'nun feminist tabaklarının yaratıcılığı ve gücü üzerine odaklanmaktadır. Tabaklar, insanların yemek hazırlama ve sunma aracı olarak kullandığı en eski nesnelere biridir. Ancak, Chicago'nun eserleri tabakların yalnızca yemek servisi için değil, aynı zamanda sanatsal ifade için de kullanılabileceğini göstermektedir. Chicago'nun feminist tabakları, kadınların toplumda yaşadığı zorlukları ve rolleri vurgulayan güçlü bir ifade biçimidir. Bu tabaklar; kadınların hayatındaki farklı aşamaları ve zorlukları ele alarak, toplumun cinsiyetçi bakış açısını sorgulamaya yönlendirir. Feminist sanat hareketinin temsilcilerinden biri olan Judy Chicago'nun "The Dinner Party" adlı eserini ele alarak, bu tabaklarla ne gibi mesajlar vermeye çalıştığına dair çeşitli yorumlar incelenecektir. Eser, kadınların tarih boyunca yaptığı önemli katkıları kutlamak ve kadınların varlığını sanat tarihinde vurgulamak amacıyla yapılmıştır. Bu makale de, tarihsel araştırma yöntemlerini kullanarak feminist sanatın gücüne ve kadınların toplumda oynadığı rollerin sorgulanmasına odaklanır. Ayrıca, okuyuculara ilham vermek ve düşündürmek amacıyla yazılmıştır. Judy Chicago'nun feminist tabakları, sanatın sadece estetik bir amaç için değil, toplumsal konuların ele alınması için de kullanılabileceğini göstermektedir. Bunun yanı sıra, feminist sanatın gücünü ve sanatın toplumsal değişimdeki rolünü vurgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Feminist tabaklar, sanatsal ifade, kadınların zorlukları, cinsiyetçilik, feminist sanat.

Jel Kodu: Y20

FEMİNİST MANİFESTO AT DINING TABLES: JUDY CHICAGO PLATES

ABSTRACT

This study focuses on Judy Chicago's feminist plates, their creativity, and power. Plates are one of the oldest objects used by humans for food preparation and serving. However, Chicago's artworks demonstrate that plates can be used not only for food service but also as a form of artistic expression. Chicago's feminist plates are a strong form of expression that highlights the challenges and roles women face in society. By addressing different stages and difficulties in women's lives, these plates prompt a questioning of society's gendered perspectives. The article will examine various interpretations of Judy Chicago's artwork "The Dinner Party," which is a representative piece of the feminist art movement. The artwork aims to celebrate the significant contributions women have made throughout history and emphasize the presence of women in art history. This article focuses on historical research methods to explore the power of feminist art and the questioning of women's roles in society. Additionally, it aims to inspire and provoke thought among readers. Judy Chicago's feminist plates demonstrate that art can be used not only for aesthetic purposes but also for addressing social issues. Furthermore, they emphasize the power of feminist art and the role of art in societal change.

Keywords: Feminist plates, artistic expression, women's challenges, sexism, feminist art.

Jel Code: Y20

---

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim Ana Bilim Dalı.
burcukaraduman76@gmail.com, ORCID ID 0000-0003-3662-7078

1. Giriş

Feminizm, kökeninde Latince'de "kadın" anlamına gelen "femine" kelimesinden türetilmiştir. Feminizm, kadınların sadece kadın oldukları için karşılaştıkları zorluklar, baskı ve ezilmişlikle ilişkisini inceleyen, sınıf, ırk, ulus, din, dil gibi unsurlarda kadınların yaşadığı sorunları ele alan bir bilim alanı olarak değerlendirilir. Feminizm algısı, ilk olarak 18. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkmış ve 1792'de Mary Wollstonecraft'ın "A Vindication of the Rights of Women" adlı eseriyle ilk kez akademik alanda tanınmıştır. Bu eser, kadınların eşit haklara sahip olması gerektiğini savunmuş ve feminist düşüncenin temellerini atmıştır (Sevim 2005, 7–8). Feminist hareketlerin etkisi, gerçekten de belirli bir dönem veya bölgeyle sınırlı değildir. Kadın hakları ve cinsiyet eşitliği için mücadele eden feminist hareketler, dünya genelinde önemli değişimlere ve ilerlemelere yol açmıştır (Rochefort 2020, 7). Feminizm; kadınların toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel alanda eşit haklara sahip olmasını savunan, ayrıca insan hakları ve adalet temelinde cinsiyet eşitliği için mücadele eden bir harekettir. Feminist hareketler, kadınların oy hakkı, eğitim fırsatları, iş gücüne katılımı, toplumsal cinsiyet stereotiplerinin sorgulanması ve kadına yönelik şiddetin sona erdirilmesi gibi konularda ilerlemeler sağlamıştır (Berktaş 2014, 3). Bu dönemde, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık'ta kadınlar oy hakkı talepleriyle öne çıkmıştır. Feminist hareketlerin kökenleri daha eski zamanlara kadar uzanır. Zamanla kadınların bedensel ve cinsel özerklikleri, toplumsal cinsiyet rollerinin sorgulanması gibi konuları da gündeme getirmiştir.

1971 yılında feminist sanat tarihçisi Linda Nochlin'in "Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?" başlıklı makalesi yayımlandığında, cinsiyet rolleriyle ilgili büyük bir tartışma başlamıştır. Nochlin, sanatın özgür ve özerk bir etkinlik olmadığını, üstün güçlere sahip bir bireyin kendinden önceki sanatçılardan ve toplumsal koşullardan etkilendiğini belirtir. Ona göre sanat yapmanın koşulları, belirli bir toplumsal çevrede gelişir ve bu toplumsal yapının bir parçasıdır (Nochlin 2008, 125–126). Sanat akademileri, himaye sistemleri ve yaratıcı sanatçı efsaneleri gibi toplumsal kurumlar, sanatın belirlenmesinde etkilidir. Linda Nochlin'in makalesi, kadın sanatçıların varlığını ve başarılarını etkileyen toplumsal engelleri ve cinsiyet eşitsizliğini eleştiren önemli bir dönüm noktası olmuştur. Nochlin makalede, sanat tarihindeki cinsiyet eşitsizliğini sorgulamakta ve sanat dünyasındaki kadınların neden büyük başarılarla ulaşamadığını araştırmaktadır. Bu çalışma, feminist sanatta daha fazla farkındalık ve değişim yaratmış ve kadınların sanatta daha fazla temsil edilmesi için bir çağrı niteliği taşımıştır. Çeşitli dönemlerde, farklı üretim biçimlerine odaklanan çalışmalar, cinsiyet odaklı ayrımcılığı görünür kılmayı ve eleştirel bir yaklaşımı

yöntem olarak benimsemeyi amaçlamaktadır. Nochlin'in makalesinden ilham alan Judy Chicago², "Yemek Daveti" adlı enstalasyonunu gerçekleştirmiştir. Bu enstalasyon, sanat tarihi boyunca göz ardı edilmiş birçok kadın sanatçının anısına bir anıt niteliği taşımaktadır. Chicago'nun bu eseri, kadının edilgenliğini ve objeleştirilmesini değil, gücünü ve başarılarını vurgulayan metinlerle kadının görsel temsillerini birleştirerek bedensel deneyimini yüceltmeyi amaçlamaktadır (Freeland 2008, 136). Bu çalışmalar, sanat alanında cinsiyet eşitsizliğine ve kadınların görmezden gelinmesine dikkat çekmeyi, kadın sanatçıların önemini ve katkılarını vurgulamayı hedeflemektedir. Ayrıca, bu eserler eleştirel bir tavır sergileyerek toplumsal cinsiyet normlarını ve kadının rolünü sorgulamaktadır. Bu şekilde, feminist sanatçılar sanat yoluyla kadının güçlenmesini ve özgürleşmesini sağlama amacını taşımaktadır.

2. Yöntem

Bu çalışmada, ilgili kaynakların incelenmesi yoluyla gerçekleştirilen tarihsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. "Her araştırmada konu ve probleminin bir geçmişi vardır. Araştırmacı bunları incelemek zorundadır. Her araştırma yapan, tez hazırlayan kişi bu yöntemi kullanmaktadır" (Kaptan'dan akt. Şen 2005, 345). Bu bağlamda çalışmada Judy Chicago'nun Yemek Daveti isimli eseri üzerinde yoğunlaşarak eserin tarihine, sanatsal özelliklerine ve etkilerine odaklanarak feminist sanat hareketine ve kadın deneyimine olan katkıları da ele alınmıştır.

3. Veri Analizi

Judy Chicago'nun eserleri ve diğer ilgili sanat eserleri hakkında bilgileri araştırmış ve tarihî verileri analiz ederek verilere ulaşmıştır. Bu veriler, Judy Chicago'nun sanatının anlaşılması ve değerlendirilmesi için bir temel oluşturmaktadır. Veri analizi sürecinde, Judy Chicago'nun eserlerinin tarihine, sanatsal tekniklerine, içeriklerine ve etkilerine odaklanılmıştır. Veri analizinden elde edilen bulgular, çalışmanın sonuç bölümünde özetlenmiş ve yorumlanmıştır.

3.1. Judy Chicago'nun Tabaklarındaki Feminist İzler

Sanat eğitimini Chicago Üniversitesi ve Kaliforniya Sanat Enstitüsü'nde tamamlayan Judy Chicago, çalışmalarında çoğunlukla kadınların tarih boyunca maruz kaldığı baskıları ve cinsiyet eşitsizliğini ele

---

² **Judy Chicago** (1939–) Amerikalı feminist sanatçı, 20. yüzyılın ikinci yarısında feminist hareketin önemli bir figürü. Sanat eğitimini Chicago Üniversitesi ve Kaliforniya Sanat Enstitüsü'nde tamamladı. Özellikle kadın deneyimlerine, cinsiyet ve cinsel kimlik konularına odaklanan çok disiplinli bir sanat pratiğiyle tanınır.

Burcu Kaya Karaduman
Araştırma Makalesi/Kadın Çalışmaları, Cinsiyet Çalışmaları (Diğer)
Research Article/ Women'S Studies, Gender Studies (Other)

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 12.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 20.06.2023

almıştır. Sanat eserleri genellikle büyük boyutlu ve güçlü bir görsel etkiye sahip olan heykeller, seramikler ve sergilerden oluşmaktadır. Sanatçının en ünlü eserlerinden biri "The Dinner Party" adlı enstalasyon³dur. Bu eser, sanat tarihindeki önemli kadınları temsil eden bir dizi yemek masasından oluşur. Feminist sanatın öncü ismi Chicago'nun oldukça ünlü Yemek Daveti isimli çalışması beş yıllık emeğin, Chicago ve beraberindeki pek çok kadının işbirliğinin ürünüdür. Amerikalı sanat tarihçisi tarih boyunca göz ardı edilmiş pek çok kadının anısını gündeme getirmeyi amaçlayan kadın hareketine adanmış simgesel anıttır (Antmen 2019, 240).

Chicago, bir oda büyüklüğündeki bu iş aracılığı ile kadınlara ve kadınların deneyimini anlatacak yeni bir sanat yaratarak ve geniş bir izleyici kitlesinin bu sanata ulaşmasını sağlayarak toplumsal değişimi teşvik etmeyi amaçlar (Antmen 2008, 53). Anıtsal nitelikteki serginin ardından eser bir gurubun tepkisiyle karşılaşırken, bazı kesimler tarafından da modern yenilik olarak nitelendirilerek desteklenmiştir.

Resim 1: Judy Chicago, Yemek Daveti, 1974–79. Enstalasyon, 1463x1280x91.9cm.

<https://kadngazetesi2016.wordpress.com/2017/05/09/judy-chicagoaksam-yemegi-partisi/> (Erişim Tarihi: 12.06.2023).

³ **Enstalasyon/Yerleştirme** geleneksel sanat eserlerinden farklı olarak, çevreden bağımsız bir sanat nesnesi içermeyip belirli bir mekân için yaratılan, mekânın niteliklerini kullanıp irdeleyen ve izleyici katılımının temel bir gereklilik olduğu kapalı veya açık mekânlarda yapılabilen bir sanat türü.

Burcu Kaya Karaduman
Araştırma Makalesi/Kadın Çalışmaları, Cinsiyet Çalışmaları (Diğer)
Research Article/ Women'S Studies, Gender Studies (Other)

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 12.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 20.06.2023

Bir oda büyüklüğündeki bu işle Chicago, vajina imgeleriyle egemen tarih yazımında hak ettiği yeri bulamayan kadınların varlığına işaret eder (Antmen 2012, 53). Yemek Daveti, 999 kadının sembolik imzalarının bulunduğu bir çalışmadır (Gerhard 2013, 131).

Bu anısal sanat eseri, her biri 48 metre uzunluğunda üç kanada bölünmüş üçgen bir masadan oluşmaktadır. Kronolojik olarak kanatlar boyunca düzenlenmiş 13 yer vardır; her biri bir plaka ile bir kadeh, peçete ve mutfak eşyalarını içermektedir. Plakalar, Eski Yunan'da matematikçi ve astronom Hypatia plakası ile başlar, kadın gücünün azalmasına işaret ederek kronolojik olarak devam eder. Chicago bu unutulmuş tarihi konuları masada birleştiren tek şeyin hepsinin kadın olduğu gerçeğini göstermek için plakaların her birinde vajinal veya "merkezi çekirdek" görüntülerini kullanmayı seçmiştir. Amacı, aşağılık çağrışımları gururla değiştirmek, kadınların "ötekilik" durumunu geri kazanmak ve deneyimlerini ifade etmek için "yeni bir görsel dil" yaratmaktır. Akşam Yemeği Daveti plakalarının görüntüleri bu kelebek vulva motifini içermektedir. Ziyaretçi masanın etrafında dolaştıkça, kelebek formu boyutsal olarak yükselmekte ve kadınların tarih öncesi dönemden modern döneme özgürleşmeye doğru artan adımlarını sembolize etmektedir. Bazı eleştirmenler çalışmanın sosyo-politik içeriğini övmüş; diğerleri "merkezi çekirdek" imgelerine kadın gücünün mecazi kutlamaları yerine gerçek vajinalar olarak saldırmışlardır.

Resim 2: Judy Chicago. The Dinner Party. 1974–1979. (Enstalasyon) Brooklyn Museum,

<http://bit.ly/2tbogr2> (Erişim Tarihi: 06.06.2023).

Masanın ilk kanadındaki davetliler varoluştan Roma İmparatorluğuna kadar olan dönemi kapsar. İkinci kanat, Hıristiyanlığın başından Reformasyona kadar uzanır. Üçüncü kanat ise 17. yüzyıldan 20. yüzyıla

kadar olan süreci ifade eder. Akşam yemeği Partisi'nin hazırlandığı üç kanatlı masanın her bir kanadında yer alan davetli kadınların isim listesi aşağıdaki gibidir (Hughes 2008, 48–49; Withers 1992, 463–464).

3.2. Masanın Birinci Kanadı:

1. **Primordiyal Tanrıçalar:** Toprak, tarih boyunca insanlar tarafından Ana Tanrıça olarak adlandırılmıştır. Toprak, doğurganlık, büyüme ve yaşamın temel kaynağı olarak kabul edilmiştir (Yolcu 2014, 72). İnsanlar toprağın hayat veren, iyileştiren ve büyüten gücünü fark etmişler ve bu nedenle dişilikle ilişkilendirmişlerdir. Toprak, sürekli yenilenen ve bitmeyen enerjisiyle bir tanrıçanın ölümsüzlüğünü sembolize eder. Çeşitli kültürlerde farklı isimlerle anılan Ana Tanrıça; toprak, doğa ve bereketin kaynağı olarak görülür. Bu inançlar, tarım toplumlarında toprağın verimliliğine bağımlı olan insanların hayat tarzlarında ve dini uygulamalarında önemli bir rol oynamıştır (Ergun 1997: 181).

2. **Bereket Tanrıçası:** Bu tanrıçalar arasında Hera, Artemis, Demeter, İsis ve Hathor gibi isimler öne çıkar. Demeter, Yunan mitolojisinde bereket, tahıl ve hasat tanrıçası olarak kabul edilir. Roma mitolojisinde ise Ceres olarak bilinir. Bu tanrıça ekinleri temsil eder ve buğday özellikle önemlidir (Öztürk 2016). Aynı zamanda anne sevgisini simgeler. Hera: Yunan mitolojisinde Zeus'un eşi olan Hera, doğum ve aileyle ilişkilendirilen bir tanrıçadır (İslamoğlu 2018). Hem doğumları hem de evlilikleri koruyan bir rolü vardır. Umay, Türk mitolojisinde doğurganlık ve üreme tanrıçası olarak görülür. İnanışa göre, iki çocuğu (bir erkek ve bir kız) katliamdan kurtarmıştır. Türk kültüründe çocuklara koruma ve rehberlik sağladığına inanılır. Türkler arasında Umay, geyik formunda ırkın koruyucu gücü olarak kabul edilir ve "Umay Ana" olarak anılır. İsis ise annelik, büyü ve doğurganlık tanrıçası olarak birçok kültürde yer alır. Özellikle antik Mısır mitolojisinde büyük öneme sahiptir. İsis, bereketi ve ailenin koruyuculuğunu simgeler (Öztürk 2016). Aynı zamanda güçlü bir sihir ve büyü tanrıçası olarak da bilinir. Bu kapsamda mitolojik hikâyelerde ve çeşitli kültürlerde doğum, doğurganlık ve annelik gibi kavramları temsil eden tanrıçalar bulunmaktadır. Tanrıçalar, bu kavramları simgelerken bazen doğa, bereket, aile birliği ve koruyuculuk gibi diğer özelliklerle de ilişkilendirilebilirler. Ancak tanrıçaların sadece bu özelliklerle sınırlı olmadığı ve mitolojik hikâyelerde farklı rolleri ve sembolizmi olduğu unutulmamalıdır.

3. **İshar:** Babil ve Asur gibi antik Mezopotamya medeniyetlerinde önemli bir tanrıça olarak kabul edilir, güçlü bir savaş tanrıçası olarak görülür aynı zamanda silahlarla ve savaşla ilişkilendirilir (Öztürk 2018). Bunun yanı sıra aşk ve cinsellikle de bağlantılıdır ve bu yönüyle doğurganlık, cinsel arzu ve cinsel ilişki ile ilişkilendirilir. Bereket ve verimlilik konularında da etkilidir ve tarımı desteklediğine inanılır. İshar'ın

mitolojik hikâyelerde çeşitli maceraları ve rolü vardır. Ancak sadece savaş tanrıçası olmanın ötesinde, farklı yönleriyle çeşitli kültürel ve dini sembolizmlere sahip bir tanrıça olarak görülür (Pekardan 2018).

4. Kali: Hindu mitolojisinde önemli bir tanrıça olarak kabul edilir. Enerji, güç, yok etme ve dönüşüm gibi kavramlarla ilişkilendirilir. Kali'nin temsili genellikle korkutucu ve dehşet verici bir şekilde betimlenir. Siyah bir teni vardır, çok sayıda kolu ve her bir elinde farklı bir sembol veya silah taşır. Başında birçok başka tanrıça simgesi olan bir taç bulunur ve dilini dışarı çıkarmış bir şekilde tasvir edilir (Singhal 2005, 11–13). Kali, sık sık doğaüstü varlıkları, kötülüğü ve cehaleti temsil eden şeyleri yok etmek için tanrıların ve tanrıçaların yardımına çağrıldığı bir savaşçıdır (Singh 2005, 29). Aynı zamanda doğurganlık, annelik ve koruyuculuk gibi diğer dişi tanrıçalık niteliklerini de temsil eder.

5. Yılan Tanrıça: "Yılan Tanrıça" ifadesi, farklı kültürlerde ve mitolojilerde yer alan çeşitli tanrıçaları ifade edebilir. Bu bağlamda, Mısır mitolojisinde Yılan Tanrıçaları yer alır. Bu tanrıçalar, bazen diğer tanrıçaların birçok özelliğini bünyesinde barındıran karmaşık figürler olarak tasvir edilir (Öztürk 2018). Örneğin, Wadjet tanrıçası, kraliyet ailesinin ve firavunun koruyucusu olarak kabul edilir. Kendisi yılan formunda tasvir edilir ve sıklıkla firavunun tacının önünde bulunan bir figür olarak resmedilir.

6. Sophia: Bilgelik sembolü olarak kabul edilen Sophia Heykeli, çeşitli anlamları ve gizemleri içinde barındırmaktadır. Helenistik felsefenin temel fikirlerini oluşturan Sophia figürü, İncil başta olmak üzere birçok din ve düşünce akımında referans olarak yer almaktadır (Cevizci 2015, 3–4). Sophia, Gnostikler, Neo-paganlar, Yeni Çağ inançlarına sahip gruplar ve Tanrıça düşüncesini benimseyenler tarafından "bilgelik" niteliğiyle onurlandırılmıştır (Öztürk 2017). Yahudi-Hristiyan mistisizminde Sophia, gerçek gücün kaynağı olan Tanrı'nın kadın ruhu olarak görülmüş ve kabul edilmiştir. Sophia, bilgelik ve kader tanrıçası olarak görülmüş ve Siyah Tanrıça, İlahi Kadın, Tanrı'nın Annesi, Yaratılışın Annesi, Yehova'nın eşi ve asistanı gibi farklı isimlerle ve tasvirlerle kaynaklarda yer almıştır. Sophia inancı, erkek egemen Batı kiliseleri tarafından kabul görmemiş olsa da, ana tanrıçalık kültürünün ortaya çıktığı Anadolu gibi bölgelerde içtenlikle benimsenmiştir. Doğu Hristiyanları, Sophia'ya büyük bir bağlılık duymuşlar ve iddiaya göre İstanbul'daki en büyük tapınakları olan Ayasofya'ya onun adını vermişlerdir.

7. Amazonlar: Antik Yunan mitolojisinde yer alan efsanevi bir savaşçı kadın ulusudur (Öztürk 2016). Herodot'un ifadesine göre, bugünkü Ukrayna topraklarında yaşadılar. Bu iddialar, mitolojik efsaneler ve anlatılar üzerine dayanmaktadır. Nitekim onların destansı hikâyeleri ve savaş becerileri, mitolojik dünyanın ilgi çekici bir parçası haline gelmiştir. Ancak Amazonların gerçek tarihsel varlığı hakkında net bir kanıt olmadığı için, mitoloji ve efsaneler içinde bir yerleri olduğunu söylemek daha doğrudur.

8. **Hatsepsut:** Hatsepsut (M.Ö. 15. yy) Antik Mısır'ın On sekizinci Hanedanı'nın beşinci firavunu olarak bilinir. Yeni Krallık Dönemi'nde Mısır tahtının altıncı varisi olarak doğmuştur ve I. Tutmosis ile kraliçe Ahmose'un kızıdır (Tyldesley 2006, 92). Hatsepsut, Eskiçağ literatüründe "kadın firavun" olarak nitelendirilmektedir (Robins 1999, 103).

9. **Judith:** Caravaggio'nun 1598–1599 yılları arasında resmettiği "Judith Holofernes'in Başını Keserken" adlı eseri (Resim 3), vahşi ve cesur bir yapıya sahip olmasıyla dikkat çeker (Gombrich 1986, 304). Bu tablo, cesur hareketlerle olayın çarpıcılığını yansıtmasının yanı sıra, karakterlerin fiziksel özelliklerini betimleyerek, onlar hakkında kişisel ve psikolojik analizlere olanak sağlar. Bu yüzden, Barok döneminin en etkileyici eserlerinden biridir. Tablo, hayatın ve ölümün kesiştiği bir noktada, karanlık ile aydınlığın savaştığı bir atmosferi temsil eder. Hikâye, Asurlular tarafından işgal edilen bir dönemde dul kalan ve cesur bir kadın olan Judith'in halkını kurtarmak için, tehlikeli bir plan yapmasını anlatır. Judith, halkına ihanet ediyor gibi görünerek, Asur generali Holofernes'i kandırır ve onun çadırında başını keser. Bu eylemle Asurlulara korku salar ve halkını işgalcilerin elinden kurtarır. Caravaggio, bu olaya tanıklık ederek, tablosunda tüm ikilemlerin ve gerilimin bulunduğu bir anı yansıtmayı başarmıştır. Caravaggio'nun tekniği ve konusuyla dikkat çeken bu eser, Judith, Holofernes ve Abra'nın bir arada olduğu bir sahneyi sunar. Yaşam ile ölüm, aydınlık ile karanlık gibi zıtlıklar tabloda vurgulanır ve etkileyici bir şekilde ifade edilir. Caravaggio, detaylara verdiği önem ve olayın dramatik anlatımıyla izleyiciyi etkilemeyi amaçlar (Yıldız 2020).

Resim 3: Caravaggio, "Judith Holofernes'in Kafasını Keserken", Barok Dönem,1598–1599 (Høghheim 2021).

<https://Hoghheim.Com/Blogs/Sanat-Tarihi/Caravaggio-Judith-Holofernesin-Kafasini-Keserken>. (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

10. **Sappho** (M.Ö. 610–580), Batı edebiyatının ilk kadın temsilcisi olarak bilinir (Ertuğrul 2015). Kendisi, tarih yazıcılığının henüz gelişmediği bir dönemde yaşamıştır ve o dönemdeki kronikçiler genellikle şehirlerin ve güç sahibi erkeklerin faaliyetleriyle ilgilenmiştir. Ancak, Sappho'nun şiirleri kadınların kendi iç dünyalarına odaklanır ve aşk, özlem ve duygusal deneyimler gibi konuları ele alır.

11. **Miletli Aspasia** (M.Ö.470-400) Antik dönemde Atina'da önde gelen bir figür olan hetaeralar arasında yer almaktadır. Hetaeralar, özgür kadınlar sınıfı olarak kabul edilirler ve toplumda etkili bir konuma sahiptirler. Aspasia, sadece güzelliği ve cazibesıyla değil, aynı zamanda bilgi ve retorik yetenekleriyle de ün salmış bir kadındır. Aspasia'nın entelektüel yetenekleri ve bilgi birikimi ile Sokrates ve Perikles gibi ünlü düşünürler ve siyasetçilerle aktif bir şekilde etkileşimde bulunduğu bilinmektedir (Yıldırım 2019).

12. **Boadicea** (M.S. 62): Günümüzde Boudicca, Roma egemenliğine karşı Briton kabilelerini birleştirerek, büyük bir isyan başlatan ve Britanya'nın bağımsızlığı için savaşan bir Kelt kraliçesi olarak, dünya çapında büyük bir ilham kaynağı ve halk kahramanı olarak tanınmaktadır. Boudicca, cesareti, liderlik yetenekleri ve adalet arayışıyla dikkat çeken bir figürdür. Boudicca, M.S. 60 yılında, Romalıların Britanya'yı işgal etmesine ve Briton halkını baskı altına almalarına karşı ayaklanma çağrısı yapmıştır. Briton; kabilelerini bir araya getirerek, güçlü bir direniş hareketi başlatmış ve Romalılara karşı bir dizi zafer kazanmıştır. Boudicca'nın liderliği altında Britonlar, adalet ve özgürlük için mücadele etmişlerdir (Tufan 2020).

13. **Hypatia** (M.S. 370–415): Hypatia, matematik, astronomi ve felsefe alanlarında önemli katkılarda bulunan ve Yunan bilim dünyasında tanınmış olan bir kadın bilim insanıdır (Antiktarih 2019).

3.3. Masanın İkinci Kanadı:

1. **Marcella**, 325 ile 410 yılları arasında yaşamış olan bir Roma Katolik Kilisesi azizesidir. Marcella'nın hayatı ve katkıları, erken dönem Hristiyanlık tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Marcella, dönemindeki kadınlara dini eğitim ve rehberlik sağlamış, onları Hristiyan inancının öğretileri konusunda aydınlatmıştır. Marcella aynı zamanda, dönemindeki yoksul ve ihtiyaç sahibi kişilere yardım etmek için çaba göstermiştir.

2. **İrlandalı Azize Bridget** (451–525), Birgettine Tarikatı'nın kurucusu ve aynı zamanda Vatstena'lı Azize Catherine'in annesidir (Söyleşi Serisi 2020). Bridget, Hristiyanlık inancına bağlılığıyla bilinen önemli bir dini figürdür.

3. **Theodora**, 500 ile 548 yılları arasında yaşamış olan Bizanslı bir kadındır. Bizans İmparatoru I. Justinian'ın eşi ve Ortodoks Kilisesi'nin azizelerinden biridir. Theodora, önemli bir politik ve dini figür olarak bilinir.

4. **Hrosvitha**, yaklaşık 935 ile 1002 yılları arasında yaşamış bir oyun yazarı ve şairdir. O dönemdeki Alman edebiyatının önemli bir figürü olarak kabul edilir (Haight 1965).

5. **Trotula di Ruggiero/Trotula Salerno**, 11. yüzyılda İtalya'da faaliyet gösteren bir hekimdir. Salerno Okulu'nda tıp eğitimi almış ve kadın sağlığı alanında uzmanlaşmıştır. Trotula, özellikle kadınların sağlığı ve doğum süreçleri üzerine çalışmalar yapmıştır (Bifulco 2014; Ülgen 2015).

6. **Aquitaine'li Eleanor**, 1122 ile 1204 yılları arasında yaşamış olan bir Ortaçağ figürüdür. İngiltere Kralı II. Henry'nin eşi ve aynı zamanda Richard'ın annesidir. Eleanor, politik etkisi, kültürel etkinlikleri ve güçlü kişiliği ile tanınır (Şatara 2021).

7. **Bingenli Hildegard**, 1098 ile 1179 yılları arasında yaşamış olan bir Ortaçağ figür olup, çok yönlü bir yeteneği olan şair, yazar, besteci, filozof ve aynı zamanda bir başrahibedir.

8. **Petronilla de Meath**, 14. yüzyılda İrlanda'da yaşamış bir kadındır. Dame Alice Kyteler'in hizmetçisi olarak bilinir ve cadılıkla suçlanan ilk soylu kadınlardan biridir. Ne yazık ki, Petronilla de Meath hizmetçilik yaptığı dönemde cadılık suçlamalarıyla karşı karşıya kalmış ve sonunda yakılarak öldürülmüştür. Bu tür cadılık suçlamaları, Ortaçağ'da kadınları hedef alan yaygın bir uygulamadır. Cadılıkla suçlanan kişiler, sıklıkla toplum tarafından dışlanmış ve kötü muamele görmüştür (İnan, Keser 2015, 142). Bugün, Petronilla de Meath ve benzeri mağdurların hikâyeleri, adalet sistemi hatalarını, kadınların tarihte maruz kaldığı zorlukları ve cadılık suçlamalarının sonuçlarını hatırlatmaktadır. Onların anıları, toplumda adalet ve eşitlik için mücadele etme yolunda önemli bir hatırlatıcıdır.

9. **Christine de Pizan**, 1364 ile 1430 yılları arasında yaşayan tanınmış bir şair ve yazar olarak bilinir. Ortaçağ döneminin önde gelen edebiyat figürlerindedir. Aynı zamanda, erkek egemen ortaçağ kültürünün kadınlara yönelik basmakalıp düşmanlığına karşı mücadelesiyle de tanınır. Eserlerinde erkek egemen kültürün kadınlara yönelik aşağılayıcı tutumunu eleştirmiş ve kadınların entelektüel yeteneklerini ve değerini savunmuştur. Christine de Pizan'ın en ünlü eserlerinden biri "The Book of the City of Ladies"dir (Wolfthal 1998, 41–70). Bu eserde, kadınların erkeklerle eşit olduğunu ve toplumda önemli roller üstlenebileceğini anlatır. Ayrıca, kadınların eğitim alma hakkına vurgu yapar ve kadınların

bilgelik ve güçle donatıldığına inanır. Christine de Pizan'ın düşünceleri, döneminin kadın hareketlerine ve eşitlik mücadelesine ilham vermiştir (Chicago 1979).

Resim 4: Kadınlar Şehri Kitabından İllüstrasyon

<https://en-m-wikipedia->

[org.translate.google.com/translate?sl=en&tl=tr&hl=tr&pt=sc](https://en-m-wikipedia-org.translate.google.com/translate?sl=en&tl=tr&hl=tr&pt=sc)

(Erişim Tarihi: 03.06.2023).

11. **I. Elizabeth**, 1533 ile 1603 yılları arasında yaşamış olan İngiltere Kraliçesi'dir. Tarihte "Bakire Kraliçe" olarak bilinir (Sungur 2012). Elizabeth dönemi, İngiltere tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde edebiyat, tiyatro, müzik ve resim gibi alanlarda önemli eserler ortaya çıkmıştır. Elizabeth, sanatın ve kültürün destekçisi olmuş ve dönemine "Altın Çağ" adını kazandırmıştır.

12. **Artemisia Gentileschi**, 1593 ile 1653 yılları arasında yaşamış olan bir İtalyan ressamdır. Barok döneminin önde gelen sanatçılarından biridir (Buckley 2013, 832). Artemisia Gentileschi, döneminde kadın ressamların pek kabul görmediği ve sanatsal topluluklara katılma imkânının sınırlı olduğu bir dönemde önemli bir başarı elde etti. Floransa'daki Accademia di Arte del Disegno'ya kabul edilen ilk kadın ressamdır (Silvers 2010, 70).

13. **Anna Maria van Schurman**, 1607 ile 1678 yılları arasında yaşamış olan Hollandalı bir ressam, şair ve bilim kadınıdır; döneminde birçok farklı alanlarda yeteneklerini sergilemiş ve çok yönlü bir sanatçı olarak tanınmıştır (Clarke 2013, 347–360).

3.4. Masanın Üçüncü Kanadı:

1. **Anne Hutchinson**, 1591 ile 1643 yılları arasında yaşamış olan bir muhalif ve kilise tartışma grubunun lideri olarak bilinir. Amerika Birleşik Devletleri'nin kolonileşme döneminde etkili olmuş bir figürdür (Humphrey 1919, 18–29).

2. **Sacagawea**, 1786 ile 1812 yılları arasında yaşamış olan Shoshone kabilesine mensup bir Amerikan yerlisi kadındır. Amerika'nın batısında keşifler yapan Lewis ve Clark keşif ekibine rehberlik yapmasıyla bilinir. Bugün, cesareti ve bilgeliğiyle ilham veren bir figür olarak hatırlanmaktadır.

3. **Caroline Herschel**, 1750 ile 1848 yılları arasında yaşamış İngiliz gökbilimcidir. Astronomiye önemli katkıları olan bir bilim insanı olarak tanınır (Warner 2004, 505). En bilinen başarısı, birkaç kuyruklu yıldız keşfetmesidir. Bugün, Herschel'in mirası, kadınların bilimsel keşiflerde aktif rol oynayabileceğini ve yeteneklerini sergileyebileceğini vurgulayan bir simge olarak hatırlanmaktadır.

4. **Mary Wollstonecraft**, 1759 ile 1797 yılları arasında yaşayan İngiliz yazar, filozof ve kadın hakları savunucusudur. 18. yüzyılın önemli figürlerinden biri olarak kabul edilir. En çok bilinen çalışması, 1792 yılında yayımladığı "Kadın Hakları İçin Savunma" adlı eseridir (Myers 1986, 31–59). Wollstonecraft, kadınların toplumda eşit haklara sahip olması gerektiğini savunmuş ve kadınların eğitime büyük önem vermiştir. Ona göre, kadınların eğitim yoluyla gelişmesi ve potansiyellerini gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Kadınların doğuştan erkeklerden aşağı olmadığını, ancak eğitim eksikliği nedeniyle toplumda ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüklerini ifade etmiştir. Eserleri, eşitlik, özgürlük ve adalet arayışında kadınların güçlenmesi için çağrılar yapmaktadır.

5. **Sojourner Truth**, asıl adıyla **Isabella Baumfree**, 1797 ile 1883 yılları arasında yaşamış bir Amerikan kölelik karşıtı ve kadın hakları aktivistidir. 1843 yılından itibaren Sojourner Truth adını kullanmaya başladı. Truth, New York'ta köle olarak doğdu ve genç bir yaşta köleliğinden kaçarak özgürlüğünü elde etti. Kendi çabalarıyla oğlunu kurtarmak için mahkemeye başvurdu ve bu dava sonucunda beyaz adama karşı kazanan ilk siyah kadın oldu. Bu deneyimi, adaletin peşinde koşma ve eşitlik mücadelesi için bir dönüm noktasıdır. Truth, kölelik karşıtı hareketin önemli bir figürü haline geldi ve Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da konuşmalar yaparak kölelik ve kadın hakları konularında bilinçlenmeyi ve değişimi teşvik etti. "Ain't I a Woman?" adlı ünlü konuşması, kadınların ve siyahların eşit haklara sahip olması gerektiğini vurgulayan güçlü bir ifade olarak tarihe geçti. Sojourner Truth, cesur ve kararlı duruşuyla toplumda adalet ve eşitlik için mücadele eden bir öncü oldu. Kadınların ve siyahların haklarını

savunma çabaları, ilerici düşüncelerin yayılmasına ve eşitlik mücadelesinin ilerlemesine katkıda bulundu. Bugün, Truth'un mirası, insan hakları ve toplumsal adalet mücadelesinde ilham kaynağı olmaya devam etmektedir.

6. **Susan B. Anthony**, 1820 ile 1906 yılları arasında yaşayan Amerikan kadın hakları hareketinin önde gelen liderlerinden biridir. 19. yüzyılda kadınların siyasi hakları için mücadele etmiş ve cinsiyet eşitliği konusunda büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Anthony, kadınların oy kullanma hakkı ve eşitlik için aktif olarak çalışmıştır. Kadınların siyasi katılımını teşvik etmek ve toplumsal değişimi sağlamak amacıyla birçok toplantı ve miting düzenlemiştir. Kadınların siyasi katılımı ve eşit hakları için yıllarca mücadele etmiş ve ilham kaynağı olmuştur. Anthony'nin mirası, kadın hakları hareketinin ve cinsiyet eşitliğinin ilerlemesinde önemli bir yere sahiptir (Hunt 2021).

7. **Elizabeth Blackwell**, 1821 ile 1910 yılları arasında yaşayan Amerikalı bir doktordur ve Amerika Birleşik Devletleri'nde tıp eğitimi alan ve pratik yaparak doktor olan ilk kadın olarak bilinir (IENSTITU, 2020).

8. **Emily Dickinson**, 1830 ile 1886 yılları arasında yaşayan ve Amerika'nın en önemli şairlerinden biri olan münzevi bir hayat yaşamıştır (Düşünbil Portal 2017).

9. **Ethel Smyth**, 1858 ile 1944 yılları arasında yaşamış İngiliz besteci ve kadın hakları savunucusudur. Aynı zamanda bir şair ve yazardır. Smyth, kadınların sosyal ve siyasi haklarının tanınmasında önemli bir rol oynayan lider figürlerden biridir.

10. **Margaret Sanger**, 1879 ile 1966 yılları arasında yaşamış Amerikalı bir cinsellik eğitimcisi, doğum kontrol aktivisti ve Amerikan Doğum Kontrol Ligi'nin kurucusudur. Sanger, kadınların doğum kontrol yöntemlerine erişimini savunan ve kadınların kendi üreme sağlığı ve hakları üzerinde kontrol sahibi olmalarını teşvik eden bir figürdür.

11. **Natalie Barney**, 1876 ile 1972 yılları arasında yaşamış Amerikalı bir oyun yazarı, şair ve romancıdır. Paris'te uzun bir süre geçiren Barney, edebi çalışmalarıyla tanınır. Yazılarında feminizmi ve pasifizmi desteklemesiyle dikkat çekmiştir.

12. **Virginia Woolf**, 1882 ile 1941 yılları arasında yaşamış İngiliz deneme, roman, kısa öykü yazarı ve yayıncıdır. Yirminci yüzyılın önde gelen modernist yazarlarından biri olarak kabul edilir ve edebi çalışmalarıyla tanınır. Woolf'un eserleri, çağdaş roman anlayışının sınırlarını zorlamış ve deneysel bir dil ve anlatı teknikleri kullanmıştır. Romanlarında iç monologları, bilinç akışını ve zaman algısının kırılmasını sıklıkla kullanır. Bu şekilde okuyucuya karakterlerin iç dünyasına ve bilinç akışına derinlemesine bir bakış

sunar. Woolf, toplumsal cinsiyet rolleri, kadın kimliği, özgürlük ve yaratıcılık gibi temaları eserlerinde ele alır.

13. **Georgia O'Keeffe**, 1887 ile 1986 yılları arasında yaşamış olan Amerikalı bir sanatçıdır. Modern Amerikan sanatının önde gelen isimlerinden biri olarak kabul edilir ve özellikle resimleriyle tanınır.

Bu liste, farklı zamanlarda ve farklı alanlarda etkili olmuş feminist figürleri ve kadın hakları savunucularını içermektedir. Her biri kendi dönemlerinde öne çıkan ve toplumsal değişim için mücadele eden kadınların ilham verici örnekleridir. Bu figürler, kadınların eşitlik, özgürlük ve adalet için mücadele etmelerine öncülük etmiş ve ilerlemeyi teşvik etmişlerdir. Kadınların siyasi hakları, cinsiyet eşitliği, eğitim, sağlık ve sanat gibi farklı alanlardaki mücadeleleri, bugün bile hâlâ önemini korumaktadır ve ilham kaynağı olmaya devam etmektedir. Bu figürler feminist hareketin köklerini ve ilerlemesini simgelerken, kadınların toplumda daha güçlü ve eşit bir şekilde temsil edilmeleri için mücadele etmişlerdir.

4. SONUÇ

"Akşam Yemeği Daveti" başlıklı yapıt, kadınları kutsamak ve onurlandırmak amacıyla tasarlanmış bir sanat eseridir. Bu yapıt, Batı tarihinde önemli izler bırakmış kadınların sembolik bir birleşimi olarak düşünülmektedir. Judy Chicago, dünyanın ilk oluşumundan 20. yüzyıla kadar kadın tarihini sunarken, Batı uygarlığını merkeze alan bir yaklaşım sergilemiştir. Bu yapıt, kadınların sanata, siyasete, kültüre ve bilime yaptığı katkıları vurgulamaktadır. Aynı zamanda, devrimsel bir anıt niteliği taşıyan bu eserin kadınlar tarafından işbirliğiyle inşa edilmesi, Batı tarihinde erkeklere ayrılan yerlere ince bir gönderme olarak yorumlanmaktadır. Brooklyn Müzesi'nde kalıcı bir sergi olarak yer alan "Akşam Yemeği Daveti", ziyaretçilere kadınların önemli rollerini ve katkılarını vurgulayan bir yapıt olarak sunulmaktadır. Serginin merkezî bir parçası olması, bu eserin sanat dünyasında ve toplumda önemli bir yerinin olduğunu göstermektedir. Bu şekilde, eser daha geniş bir kitleye erişerek kadın gücü ve birliği konusunda farkındalık yaratma potansiyeline sahiptir.

Sonuç olarak, feminist hareketler kadınların toplumda eşitlik, özgürlük ve adalet için mücadele ettiği önemli hareketlerdir. Chicago gibi sanatçılar, kadınların sanatta ve diğer alanlarda erkeklerle eşit şekilde temsil edilebileceğini savunmuş ve kadın deneyimlerini vurgulayan eserler üretmiştir. Feminist hareketlerin farklı dalgaları, zaman içinde kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında ilerleme kaydetmiştir. Ancak, hâlâ üzerinde çalışılması gereken alanlar bulunmaktadır. Kadınların eşit fırsatlara

sahip olması ve cinsiyet temelli ayrımcılığın sona erdirilmesi için küresel çapta çaba harcanmaktadır. Feminist hareketler, kadınların seslerini duyurmasına ve deneyimlerini paylaşmasına olanak tanırken; aynı zamanda toplumun geneline adalet, eşitlik ve insan hakları değerlerini yayma amacını taşır. Kadınların güçlenmesi ve haklarının korunması, toplumun ilerlemesi ve daha adil bir dünya inşa etme hedefine hizmet eder. Bu nedenle, feminist hareketlerin etkisi ve önemi günümüzde de devam etmektedir. Herkesin cinsiyet eşitliği konusunda bilinçlenmesi ve bu mücadeleye destek vermesi, daha kapsayıcı ve adil bir toplumun inşasına katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- Antiktarih. 2019. <https://www.antiktarih.com/2019/09/18/iskenderiyeli-hypatia-kimdir/> (Erişim Tarihi: 01.06.2023).
- Antmen, A 2008. Sanat ve Cinsiyet. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Antmen, A 2012. Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. 53.
- Berktaş, F 2014. Feminist Teoride Açılımlar. Ecevit, Y.–Kalkıner, N. (Ed.). Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları. 4. Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bifulco, M 2014. "A Focus On Trotula De' Ruggiero: A Pioneer in Women's and Children's Health in History of Medicine", The Journal of Maternal- Fetal Neonatal Medicine, C. 27, 204–205
- Buckley, P. J 2013. Perspectives Artemisia Gentileschi, 1593-1653, The American Journal of Psychiatry, V.10, I.8, 832–833.
- Cevizci, A 2015. Felsefeye Giriş. Ankara: Nobel Yayınları.
- Chicago, J 1979. "Yer Ayarları" , Elizabeth A. Sackler Feminist Sanat Merkezi, Brooklyn Müzesi
- Chicago, J 2010. Women and Art, Stephanie Marohn (Ed.). Goddess Shift: Women Leading for a Change (159–166). California: Elite Books
- Clarke, D. M 2013. "Anna Maria van Shurman ve Kadınların Eğitimi". Revue philosophique de la France et de l'étranger. Paris : Universitaires de France'ı basar. 3 (138): 347–360. doi: 10.3917/rphi.133.0347 eISSN 2104-385X . ISSN 0035-3833
- Düşünbil Portal. 2017. <https://dusunbil.com/dunyayi-ve-hayati-kendi-odasinda-kesfedem-sair-emily-dickinson/> (Erişim Tarihi: 06.06.2023).

Burcu Kaya Karaduman
Araştırma Makalesi/Kadın Çalışmaları, Cinsiyet Çalışmaları (Diğer)
Research Article/ Women'S Studies, Gender Studies (Other)

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 12.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 20.06.2023

Ergun, M 1997. Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi. Ankara: TDK Yayınları.

Ertuğrul, E 2015. Antik Dönemin En Ünlü Kadın Şairi Sappho. <https://arkeofili.com/antik-dönemin-en-unlu-kadin-sairi-sappho/> (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

Frank, H 2021. <https://tr.warbletoncouncil.org/susan-b-anthony-14870> (Erişim Tarihi: 06.06.2023).

Freeland, C 2008. Sanat Kuramı. çev. Fisun Demir, Dost Kitabevi, Ankara.

Gerhard, J. F 2013. The Dinner Party: Judy Chicago and the Power of Popular Feminism, 1970-2007. Atlanta: University of Georgia Press.

Gombrich, E. H 1986. Sanatın Öyküsü. Çev. Bedrettin Cömert, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Haight, A. L 1965. ed. Gandersheim'lı Hroswitha: Hayatı, Zamanları ve Eserleri ve Kapsamlı Bir Kaynakça. New York: Hroswitha Kulübü.

Hughes, C 2008. Judy Chicago's The Dinner Party: Inviting Women to the Table, in Special Focus: Art of the Twentieth Century, Date of access: 14 November 2013, apcentral.collegeboard.com/.../ap-sf-art-hist-art-of-thetwentieth-century.pdf.

Humphrey, G 1919. Amerikan Tarihinde Kadınlar. Freeport, New York: Bobbs-Merrill.

İİENSTITU. 2020. İlk Kadın Doktor: Elizabeth Blackwell <https://www.iienstitu.com/blog/ilk-kadin-doktor-elizabeth-blackwell> (Erişim Tarihi: 11.06.2023).

İnan ve Keser N 2015. Kadın Tarihi İçin Bir Anıt: Akşam Yemeği Partisi. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 3/5, 142.

İslamoğlu, H 2018. Olympos Tanrılarının Kraliçesi Hera <http://www.antiktarih.com/2018/05/31/evlilik-tanricasi-hera/> (Erişim Tarihi: 15.05.2023).

Myers, M 1986. "Impeccable Governess, Rational Dames, and Moral Mothers: Mary Wollstonecraft and the Female Tradition in Georgian Children's Books". Children's Literature 14.

Nochlin, L 2008. Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?, Sanat Cinsiyet, haz. Ahu Antmen, İstanbul: İletişim Yayınları.

Öztürk, Ö 2016. Dünya Mitolojisi. Ankara: Nika Yayınları.

Burcu Kaya Karaduman
Araştırma Makalesi/Kadın Çalışmaları, Cinsiyet Çalışmaları (Diğer)
Research Article/ Women'S Studies, Gender Studies (Other)

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 12.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 20.06.2023

Öztürk, Ö 2017. Yahudi Mitolojisi Sözlüğü. <https://ozhanozturk.com/2017/10/29/yahudi-mitolojisi-sozlugu-o-s/> (Erişim Tarihi: 12.06.2023).

Öztürk, Ö 2018. İhtar, Ishtar (Yakındoğu Mitolojisi). <https://ozhanozturk.com/2018/03/29/istar/> (Erişim Tarihi: 12.06.2023).

Öztürk, Ö 2018. Yılan: Folklor ve Mitolojide Yılan tanrılar, yılan tapımı ve yılanlarla ilgili inançlar <https://ozhanozturk.com/2018/01/22/mitolojide-yilan/> (Erişim Tarihi: 15.06.2023).

Öztürk, Ö 2016. Demeter. <https://ozhanozturk.com/2017/12/03/demeter/> (Erişim Tarihi: 14.06.2023).

Öztürk, Ö 2016. Dünya Mitolojisi. Ankara, Nika Yayınları. <https://ozhanozturk.com/2018/03/29/isis-mitolojisi/> (Erişim Tarihi: 11.04.2023).

Pekardan, B 2018. <https://nereye.com.tr/antik-mezopotamyenin-en-meshur-10-tanri-ve-tanricasi/> (Erişim Tarihi: 15.06.2023).

Robins, G 1999. The Names of Hatshepsut as King, The Journal of Egyptian Archaeology, Vol. 85, 103–112.

Rochefort, F 2020. Feministler Tarihi, Çeviren Özlem Altun, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Sevim, A 2005. Feminizm. İstanbul: İnsan Yayınları.

Silvers, D. A 2010. Artemisia Gentileschi: The Heart of a Woman and the Soul of a Caesar, A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements For the Degree of Master of Liberal Arts Department of Humanities and Cultural Studies College of Arts and Sciences, University of South Florida, Florida.

Singh, Dharam Vir 2005. Hinduism an Introduction, Jaipur.

Singhal, A 2005. Kali Poojan, Vinaya, Delhi.

Söyleşi Serisi. 2020. <https://www.akademiktarihtr.com/ortacagdatatil2/> (Erişim Tarihi: 10.06.2023).

Sungur, C 2012. <https://www.martidergisi.com/ingiltere-kralicesi-i-elizabeth-bolum-1/> (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

Burcu Kaya Karaduman
Araştırma Makalesi/Kadın Çalışmaları, Cinsiyet Çalışmaları (Diğer)
Research Article/ Women'S Studies, Gender Studies (Other)

Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 12.06.2023

Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 20.06.2023

Şatara, Ş. Ş 2021. <https://blog.milliyet.com.tr/aquitaine-li-eleanor/Blog/?BlogNo=633253> (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

Şen, Ü. S 2005. Sanat Eğitiminde Bilimsel Araştırma Yöntemlerinin Kullanılması. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü Dergisi. Cilt 5, Sayı1, Sayfa 345-360.

Tufan, T 2020. Roma'ya kök söktüren kraliçe Boudicca <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya-forum/2018/10/28/dunya-forum-romaya-kok-sokturen-kralice-boudicca> (Erişim Tarihi: 15.03.2023).

Tyldesley, J 2006. Chronicle of the Queens of Egypt From Early Dynastic Times To The Death of Cleopatra With 273 Illustrations, 173 in Color, Thames & Hudson, New York.

Ülgen, Pınar 2015. "Genç Ortaçağda Tıp Bilimine Işık Tutan Kadın Hekimler" Münir Atalar Armağanı, "Ortaçağ Tarihi Yazıları" (Ed. Pınar Ülgen, Alpaslan Demir, Murat Serdar), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. 345.

Warner, D 2004. "İnceleme, İsimsiz." Chicago Dergisi.

Wolfthal, D 1998. "Douleur sur toutes autres": Rape Script in the Epistre Othea and the Cité des dames ", Marilyn Desmond (ed.), Christine de Pizan and the Category of Fark, Minnesota Üniversitesi Yayınları, s. 41–70, ISBN 978-0-8166-3081-3

Yıldız, S 2020. Bir Katilin Hikâyesi: Judith Holofernes'in Başını Keserken <https://wannart.com/icerik/8376-bir-katilin-hikâyesi-judith-holofernesin-basini-keserken>.

Yıldırım, Ö 2019. Miletli Aspasia Kimdir? <https://www.felsefe.gen.tr/miletli-aspasia-kimdir/> (Erişim Tarihi: 11.06.2023).

Yolcu, M. A 2014. Babasız Gebelik Mitleri Bağlamında Türk Mitolojisinde Gök-Yer Dikotomisi Ve Ana Tanrıça Kültünün İzleri. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 70-92.

HAYVANLAR ÜZERİNDE KURULAN TAHAKKÜMÜN VİDEO SANATI ÖRNEKLERİYLE İNCELENMESİ

Aslı Nur ADIGÜZEL¹

Öz

Tahakküm ilişkisi, bir varlığa sahip olarak ona hükmetmeyi ve söz konusu varlığı mülk haline getirmeyi ifade etmektedir. Toplumsal alanın her anında türcü ideolojiyle karşılaşan hayvanlar, tahakküm ilişkisinin en çok sömürüye maruz bırakılanlardır. Bu tahakküm ilişkisi, sanat türlerinden biri olan video sanatında da kendine yer bulmuştur. Çalışmanın amacı, insan-merkezci anlayışın hayvan türüne yönelik oluşturduğu tahakküm ilişkisini, video sanatı bağlamında ele alabilmektir. Bu doğrultuda öncelikle, tahakküm kavramı ve insan-hayvan ikiliğindeki tahakküm ilişkisi ele alınacaktır. Tahakkümün sanat alanındaki görünürlüğü açıklanarak, eleştirel söylem analiziyle video sanatı örnekleri üzerinde durulacaktır. Örneklem olarak; *Shot Dog*, *Death of a Chicken*, *Felt is the Past Tense of Feel*, *A Little Death*, *Dogs That Cannot Touch Each Other* ve *Don't Trust Me* adlı video çalışmaları seçilmiştir. Ortaya koyulan video çalışmalarının insan-merkezci bakış açısıyla oluşturulduğu ve bu çalışmalarda hayvanların yaşamlarına yönelik kararların sanatçılar tarafından verildiği görülmüştür. Dolayısıyla hayvan türünün nesnelere dönüştürülmesi, insan-hayvan ikiliğindeki tahakküm ilişkisini açığa çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tahakküm, İnsan-Hayvan ikiliği, İnsan-merkezcilik, Sanat ve Hayvan, Video Sanatı.

Jel Kodu: I39

EXAMINATION OF DOMINATION ON ANIMALS WITH VIDEO ART EXAMPLES

Abstract

The relationship of domination means to dominate a being by owning it, and to make that asset a property. Animals that encounter the speciesist ideology at every moment of the social sphere are the most exploited in the domination relationship. This domination relationship has also found its place in video art, which is one of the art types. The aim of the study is to deal with the domination relationship created by the anthropocentric understanding towards the animal species in the context of video art. In this direction, first of all, the concept of domination and the domination relationship in the human-animal duality will be discussed. By explaining the visibility of domination in the field of art, critical discourse analysis and video art examples will be emphasized. As an example; *Shot Dog*, *Death of a Chicken*, *Felt is the Past Tense of Feel*, *A Little Death*, *Dogs That Cannot Touch Each Other* and *Don't Trust Me* video studies were selected. It has been seen that the video works revealed were created with an anthropocentric perspective and the decisions about the lives of animals in these studies were made by the artists. Therefore, the transformation of the animal species into objects reveals the dominance relationship in the human-animal duality.

Keywords: Domination, Human-Animal Duality, Anthropocentrism, Art & Animal, Video Art.

Jel Code: I39

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı
asladigzl@gmail.com ORCID ID: 0009-0009-6229-8520

1. Giriş

İnsanlar yüzyıllardır birbirlerine, çevrelerine ve hayvanlara karşı tahakküm arzusu oluşturmaktadır. Tahakkümün en sert biçimde yer bulduğu canlı türü olan hayvanlar, insan-merkezci bir ideoloji ile iktidar altına alınmaktadır. İnsan-merkezci anlayış, insan türünün haricindeki bütün canlı ve cansız varlıkların, insanların faydalanması için var olduğuna dayanan bir görüştür (Çini, 2019, 57–58). Dolayısıyla bu anlayışta insan, evrenin merkezinde yer alarak doğaya hükmetme hakkına sahip bir konumda görülmektedir. Toplumsal yaşam alanlarından gıda, kozmetik, spor, eğlence ve moda gibi sektörlerde insan-merkezci ideoloji ile hayvanlara yönelik tahakküm ilişkisi kurulmaktadır.

İlk çağlardan itibaren sanat alanında da sık sık betimlemelerin içinde görülen hayvanlar, çeşitli anlatılar içinde yer almıştır. Bu anlatılarda çoğunlukla, hayvanların benlikleri yok sayılarak türücü bir tutum sergilenmiştir. Türçülük, bir kişinin kendi biyolojik türünün çıkarlarını sağlamak için diğer biyolojik türleri yok sayarak tahakküm ilişkisi oluşturmaya dayanan bir anlayıştır (Singer, 2018, 53). Sanat çalışmalarında da türücü düşünce ile hayvanlar üzerinde tahakküm kuran sanatçılar bulunmaktadır. Sanat alanlarından biri olan video sanatında da sömürüyü meşrulaştıran eylemler ile karşılaşılabilir. Sanatçılar canlı, ölü veya öldürdükleri bir hayvanı malzeme olarak çalışması için kullanmaktadır. Sanat nesnesi konumuna getirilen hayvan, insan tahakkümü altında kurban rolünde kendi bedenine yabancılaşmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, insan-merkezci anlayışın hayvan türüne yönelik oluşturduğu tahakküm ilişkisini, video sanatı bağlamında ele alabilmektir. Bu doğrultuda öncelikle tahakküm kavramı ve insan-hayvan arasında bulunan tahakküm ilişkisi ele alınacaktır. Tahakkümün sanat alanında kendini nasıl gösterdiği örneklerle açıklanarak, video sanatında hayvanlar üzerinde tahakküm kuran sanatçıların çalışmaları eleştirel söylem analiziyle incelenecektir. Örneklem olarak seçilen video çalışmaları; *Shot Dog/Vurulan Köpek* (Tom Otterness, 1977), *Death of a Chicken/Bir Tavuğun Ölümü* (Ana Mendieta, 1972), *Felt is the Past Tense of Feel/Hissetmiş Kelimesi Hissetmenin Geçmiş Halidir* (Catherine Bell, 2006), *A Little Death/Küçük Bir Ölüm* (Sam Taylor Wood, 2002), *Dogs That Cannot Touch Each Other/Birbirine Dokunamayan Köpekler* (Sun Yuan ve Peng Yu 2003) ve *Don't Trust Me/Bana Güvenme* (Adel Abdessemed, 2007). Bu video çalışmalarının seçilme nedeni, insan-hayvan ikiliğindeki tahakküm ilişkisini net bir şekilde açığa çıkarmalarıdır. Sanatta hayvan türünün temsil edilmesini ve türücü ideolojiyi irdeleyen araştırmalar bulunmaktadır fakat video sanatı odağında bir araştırmanın bulunmaması bu çalışmanın önemini oluşturmaktadır.

2. Tahakküm Kavramı

Türk Dil Kurumu'na göre tahakküm sözcüğü, “baskı, zorbalık, hükmetme” anlamlarını taşır (TDK). Bu sözcük Latince ‘dominatio’ kelimesinden geldiği için “hüküm, hükümdarı olmak, sahiplik” anlamlarını da içermektedir (Kurt, 2022, 3). Sahiplik kavramı “herhangi bir şey üstünde mülkiyeti olan, onu yasaya uygun bir biçimde dilediği gibi kullanabilen kimse, iye, malik” anlamlarına gelir (TDK). Mülkiyet ise birinin üzerindeki, maddi veya gayri maddi hâkimiyeti temsil eden bir kavramdır (Dülger, 2012, 521). Bu bağlamda bir canlının kendisi ve eylemleri üzerinde egemenlik kurulduğunda tahakküm ilişkisi oluşmaktadır. Neticede tahakküm sözcüğünün, bir mülke sahip olma arzusu ve o mülk içinde bulunan canlıların üzerindeki hâkimiyetini kısıtlama gibi anlamları içerdiği görülmektedir.

Tahakküm karşısında duyulan arzu Fromm'a göre “Nesnelere ya da insanlara sahip olmak, onları elde edip, kendi egemenliğine almak ve saklamak türündeki bu tutku, insanın doğumuyla birlikte onda var olan bir duygu değildir. Böyle ihtiraslar, toplumsal gelişmelerin ve koşulların insan türü üzerinde etkili olması sonucunda ortaya çıkarlar.” (2003, 121). Sahip olmak düşüncesine bağlı olarak şekillenen bir toplumun, tüm alanlarında hükmetmeye dayalı bir sisteme rastlamak mümkündür. Günümüz toplumları da sahip olmak ilkesine bağlı olarak işlemektedir. Kapitalist ya da sosyalist tüm düzenler; mal, mülk, kazanç, ün, egemenlik gibi doğru olmayan menfaat düşkünü yapılar üzerine inşa edilmiştir (Fromm, 2003, 9). Bookchin'in de öne sürdüğü gibi, kapitalist sistem insana, doğayı kontrol etme gücünü sunmuş ve doğaya yönelik gerçekleşen tüm sömürü biçimlerini toplumsal gerçekliğin vazgeçilmez bir parçası olarak belirlemiştir (2015, 13). Dolayısıyla artık kapitalizm sadece bir ekonomi değil, aynı zamanda bir toplum haline gelmiştir (Bookchin, 2015, 21). Fromm, insanın sahip olmaya yönelik oluşturduğu dürtü ile açgözlülüğün temas içinde olduğunu öne sürerek, insan türü arasında yaşanan ayrıştırıcı faktörlerin etkilerinin uluslar ve bireyler arası düşmanlığı artırdığını ifade etmiştir (2003, 156). Singer'ın sahip olmak kavramı üzerinde düşünceleri de Fromm ile benzer temellere sahiptir. Onun görüşünde insanlar, öteki olarak gördüğü hayvanları damak zevkleri veya dış görünüşleri için veya keyfi bir şekilde öldürürken; egemen olmaya yönelik hırslarıyla kendi türündeki canlıları da katlederler (2018, 333). Dolayısıyla zaman içinde özel mülkiyet yarışına girilmesi ve bunun sonuçlarından biri olarak insanın doğa üzerinde tahakküm kurması, tarihin ilk yıllarında üstün gelen dünyayı bir kurban haline getirmiştir (Serres, 1994; Maltaş, 2015, 3).

Kasapoğlu'na göre Aydınlanma Döneminin doğaya yaklaşımında üç özellik öne çıkmaktadır. İlk özellikte, insanın dünya üzerindeki bütün canlılardan farklı olduğu ve bu yüzden diğerleri üzerinde egemenlik kurabileceği görüşü bulunmaktadır. İkinci özellik, insanların kendi geleceklerini belirleme iradesine sahip

olduklarını öne sürmektedir. Son olarak üçüncü özellik ise, dünyanın çeşitli zengin kaynaklara sahip olduğu ve bu kaynakların insanlara sınırsız olanaklar sağladığı ifade edilmektedir (Akt; Maltaş, 2015, 4). Bu özelliklere göre, Aydınlanma Döneminde doğa ve insan arasındaki ilişki bozulmuş, insan evrenin en üst kademesine yerleştirilerek doğayı kendi çıkarları için kullanması yönünde teşvik edilmiştir. İnsanın bu iktidarlık mücadelesi, doğayı her açıdan kontrol etme gücünün ve isteğinin artmasına neden olmuştur. Kontrolün zamanla sömürüye, sömürünün de günümüzde insanın varlık sebebi haline gelmesi insan-merkezci bakış açısından kaynaklanmıştır. Bu türcü bakışta insan, etik değerlerden uzaklaşarak kendine ve doğaya karşı yıkıcı bir güç olmaktadır (Gül, 2013, 18). İnsanların, doğaya ve doğanın parçası olan hayvanlara karşı tahakkümü ise bu gücün açığa çıkmasıyla başlamıştır.

3. Bir Tahakküm Biçimi Olarak İnsan-Hayvan İlişkisi

Hissetme yetisine sahip varlıklardan biri olan hayvanlar günümüzde en güçsüz görülen ve en çok sömürülen canlılardır (Singer, 2018, 12). Bu canlılar gıda üretimi, tekstil sektörü ve deney endüstrisi gibi birçok alanda kullanılmak üzere yetiştirilerek kayıp göndergelere dönüştürülen varlıklardır. Carol J. Adams tarafından ortaya koyulan kayıp gönderge kavramı, hayvanların kesim aracılığıyla yiyeceğe dönüştürülmesini ve yaşayan bir varlık olduğunu unutturma düşüncesini ifade etmektedir (2013, 100). Bu anlamda insanın hayvan bedenini parçalara ayırması ve bu parçalara kendi dilinde isimler vermesiyle kayıp gönderge kavramı görünür olmaktadır.

İnsanlık tarihi boyunca hayvana karşı kurulan hiyerarşi ele alındığında, insanların hayvanları denetim altında tutma isteğiyle oluşan tahakküm şiddetinin giderek yoğunlaştığı görülmektedir. Bu artışın en büyük nedeni, hayvan sömürüsünün kapitalist sistem ile bütünsel bir yapıda olmasından kaynaklanmaktadır. Kapitalizm öncesinde de hayvanlar sömürülen varlık konumundadır fakat kapitalist sistem içinde hayvanların üretim sistemiyle tamamen bütünleşmesiyle *ötekilere* dönüşmeleri sağlanmıştır. Bu anlamda kapitalist üretimin bir parçası haline gelen hayvan bedenleri, sadece insanın tahakkümü altında yer alarak, onlara yarar sağlayan birer araç olarak görülmektedir. Dolayısıyla hayvanlar türcü bakış açısının benimsediği değerler sonucunda, sayısız sektörde insanın arzuları uğruna sömürülmektedir. Metalaştırılmaya karşı istek uyandıran ve hızlı bir şekilde büyüyen kapitalizm; laboratuvarlar, sınıai çiftlikler, hayvanat bahçeleri gibi birçok endüstri aracılığıyla hayvanları faydalanmak için kullanmaktadır. Bu anlamda günümüzdeki kapitalist sermayenin temel unsurlarından biri olan hayvanlar, kapitalizmin getiri odaklı işleyişiyle yok olmaktadır (Best, 2006; Zengin, 2017, 4). Dolayısıyla günümüzde kapitalizm, hayvanların kaderini belirleyen ve sömürüye teşvik eden bir tahakküm sistemi

çinde kendini göstermektedir. Bu sistemi oluşturan insan-hayvan arasındaki tahakküm ilişkisi toplum tarafından sorgulanmadan kabul edilmektedir.

Kapitalizm, üretim ve tüketim alanlarında, canlı ve cansız tüm varlıkları bir “mal/girdi/kaynak” olarak görmekte ve bu varlıklardan istek ve çıkarları doğrultusunda faydalanmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla, sömürülen varlıklar birer araca dönüştürülmektedir. Tecimsel ilişkilerde ise bu varlıklar metalaştırılmaktadır. Bu durum, yabancılaşma kavramıyla da açıklanabilir. Marx’a göre insanlar, oluşturdukları ürüne, üretim edimlerine, insan türünün gereksinimlerine ve diğer insanlara yabancılaşmaktadır (Torres, 2007; Zengin, 2017, 157). Kapitalist sistemin insan üzerinde yarattığı bu yabancılaşma durumu, hayvanların gerçek varlığını yok etmektedir. Bundan dolayı insan, hayvanlara karşı da yabancılaşmıştır. Aynı zamanda, kapitalist sistem hayvanların da kendine yabancılaşmasına sebep olmaktadır (Kurt, 2022, 21). Hayvanlar hissedebilen ve birbirleriyle ilişki kurabilen canlı türüdür. Singer, hayvanlar ve insanlar arasında farklar bulunmasına rağmen, acı çekme duyusunun bu iki canlı türünde de eşit olduğunu belirtmektedir (2018, 55). Fakat günlük hayatın içinde kanıksanan eylemler ile hayvan türünün, his ve bedensel özgürlüğü alınmaktadır. Bu sistemin içindeki hayvanlar, bir ürün olarak pazarlanan bedenlerine de yabancılaşmaktadır. İnsanın yarattığı tahakküm ile sömürünün öznesine dönüştürülen hayvanın bedeni, onun için en büyük acı kaynağına dönüşmektedir.

İnsanın kendi türünü, hayvan türü karşısında yücelterek görmesi ve hayvana hükmetme hakkına sahip olduğu fikri, modern hayatta kabul gören bir ideoloji olarak kendini göstermektedir. Türçülük veya insan-merkezcilik gibi farklı kavramlarla tanımlanan bu yaygın ideoloji, her yıl sayısız hayvanın sömürülmesini ve katledilmesini yasal kılan bir zemin hazırlamakta ve bu nedenle insanın hayvandan yüce olduğu düşüncesi normalleştirilmektedir (Zengin, 2017, 3). Singer, tahakkümün arkasında bulunan türçülüğü, “bir kişinin kendi biyolojik türünün çıkarları lehine ve diğer biyolojik türlerin çıkarları aleyhine önyargılı ya da yanlı davranması” olarak açıklamıştır (2018, 53). Nibert’a göre, önyargılar kişisel eğilimlerdir ve davranışsal kalıplar, olumsuz tavırlardır. Bu kullanım biçimi, türçülüğün arkasındaki egemenlik ilişkilerini, kurumsallaşmış sömürüyü ve tahakkümü gizlemektedir (Akt. Zengin, 2017, 162). Dolayısıyla türçülük, insan türüne fayda sağladığı gerekçesiyle, başka türler üzerinde öldürmeyi ve acı verici eylemlerin uygulanmasını mümkün kılan bir ideolojidir. Bu anlamda çoğunlukla, türçü tutumu benimseyen insan için tüm bu eylemlerin sonucu da isteklerini karşılamaya yetmemektedir.

İnsanlarda fazlasıyla gelişmiş bir empati kurma kapasitesi bulunur. Fakat belirli grupları ve hayvanları ötekileştiren toplumsal yapılar, tahakkümün işleyişine alıştıran görünmez hale getirmektedir (Nibert, 2002; Zengin, 2017, 47). Dolayısıyla hayvan sömürüsü insanlara, şiddeti normal, gündelik, basit bir eylem

olarak görmeyi koşullandırır (Adams, 2013, 60). Bu yüzden, insan ve hayvan sömürsü birbirinden bağımsız problemler değildir. Sömürü, hangi canlı türüne uygulanırsa uygulansın tüm biçimleri birbirinden ayrılmaz bir bütünsellik içindedir. Neticede tüm sömürü biçimlerinin arkasında, tahakküm ilişkisine bağlı olarak şiddet bulunmaktadır (Özen, 2016, 276).

“Hayvanların modern dünyamızda yok olduğu, silinip gittiğini iddia eden Stibbe, esasen kafamızı çevirdiğimiz her yerde hayvanlarla karşılaşmamıza rağmen bunların hayvanların kendileri değil imgeleri olduğundan bahseder. Artık hayvanlarla aramıza mesafe girmiştir. Hayvanlarla etkileşim birebir (fiziksel) temas yoluyla değil, televizyon programları, kitaplar, dergiler ya da internet üzerinden gerçekleşmekte ya da bu etkileşim hayvanat bahçeleri, akvaryumlar gibi fiziksel engellerin gölgesinde gerçekleşmektedir. Diğer bir deyişle hayvanların fiziksel varlıkları soyut göstergelerle yer değiştirmekte ve gerçek varlıkları bilinçlerimizden silinmektedir.” (Akt. Zengin, 2017, 57).

Toplumsal ve psikolojik anlamda, hayvan türünün yaşadığı acılara karşı duyarsızlaşmamızı sağlayan çeşitli mekanizmalar bulunur. Bunlar inkâr etme, kaçınma, rutinleştirme, meşru kılma, nesneleştirme, kişiselleştirme ve kopma gibi mekanizmalardır. Joy’a göre bu eylemler aracılığıyla insanların ve hayvanların benzer özelliklerini görüp empati yapma yeteneği hasara uğratılmaktadır (Akt. Zengin, 2017, 47). Adams, hayvanların ve çevrenin sömürülmesinden daha fazla kabullenilmiş bir sömürü biçimi olmadığını söylemektedir (2013, 61). Bu insan-merkeziyetçi tutum ile birçok alanda karşılaşılmaktadır. Sirklerde, hayvanat bahçelerinde veya deney laboratuvarları gibi yerlerde yarar sağlayan veya eğlence aracına dönüşen hayvanlar, insanın yarattığı tahakküm ilişkisiyle özgürlüklerini kaybeder ve özneliğini yitirerek birer nesneye dönüşürler. İnsan olmayan hayvanlara karşı oluşturulan, sınırları bulunmayan bu tahakküm ilişkisi birçok alanda olduğu gibi sanat alanında da görülmekte ve tahakküm ilişkisinin bulunduğu çalışmalarda hayvanlar birer sanat malzemesi gibi kullanılmaktadır.

4. Sanat Yaratımında Hayvanlar Üzerinde Kurulan Tahakküm

Sanatın amacı ve ne olduğu ile ilgili her dönemde çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır. Hâlâ bir tartışma konusu olan sanat ve sanat eseri için Danto, sanat eserinin bir anlam taşımasından dolayı ayırt edilebilir olduğunu ve bu anlamın herhangi bir anlam değil, belli bir anlam olduğunu ifade etmiştir (Akt. Carey, 2020, 37). Son yüzyıl içinde sanat yapıtı yeni imgelere yönelmiştir fakat vazgeçilmeyen başlıca anlatılardan biri olan, doğa ve doğanın parçası olan hayvanlar ile insanlar sanat yapıtlarında farklı şekillerde yer almaya devam etmiştir. Hayvanlar tarihsel süreç içinde çeşitli sanat yapıtlarında birçok amaç için yer edinmiştir. İlk çağlarda hayvan imgesi, mağara resimlerinde sembolik, dini, mitolojik ve psikolojik gibi öğeler içinde figür olarak kurgulanmıştır. Mitlerin, masalların, fablların ve alegorik hikâyelerin yanı sıra kültürün neredeyse bütün ürünlerine serpilmiş olan hayvan temsilleri, insana

düşünce üretme sürecinde büyük ölçüde olanaklar sunarak çeşitli anlatıların oluşmasını sağlamıştır. Fakat hayvan meselesini işleyen insan, kendi türünü merkeze alarak hayvanları insani olanın metaforları olarak kullanmıştır. Bu çalışmalara bakıldığında, kendi benlikleri bulunan hayvanların ötekileştirilerek kenara itildikleri net bir biçimde görülmektedir (Sümer, 2021, 108).

Günümüzdeki sanat eserlerinde çeşitli anlatılar içinde yer alan hayvanlar, çoğunlukla bedenlerinin anlatım biçimlerine dönüştürülmesiyle sanatçıya fayda sağlayan bir şekilde kullanılmaktadır. İnsan-hayvan ikiliği üzerinden ortaya koyulan çalışmalardaki hayvan bedenleri, sanat eseri üretim sürecinin içine bir nesne olarak dahil olmuştur. Bu durum çalışmayı üreten sanatçının, hayvanı aşağı statüde görme düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Kurt, 2022, 30). Dolayısıyla insan-merkezci türcü yaklaşım, hayvanın sanat nesnesi konumuna getirilişi, yaşam alanının kısıtlanması ve seyir nesnesi haline dönüşmesine neden olmaktadır (Türk, 2020, 1785). Bu anlamda sanatçının canlı bir varlık olan hayvanı malzeme gibi kullanıp nesneleştirilmesi, hayvanın özgürlüğü üzerinde hâkimiyet kurduğunu ve tahakküm ilişkisi oluşturduğunu ifade etmektedir (Kurt, 2022, 30).

Sanatçının eseri için bir hayvanı seçmesinin kendi bakımından örtük anlamları bulunabilirken özneliğini yitiren hayvan, sanat izleyicisi tarafından sadece “tüketime” dönüşmektedir (Türk, 2020, 1785). Zaman içinde sanatsal süreçte değişim gösteren özgürlük ortamı da bu dönüşümün kurulmasını desteklemiştir. Modern çağda hangi tür ve eser olduğu fark etmeksizin içerik yönünden sanatsal süreçte özgür bir ortam görülmektedir. Fakat sanat hangi ölçüde özgür olursa olsun, hayvanlara ‘özgür sanat’ altında tahakküm uygulanabileceği anlamına gelmemektedir. Bu yüzden, sanat yapıtı yaratımında, sanatçının ve yapıtın sınırlarının belirlenmesi oldukça önemlidir. Yapıtın hangi değerler çerçevesinde yaratılacağını belirlemede, etik değerleri önemsemek gerekmektedir. Dolayısıyla hayvanların tahakküm ilişkisi ile kullanılması, hayvan hakları bağlamında ele alındığında, sanat objesi gibi görülerek derisine dövme yapılan, zarar gören, hayatına kastedilen bir hayvanın bu sanat eylemi içinde yer alıp almak istemediğiyle ilgili rızası alınmamaktadır. Fakat geri dönüşü olmayan sonuçlar yaratan bu yıkıcı eylemleri uygulamak, insanlar için doğal hakları arasında görülmektedir. Hayvanların çıkarlarının ihlal edilmesiyle oluşturulan sanat çalışmalarında bir canlının özgürlüğünün kısıtlanması, beden ve ruhsal bakımdan zarar görmesi ve öldürülmesi söz konusu iken, ancak tahakküm ilişkisinin acımasızlığından söz edilebilir (Kurt, 2022, 31). Hayvan hakları ile ilgili araştırmalar yürüten Robert Sunstein, hayvanların çıkarlarının zarara uğratılmasıyla ilgili şunları açıklar: “Çoğu zaman, hayvanların çıkarları hiç sayılmaz—ve bir kez sayıldıklarında, uygulamalarımızın çoğu muhtemelen haklı gösterilemez. Uzun vadede, hayvanları haksız

acıya maruz bırakma isteğimizin, ahlaksız bir barbarlık biçimi gibi görüneceğine inanıyorum—aynı değil, birçok yönden ahlaki olarak köleliğe ve insanların kitlesel imhasına benzer.” (Akt. Kurt, 2022, 31).

Günümüz sanat üretiminde metalar haline getirilmiş hayvanların, bireyliğinden kopararak birer sanat nesnesi olarak kullanıldığı veya kullanılmak için öldürüldüğü sayısız sanat çalışması yapılmakta ve kalabalık mekânlarda gösterilmektedir (Kurt, 2022, 31). Çalışmalarında sıklıkla hayvan cesetlerini, ölüm temasıyla işleyen Damien Hirst için beden kavramı; teşhir edilecek, araklanmış bir süprütüyü temsil etmektedir (e-skop, 2012). Köpekbalığı, inek, kuzu ve başka birçok hayvanın bedenlerini kullanarak gerçekleştirdiği işlerinde, hayvanları sanat malzemesi olarak kullanmasıyla, insanın sanat alanında hayvana uyguladığı en sert tahakküm ilişkisini oluşturan sanatçılar arasında yer edinmektedir. Bir vitrin içinde saklanan ölü bir kaplan köpekbalığından oluşan *“The Physical Impossibility of Death in the Mind of Someone Living”* (Yaşayan Birinin Zihninde Ölümün Fizikî İmkânsızlığı, 1991) ve dokuz bin kelebeğin ölmesine neden olan *“In and Out of Love”* (Âşık ve Aşkın Dışında, 2012) çalışmaları tahakküm ilişkisine birer örnektir (Özen, 2016, 268–269). Dolayısıyla Hirst, çalışmalarında ‘malzeme’ olarak gördüğü hayvanları öldürerek veya ölü bedenlerini sıklıkla kullanan bir sanatçıdır.

Guillermo Vargas, 2007 yılına ait *“eres lo que lees”* isimli çalışmasında, sokakta yaşayan bir köpeği galeriye getirerek bağlamış, aç ve susuz bırakarak sergisinin parçası haline getirmiştir. Bu çalışması ile sokaklardaki yeterli beslenemeyen ve yaşamaya çalışan hayvanlara dikkat çekme amacıyla olduğunu belirtmiştir (Özen, 2016, 273). Fakat *The Guardian* gazetesindeki habere göre Vargas, gösterimi için sergi mekânına bağladığı köpeği aç bir şekilde esir tutarak ölümüne neden olmuş ve ziyaretçilerin ona yiyecek vermesini de yasaklamıştır. Bu noktada sanatçı hem ‘bakılan’ olan köpeği hem de ‘bakan’ ziyaretçiyi manipüle ederek tahakkümü altına almıştır. Ancak Vargas, köpeğin öldüğüne ya da yaşadığına dair bir şey söylememiş ve onu savunan galeri sahibinin savunmasına karşı da sessiz kalmıştır (Kurt, 2022, 44). Singer’a (2008, 170) göre, “İnsan dışı hayvanları ahlaksal ilgi alanımızın dışına yerleştirdikten ve onları kendi arzularımızı tatmin etmekte kullanılacak nesnelere dönüştürdükten sonra sonucun ne olacağı önemli değildir”. Bir anlamda, köpeği galeri mekânına getirip bağlayarak “dokunulmaması gereken bir sanat eseri” olarak temsil edilmesinin nedeni olmuştur (e-skop, 2012).

Belçikalı sanatçı Wim Delvoye ise, 1997 yılından beri canlı domuzlara dövme yapmaktadır. Kendine domuz çiftliği satın alan Delvoye, dövme tasarımcılarıyla birlikte çalışarak domuzların bedenlerine çeşitli desenler çizmekte ve domuzlar büyüdükten sonra onları öldürmektedir. Bu vahşet sonrasında ise, hayvanların bedenlerini doldurarak ya da derilerini yüzerek koleksiyonculara satmaktadır (e-skop, 2012). İnsan-merkezciliğin altında olan, hayvanların nesnelere dönüştüğü bu çalışmalara sayısız örnekler

verilebilir. Hayvan ölümünün sansasyonel etkisini kullanan bazı sanatçılar, bu yolu tercih ederek kapitalizmin vahşet görüntülerini nakde dönüştürmekte ve tahakkümün normalleşmesindeki nedenlerden biri olmaktadır. Hayvanlar üzerinde kurulan aşağılayıcı betimlemeler, türcü dilde sömürüyü beslemektedir (Dunayer, 1995; Zengin, 2017, 55). Aynı zamanda sanata verilen değer, yalnızca insana yarar sağlamasıyla ölçülemezken bir başka canlının yaşam hakkının kısıtlanması ve hatta öldürülmesiyle sanattan değil, yalnızca insan faydacılığına dayalı tahakküm ilişkisinden söz edilebilmektedir. Hayvanlar, insanların sahip olduğu sınırsız tahakküm gücüne karşı savunmasızdırlar. Bu tahakküm ilişkisi video sanatında da kendini göstererek, hayvanın bir sanat aracına dönüşmesine yönelik birçok çalışmanın ortaya koyulmasına neden olmaktadır.

5. Video Sanatında Hayvanlar Üzerinde Kurulan Tahakküm

Başlangıcından bugüne video, teknolojidaki ilerlemeler bağlamında, farklı yenilikler ve donanımlar aracılığıyla kendini sürekli çeşitli yönelimlerle var etmektedir (Arapoğlu, 2018, 269). Video teknolojisinin oluşmaya başlaması ve sanat ortamına girişi uzun bir süreç içinde gerçekleşmiş olsa da günümüz video teknolojisi profesyoneller ve amatörler için sıklıkla tercih edilen araçlardan biri olarak kullanılmaktadır (Altunay, 2006, 236). 1960 sonrasında oluşan sanat hareketleri ile günümüze kadar gelen süreç ele alındığında ise, hayvanın sanat nesnesi haline gelişi, sergilenmesi, travma yaşatılması, esir edilmesi, kasten öldürülmesi gibi ölümcül süreçlerin seyirlik bir nesneye dönüştürüldüğü sanatsal içeriklerle karşılaşmaktadır (Türk, 2021, 382).

Video sanatında sanatçı, kamerasını kendi bedenine veya başka bedenlere doğrultarak onları sergilemektedir. Beden ve kamera ilişkisini ortaya koyan bir sergileme biçimi de ölen veya öldürülen hayvan bedeninin kullanılmasıyla açığa çıkmaktadır. İnsanların istekleri doğrultusunda gıda, eğlence veya kozmetik, sanat gibi birçok alanda kullanılan hayvanlar, video sanatında da tahakküm uygulanabilen canlılar olarak yer almaktadır. Birer malzeme gibi eylemlere maruz bırakılan bu canlılar, video çalışmaları içinde de ötekileştirici bir yaklaşımla ele alınabilmektedir. Bu çalışmaları izleyen seyirci, röntgenci konumunda hayvanlara yaşatılan yıkımın parçası olmaktadır. Güncel sanat pratiklerinde hayvanın temsil ediliş boyutunu inceleyen Filinta, hayvanların öznenen nesneye dönüşümlerini şu şekilde açıklamıştır:

“Kimi sanatçılar, kendisini özdeşleştirdiği hayvan figürlerini, aynı anlam içerisinde tekrar resmederek, sanatçıya özgü kalıplaşan sembolik anlamlar yaratmıştır. Zamanla bütün bu bireysel kullanımlar sonucunda, hayvan figürleri tekil anlam gücünü yitirmiş, çoklu anlamlandırmalar mümkün olmuştur. Dada ile sanata dahil olan hazır nesnelere sonucunda, hayvan figürleri tablolardan çıkarak, farklı boyutta değerlendirilmiştir. Hayvanların, gündelik hayatta kullanılan beden parçaları, sanata hazır-

nesne olarak dahil olmuş, hayvan figürleri formunu kaybetmiştir. Hayvanın kendi türünü temsil eden hayvan parçaları, sadece fiziksel özelliklerinden dolayı kullanılmış, hayvana dair hiçbir söylemde bulunmayan işlerdeki hayvanlar, tam anlamıyla bir nesneye dönüşmüştür” (2019, 134).

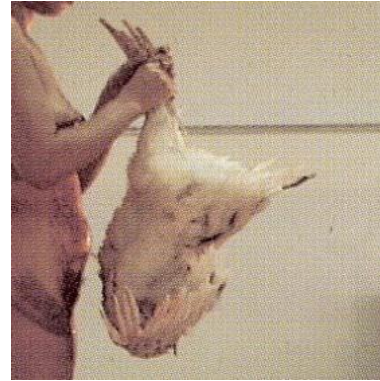
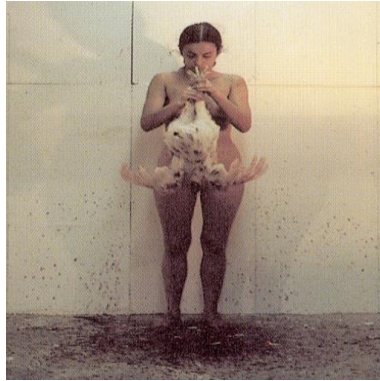
İnsanın hayvan üzerinde oluşturduğu tahakküm ilişkisiyle kurulan sanat çalışmaları, insanın gözünde hayvanın konumunun tanımlanmasına etki etmektedir. Tom Otterness, 1977 yılına ait “*Shot Dog*” (*Vurulan Köpek*) isimli video çalışmasını, hayvan barınağından aldığı bir köpeğin görüntüleriyle oluşturmuştur. Çalışmasında köpeğin bakımına ve beslenmesine ait görüntülere yer veren sanatçı, videonun sonunda ise çite bağladığı köpeği bir silah ile öldürmektedir. Sanat nesnesi olarak bağlamı değişen köpek, sanatçının tahakkümü doğrultusunda seyirlik bir nesneye dönüşmüştür. Sanatçı insan-merkezci bakış açısıyla, kendi türü haricindeki bir canlının yaşamının sonlanması için karar veren bir konuma yerleşmiştir. Aynı zamanda bu video çalışmasını galeride seyreden izleyici ise, yaşanan vahşet karşısında sessiz kalarak sömürüye dayalı ilişkiyi meşrulaştırmıştır. Otterness bu çalışmasından sonra herhangi bir olumsuz tepkiyle karşılaşmayıp aksine, San Francisco caddelerinde sergilenen ve yüksek ücretler karşılığında sipariş edilen sevimli hayvan heykelleriyle tanınır hale gelmiştir (Özen, 2016, 271). Dolayısıyla bu acımasız eylemin bir sanat galerisinde görülmüş olması ve doğal karşılanması, tahakkümün normalleşmesinin nedenlerinden de biri olmaktadır.

Görsel 1. Tom Otterness, “Shot Dog”, Vurulan Köpek

Ana Mendieta’nın 1972 yılına ait, “*Death of a Chicken*” (*Bir Tavuğun Ölümü*) isimli video performansında, izleyenler kafası yeni kesilmiş bir tavuğun son spazmına şahit olur. Sanatçı çalışmasında, tavuk cesedinden fışkıran kanı çıplak bedenine dağıtırken görülmektedir. Video işi için öldürülen tavuk, sanatçının yarattığı tahakküm ilişkisiyle özneliğini kaybederek nesneleştirilmiş ve sonrasında yok edilmiştir. Nesneleştirme, hayvanların birer makine, eşya veya mülk gibi görülmesiyle insan-hayvan arasındaki mesafenin artırdığını ve empati duygusunun engellendiğini ifade etmektedir (Mitchell, 2006, 55). Sanatçı da bu yolla hayvanın kimliğine sahip olarak, öldürdüğü hayvanı bir nesne gibi görmek

çalışmasında kullanmıştır. Fromm'a göre, insanların sahip olmak temelinde şekillenen arzusu, hayvanlara zarar vererek şiddet, zulüm ve ölüm gibi sonuçları oluşturmaktadır (2003, 175). Bu anlamda sanatçı sahip olma isteğiyle etik değerlerden uzaklaşmış ve çalışmasının çıkarları doğrultusunda hayvanın bedenini yok saymıştır. Yalnızca sanatçının ellerinde, sanat nesnesi olarak bulunan hayvan, bir anlamda kayıp göndergeye dönüştürülmüş ve yaşayan bir varlık olduğu unutturulmuştur.

Görsel 2. Ana Mendieta, "Death of a Chicken" Bir Tavuğun Ölümü

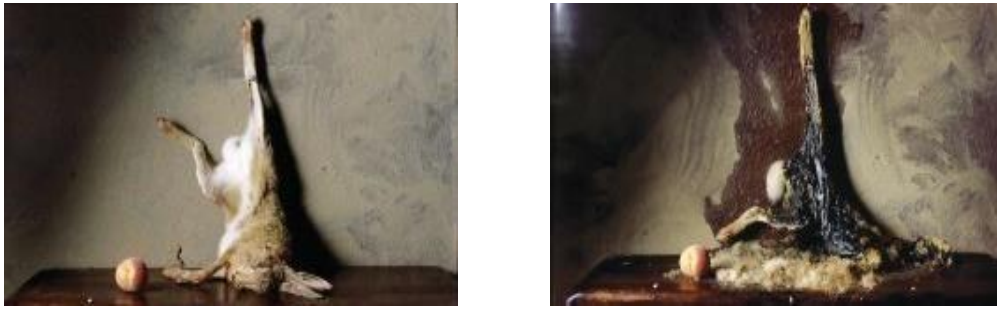
Mendieta'nın video sanatına dönüştürülmüş bu performansında, ölüm olgusu bir hayvanın üzerinden ziyaretçisine sunulmuştur. Performansın bir parçası konumda olan ziyaretçi de gerçekleşen olaylara tanıklık etmiştir. Catherine Bell, 2006 yılında "*Felt is the Past Tense of Feel*" (*Hissetmiş Kelimesi, Hissetmenin Geçmiş Halidir*) isimli performansını tek bir kere gerçekleştirmiş ve bunu kaydederek video sanatına dönüştürmüştür. Video çalışmasında sanatçı, bacaklarının arasında bulunan kırk adet yeni ölmüş mürekkep balığının siyah mürekkebinin sırasıyla ağzına sıktıktan sonra, üzerindeki pembe takım elbiseye tükürerek siyaha boyamıştır. Sanatçının tahakküm ilişkisi kurması, hayvanların simgesel bir biçimde sunulması gerçek anlamlarının gizlenmesine yol açmıştır. Dolayısıyla insan-merkezci bakış ile tüketilebilir olarak sunulan hayvanların kimlikleri, sanatçının çalışması için birer araca indirgenmiştir.

Görsel 3. Catherine Bell, "Felt is the Past Tense of Feel", Hissetmiş Kelimesi, Hissetmenin Geçmiş Halidir

Sam Taylor Wood'un 2002 yılında, "A Little Death" (Küçük Bir Ölüm) isimli video çalışmasında, ölü bir tavşanın çivilenerek duvara asıldığı ve bedeninin masanın üstünde durduğu görülmektedir. Wood, bu görüntüyü dokuz haftalık bir süre boyunca kayıt altına alarak ölüm sonrasında bedende oluşmaya başlayan çürümeyi bir tavşan üzerinden işlemiştir (Özen, 2016, 275). Çalışmada kullanılan tavşanın bu video işi için öldürüldüğüne dair bir bilgi bulunmamakla birlikte, canlı veya cansız olması hayvan bedeninin nesneleştirilerek sömürüldüğü gerçeğini değiştirmemektedir. Bunun nedeni, hayvanın bedeninin sanatçının istekleri doğrultusunda şekillenip seyredilen bir obje konumunda sunulmuş olmasıdır. Dolayısıyla sanatçı, sahip olma arzusuyla etik değerleri reddetmiş ve hayvanın görüntüsünü kendi egemenliğine almıştır.

Görsel 4. Sam Taylor Wood, "A Little Death", Küçük Bir Ölüm

Sun Yuan ve Peng Yu'nun "Dogs That Cannot Touch Each Other" (Birbirine Dokunamayan Köpekler) isimli yerleştirmesi, 2003 yılında Guggenheim Müzesi'nde video çalışması olarak gösterilmiştir. Video işinde yüz yüze getirilmiş dört çift köpeğin, koşu bandında birbirlerine koştıkları görülmektedir. Köpekler bağlı bir şekilde sanatçının istediği eylemleri yapmaya, yani sürekli koşmaya mahkûm bırakılmışlardır.

Görsel 5. Sun Yuan, Peng Yu, "Dogs That Can't Touch Each Other", Birbirine Dokunamayan Köpekler

Video çalışmasında köpeklerin yorgun ve öfkeli oldukları görülmektedir. *The Guardian* isimli günlük

gazetede, hayvanların bu mekanizma içindeki durumları şu şekilde ifade edilmiştir: “Köpekler, koşu bantlarında koşuamlarla tutuldukları ve kendilerine karşı saldırgan ve düşmanca davranan diğer köpeklerin önünde buldukları sırada ve muhtemelen sonrasında açıkça zarar görüyorlardı.” (Helmores, 2017). Müzede bulunarak bu anlara şahit olan izleyici de hayvanların tepkilerini gözetleyip pasif konumda kalarak tahakküm ilişkisine destek olmuştur.

Adel Abdessemed, 2007 yılında gerçekleştirdiği “Don’t Trust Me” (Bana Güvenme) adlı işinde; koyun, at, domuz, öküz, keçi ve geyik yavrularını çekiçle öldürmüş ve bu anları kayıt altına aldıktan sonra San Francisco Art Institute’da video çalışması olarak sergilemiştir. Çalışmalarında sürekli hayvanları kullanarak onların yaşam haklarını yok sayan Abdessemed, gerçekleştirdiği bir röportajda, ırkçılığın yıkıcı bir tutum olduğundan bahsetmiş ve ırkçılığa vurgu yapma amaçlı bu çalışmayı yaptığını söylemiştir (Woods, 2016; Dinçeli, 2017, 599).

Görsel 6. Adel Abdessemed, “Don’t Trust Me”, Bana Güvenme

Ayrımcılığın bulunduğu ırkçı düşüncüyü ele almayı amaçladığını belirten sanatçı, aynı öneme sahip farklı bir ayrımcılığa başvurarak hayvanların ölümüne neden olmuş ve onlara ciddi zararlar vermiştir. Bir etik mesele ele alındığında, tahakkümün tek bir yönüne odaklanmak ırk, tür, cinsiyet gibi değerler arasındaki bağlantıları yok saymaya neden olmaktadır. Aynı zamanda ırkçılık, türçülük ile aynı değerlere sahiptir.

Singer, ırkçılığın türçülük yaklaşımı çerçevesinde adlandırılarak reddedilmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir: “Türçülük ve ırkçılık arasında kurulan analogi, deney alanında, teoride olduğu kadar pratikte de geçerli. Kaba türçülük, bilgi birikimini artırdığı ve kendi türümüze potansiyel yararlar getirdiği gerekçesiyle, başka türler üzerinde acı verici deneylerin yapılmasını mümkün kılıyor. Kaba ırkçılık da bilgi birikimini artırdığı ve deneyi yürütenlerin ırkına potansiyel yararlar getirdiği gerekçesiyle, başka ırklardan insanlar üzerinde acı verici deneylerin yapılmasını mümkün kılmıştı” (2018, 152). Dolayısıyla, ırkçılığa maruz bırakılarak ötekileştirilen insanlar ile insan-merkezci bakış açısıyla sömürülen hayvanlar arasında benzer çıkar ilişkileri bulunmaktadır. Hiyerarşi var olduğu sürece, bu tahakkümün temelinde bulunan türçü ideoloji de toplumsal düzenlemeler içinde ortaya çıkmaya devam edecektir.

6. Sonuç

Tahakküm; baskı, zorbalık, hükmetme anlamlarına gelen ve temelinde sahiplik kavramının bulunduğu bir kelimedir. Tahakküm ilişkisi bir canlının eylemlerinin başka bir canlı tarafından kısıtlandığı zaman ortaya çıkmaktadır. Tarihsel süreç içinde insanların birbirleri üzerinde kurdukları tahakküm, kendi arzularını karşılayabilmek adına doğayı ve beraberinde hayvanları sömürmesine neden olmuştur. İnsanların sahip olduğu sınırsız güce karşı savunmasız olan hayvanlar, en çok sömürüye uğratılan canlılardır. İnsan ve hayvan arasında bulunan egemenlik arzusu üzerinde durulduğunda, insanların hayvanları denetleme isteğiyle oluşan tahakkümün şiddetinin giderek yoğunlaştığı görülmektedir. Sömürünün kapitalizm ile bütünleştiği sistemin içinde hayvanlar, bir ürün olarak pazarlanan bedenlerine ve benliklerine yabancılaşmaktadır. Dolayısıyla, tahakküm ilişkisinin neden olduğu bu eylemler, tahakküm altındaki varlık için yıkıcı sonuçlar oluşturmaktadır.

Hayvanlar üzerindeki tahakküm, endüstrileşmenin gelişmesiyle daha geniş bir alana yayılmıştır. Hayvanlar gıda, tekstil, deney ve eğlence endüstrisi gibi birçok alanda kullanılmak üzere yetiştirilmekte ve insan tahakkümü altında olumsuz davranışlara maruz bırakılmaktadır. İnsanın yarattığı tahakküm ilişkisiyle özgürlüklerini kaybeden ve özneliğini yitirerek birer nesneye dönüştürülen hayvan temsili ile sanat alanında da karşılaşmaktadır. Bu alanda hayvanlar, canlı veya cansız bir şekilde birer sanat malzemesi gibi kullanılabilir. Dolayısıyla, insan-merkezci sömürü ilişkisinin sınırları, özgür sanat adı altında zorlanmaktadır. Şiddet uygulanan, öldürülen veya yaralanan hayvanlar, aşağılayıcı betimlemelerle seyirciye sunulmaktadır. Fakat sanatın anlatım gücünün arkasına sığınan bu çalışmalara çoğunlukla bir tepki verilmemekte ve bu nedenle hayvanlara maruz bırakılan olumsuz davranışlar süregelen bir biçimde devam etmektedir.

Video sanatında da insan-hayvan arasındaki tahakküm ilişkisini açığa çıkaran çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmada örneklem olarak seçilen video çalışmaları; *Shot Dog/Vurulan Köpek* (Tom Otterness, 1977), *Death of a Chicken/Bir Tavuğun Ölümü* (Ana Mendieta, 1972), *Felt is the Past Tense of Feel/Hissetmiş Kelimesi Hissetmenin Geçmiş Halidir* (Catherine Bell, 2006), *A Little Death/Küçük Bir Ölüm* (Sam Taylor Wood, 2002), *Dogs That Cannot Touch Each Other/Birbirine Dokunamayan Köpekler* (Sun Yuan ve Peng Yu 2003) ve *Don't Trust Me/Bana Güvenme* (Adel Abdessemed, 2007) olmuştur. Seçilen altı video işinde de hayvanlar, ötekileştirici bir yaklaşımla sanatçıların çıkarları uğruna özgürlüklerinden yoksun bırakılmışlardır. Hayvanların canlı, ölü veya çalışma için öldürülmesi sömürünün yok edici etkisini değiştirmemektedir. Diğer sanat alanlarında da görüldüğü gibi, ele alınan video çalışmalarında hayvanlar, insanların istekleri doğrultusunda tüketimin bir parçası haline gelmişlerdir. Ortaya koyulan video

çalışmalarının insan-merkezci bakış açısıyla oluşturulduğu ve bu çalışmalarda hayvanların yaşamlarına yönelik kararların sanatçılar tarafından verildiği görülmüştür. Dolayısıyla ele alınan video çalışmalarında hayvanlara, travmalar yaşatılması, kasten öldürülmesi, sergi mekânına hapsedilmesi gibi eylemler normal görülmüştür. Aynı zamanda bu video çalışmalarını galeride seyreden izleyici ise, yaşanan vahşet karşısında sessiz kalarak sömürüye dayalı ilişkiyi meşrulaştırmıştır. Seyirlik bir objeye dönüştürülen hayvanların kimlikleri, sanatçıların çalışmaları için birer araca indirgenmiştir. Doğanın parçası olan hayvanlar, onlardan üstün olmayan diğer bir canlı türü olan insanlar tarafından, tahakküm ilişkisine bağlı olarak; öznelliklerini kaybeden, sömürülen ve öldürülen sanat nesnesine dönüşmüşlerdir.

Kaynakça

Adams, Carol (2013). *Etin Cinsel Politikası* (Çev: Güray Tezcan ve Mehmet Emin Boyacıoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Altunay, Alper (2006). "Video Sanatında Yapı Çözümü: Araç ve Mesaj Olarak Video" Cilt 4, 236.

Arapoğlu, Fırat (2018). "Video Sanatı'nın Öyküsü" Nagihan Çakar Bigiç, Ferhat Özgür. *Belgesel/Kısa Film/Video Sanatı*. İstanbul: Doruk Yayınları.

Bookchin, Murray (2005). *Özgürlüğün Ekolojisi* (Çev: Mustafa Kemal Coşkun). İstanbul: Sümer Yayınları.

Carey, John (2020). *Sanat Neye Yarar* (Çev: Orhan Düz). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Çini, Poyraz (2019). *Antroposentrik Küresel Çevre Politikaları ve Çevre Koruma Yaklaşımlarının Ekosentrik Görüş Çerçevesinde Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Diñçeli, Duygu (2017). "Sanat ve Tasarım Etiği" *İdil*, Cilt 6, 599.

Filinta, Gözde (2019). *Güncel Sanat Pratiklerinde Özne-Nesne Bağlamında Hayvan Figürü Kullanımı*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Fromm, Erich (2003). *Sahip Olmak ya da Olmak* (Çev: Aydın Arıtan). İstanbul: Arıtan Yayınları.

Gen, Elçin (2012). "Aşklar ve Köpekler (ve Sanat)". <https://www.e-skop.com/skopbulten/asklar-ve-kopekler-ve-sanat/880>

Gül, Fikri (2013). "İnsan Doğa Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 14, 18.

Helmore, Edward (2017). "Can mistreated dogs ever be considered art?"
<https://www.theguardian.com/world/2017/sep/29/can-mistreated-dogs-ever-be-considered-art>

Kurt, Meriç (2022). İnsan-Hayvan İkilğinde Tahakküm İlişkisi ve Sanattaki Görünürlüğü. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

Maltaş, Arzu (2015). "Ekoloji Ekseninde İnsan-Doğa İlişkisi ve Özne Sorunu" KMÜ, Sayı 29, 3.

Mitchell, Les (2006). Animals and the Discourse of Farming in Southern Africa. Society & Animals, 14,1.

Özen, Bora (2019). "Yaşam Hakkına Saygı ve Sanatta Etik Sorunu" Ulakbilge, Sayı 34, 263–275.

Singer, Peter (2018). Hayvan Özgürleşmesi (Çev: Hayrullah Doğan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sümer, Mehmet (2021). "Hayvanlar Üzerine Düşünmek: Alternatif Bir Paradigma" ETÜ, Sayı 13,108.

Türk, Ayşegül (2020). "Canlı Hayvanla Empati Kurma Deneyimi Olarak Performans Sanatı" İdil, 1785.

Türk, Ayşegül (2021). "Sanat Formu Olarak Ölü Hayvan" Pejoss, Cilt 5, 382–386

Türk Dil Kurumu (TDK). Güncel Türkçe Sözlük. Erişim: 20 Aralık 2022.

<https://sozluk.gov.tr/>

Zengin, Sezen Ergin (2017). Öznenen Nesneye: Söylem Analizi Üzerinden Hayvanın Değişen Statüsü Hakkında Bir İnceleme. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. ["Shot Dog Film" vs. Hunting Snuff Videos - YouTube](#)

Görsel 2. [Ana Mendieta 'Death of a Chicken' \(Untitled\) 1972 | Flamenco Paradise \(wordpress.com\)](#)

Görsel 3. <https://vimeo.com/59975065>

Görsel 4. artpulsemagazine.com/wp-content/uploads/2011/10/sam-taylor.jpg

Görsel 5. [Banned: Sun Yuan & Peng Yu's controversial dogs video – Public Delivery](#)

Görsel 6. <https://www.sfaq.us/2014/11/diabolical-self-subversion/>